



Net Children Go Mobile

Rapport België

Sofie Vandoninck, Leen d'Haenens & Elke Ichau

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave.....	2
Lijst van tabellen	4
Lijst van figuren	5
1. Inleiding.....	8
1.1. Context.....	8
1.2. Net Children Go Mobile.....	9
1.3. Onderzoekskader en methode	9
2. Toegang en gebruik.....	10
2.1. Waar gaan kinderen online?	10
2.2. Hoe gaan kinderen online?.....	11
2.3. Leeftijd van eerste gebruik.....	12
2.4. Profielen	13
2.4.1. Weinig vaardigheden, minder negatieve ervaringen online	14
2.4.2. Meer vaardigheden, meer overmatig gebruik en vaker negatieve ervaringen online.....	15
3. Online activiteiten.....	17
3.1. Online activiteiten	17
3.2. Smartphonegebruikers.....	18
3.3. Social networking & media sharing- platforms	20
4. Online communicatie.....	22
4.1. Contacten op sociale netwerksites	22
4.2. Privacy-instellingen.....	23
4.3. Verschillende media voor verschillende contacten.....	24
5. Vaardigheden.....	26
5.1. Algemene vaardigheden en competenties met betrekking tot het internet.....	26
5.2. Vaardigheden voor gebruik van smartphone en tablet	28
6. Risico en schade.....	30
6.1. Algemene perceptie van risico en schade.....	30
6.2. Cyberpesten.....	31
6.3. Seksueel getinte berichten (sexting).....	33
6.4. Nieuwe contacten leggen	34
6.5. Seksuele beelden (pornografie).....	36
6.6. Andere negatieve content.....	37
6.7. Andere online risico's	38
6.8. Omgaan met online risico's (coping)	39
7. Overmatig gebruik van internet en mobiele media	41
7.1. Omgaan met de complexiteit van het dagelijks leven.....	41
7.2. Overmatig gebruik van het internet en van smartphones	42
8. Mediatie - tussenkomst en begeleiding van het internetgebruik.....	44
8.1. Ouders	44
8.2. 'Peers' (vriendengroep).....	47
9. Europees perspectief	48
9.1. Toegang en gebruik.....	48
9.2. Overmatig gebruik.....	49
9.3. Risico en schade	51
9.4. Mediatie.....	52
10. Vlaamse cijfers.....	56
10.1. Online activiteiten en vaardigheden... 56	
10.2. Risico en schade.....	58
10.3. Mediatie.....	61
11. Conclusies	64
11.1. Evolutie sinds 2010.....	64
11.1. Nederlandstalige en Franstalige jongeren.....	66
11.3. Van voorzichtige naar vlotte internetgebruiker	66
11.4. Online risico's onvermijdelijk?.....	67
11.5. Van vlotte naar verslaafde internetgebruiker?	68
11.6. Ondersteuning is noodzakelijk.....	68
12. Discussie.....	71
12.1. Toegang, gebruik, opportuniteiten en vaardigheden.....	71
12.2. Risico en schade.....	71

12.3. Mediatie.....	72
13. Aanbevelingen.....	73
13.1. Voor beleidsmakers.....	73
13.2. Voor ouders en andere opvoeders.....	73
Referenties.....	75
Bijlage 1: Overzicht deelnemers kwalitatieve deel	77
Bijlage 2: Interviewgids volwassenen.....	79
Bijlage 3: Interviewgids kinderen	84
Bijlage 4: Procedure clusteranalyse.....	89
Bijlage 5: Vergelijkend landenrapport.....	90

Lijst van tabellen

Tabel 1: Dagelijks internetgebruik op verschillende locaties (in %) (N = 511).....	10
Tabel 2: Gebruik van diverse toestellen volgens leeftijd en geslacht (in %) (N = 511).....	11
Tabel 3: Internetverbinding via mobiele telefoon of smartphone volgens leeftijd en geslacht (in %) (N = 325)	12
Tabel 4: Gemiddelde leeftijd van eerste internetgebruik, telefoon- en smartphonebezit (N = 511).....	12
Tabel 5: Dagelijkse online activiteiten volgens leeftijd en geslacht (in %) (N = 511).....	17
Tabel 6: Dagelijkse online activiteiten in 2010 en 2014 (in %).....	18
Tabel 7: Dagelijkse online activiteiten van gebruikers en niet-gebruikers van een smartphone volgens leeftijd (in %) (N = 511) ..	19
Tabel 8: Informatie op sociale netwerkprofielen volgens geslacht en leeftijd (in %) (N = 330) ...	24
Tabel 9: Algemene vaardigheden rond veilig internetgebruik volgens leeftijd en geslacht (N = 511).....	26
Tabel 10: Instrumentele en kritische vaardigheden rond veilig internetgebruik, volgens leeftijd en het al dan niet gebruiken van een smartphone (in %) (N = 511)	27
Tabel 11: Communicatieve vaardigheden volgens leeftijd en geslacht (N = 511)	27
Tabel 12: Communicatieve vaardigheden volgens leeftijd en het al dan niet gebruiken van een smartphone (N = 511).....	28
Tabel 13: Instrumentele en kritische vaardigheden met betrekking tot het gebruik van smartphone en tablet volgens leeftijd en geslacht (N = 248).....	28
Tabel 14: Vaardigheden met betrekking tot veilig gebruik van smartphone en tablet volgens leeftijd en geslacht (N = 248).....	29
Tabel 15: Communicatieve vaardigheden met betrekking tot smartphones en tablets volgens leeftijd en geslacht (N = 248).....	29
Tabel 16: Kind zag de afgelopen 12 maanden potentieel schadelijke UGC, volgens leeftijd (in %) (N = 388)	38
Tabel 17: Kind had de afgelopen 12 maanden een andere negatieve ervaring op het internet, volgens leeftijd (in %) (N = 511)	38
Tabel 18: Personen met wie kinderen ‘zeer geneigd’ zijn te praten over negatieve ervaringen op het internet, volgens geslacht en leeftijd (in %) (N = 511)	39
Tabel 19: Rol van smartphones in het omgaan met de complexiteit van het dagelijks leven, volgens geslacht en leeftijd (in %) (N = 248) ...	41

Lijst van figuren

Figuur 1: % kinderen die een SNS-profiel hebben volgens leeftijd en geslacht (N = 511)	20
Figuur 2: Meest gebruikte SNS-profielen volgens geslacht en leeftijd (in %) (N = 246) ...	21
Figuur 3: Aantal contacten op sociale netwerksites volgens geslacht en leeftijd (in %) (N = 330)	22
Figuur 4: Aanvaarden van vriendschapsverzoeken volgens geslacht en leeftijd (in %) (N = 330)	23
Figuur 5: Privacy-instellingen sociale netwerksites volgens geslacht en leeftijd (in %) (N = 330)	23
Figuur 6: Dagelijks contact met vrienden en ouders via telefoongesprekken, volgens leeftijd en geslacht (in %) (N = 330).....	25
Figuur 7: Dagelijks contact met vrienden en ouders via sms/mms, volgens geslacht en leeftijd (in %) (N = 325)	25
Figuur 8: Dagelijks contact met vrienden en ouders via SNS, volgens geslacht en leeftijd (in %) (N = 326)	25
Figuur 9: Negatieve online ervaringen volgens geslacht en leeftijd (in %) (N = 511).....	30
Figuur 10: Negatieve online ervaringen bij dagelijks gebruik van verschillende toestellen (in %) (N = 511)	30
Figuur 11: Kind kwam het afgelopen jaar in aanraking met online risico's (in %) (N = 511) .	31
Figuur 12: Kind werd gepest online of offline) in de afgelopen 12 maanden, volgens geslacht en leeftijd (in %) (N = 511).....	32
Figuur 13: Manieren waarop kinderen gepest werden tijdens de afgelopen 12 maanden, vergelijking tussen gebruikers en niet-gebruikers van mobiele media (in %) (N = 511)	

.....	32
Figuur 14: Pesten en cyberpesten in 2010 (N = 1005) en 2014 (N = 511)	33
Figuur 15: Kind ontving de afgelopen 12 maanden seksueel getinte berichten, volgens geslacht en leeftijd (in %) (N = 388)	34
Figuur 16: Kind had online contact met iemand die hij/zij nog niet face-to-face ontmoet had, volgens geslacht en leeftijd (in %) (N = 511)....	34
Figuur 17: Kind had een offline ontmoeting met een onbekende, volgens geslacht en leeftijd (in %) (N = 511).....	35
Figuur 18: Manier van eerste contact met mensen die men achteraf face-to-face zal ontmoeten, bij gebruikers en niet-gebruikers van mobiele toestellen (in %) (N = 511)	35
Figuur 19: Kind zag in de afgelopen 12 maanden seksuele beelden (online of offline), volgens geslacht en leeftijd (in %) (N = 511)....	36
Figuur 20: Waar zag men seksuele beelden?, bij gebruikers en niet-gebruikers van mobiele media (in %) (N = 511)	37
Figuur 21: Kind vertoont 2 of meer vormen van 'overmatig' internetgebruik (in %) (N = 511)....	42
Figuur 22: Kind vertoont 2 of meer vormen van 'overmatig' smartphonegebruik (in %) (N = 248)	43
Figuur 23: Actieve mediatie van het internetgebruik door de ouders, volgens geslacht en leeftijd (in %) (N = 511).....	45
Figuur 24: Actieve mediatie rond internetveiligheid door de ouders, volgens geslacht en leeftijd (in %) (N = 511).....	45
Figuur 25: Restrictieve mediatie door de ouders, volgens geslacht en leeftijd (in %) (N = 511).....	46
Figuur 26: Technische mediatie rond internetveiligheid door de ouders, volgens geslacht en leeftijd (in %) (N = 511).....	46

Figuur 27: Technische mediatie van het smartphonegebruik door de ouders, volgens geslacht en leeftijd (in %)	46	internetgebruik volgens interviewtaal (in %) (N = 511).....	56
Figuur 28: Actieve mediatie door vrienden, volgens geslacht en leeftijd (in %) (N = 511)....	47	Figuur 42: Instrumentele en kritische vaardigheden rond veilig internetgebruik volgens interviewtaal (in %) (N = 511)	56
Figuur 29: Dagelijks gebruik van het internet op de slaapkamer en buitenshuis /onderweg	48	Figuur 43: Communicatieve vaardigheden volgens interviewtaal (in %) (N = 511)	57
Figuur 30: Gebruik van mobiele internetpakketten en dagelijks gebruik buitenshuis/onderweg.....	48	Figuur 44: Instrumentele en kritische vaardigheden met betrekking tot het gebruik van smartphones volgens interviewtaal (in %) (N = 248).....	57
Figuur 31: Kind voelt zich meer verbonden met vrienden, en ervaart een druk om altijd beschikbaar te zijn voor familie en vrienden ..	49	Figuur 45: Vaardigheden met betrekking tot veilig gebruik van smartphone en tablet volgens interviewtaal (in %) (N = 248)	58
Figuur 32: Kind voelt zich meer verbonden met vrienden, en voelt een sterke behoefte om regelmatig zijn of haar smartphone te checken	50	Figuur 46: Communicatieve vaardigheden met betrekking tot gebruik van smartphone en tablet volgens interviewtaal (in %) (N = 248) ..	58
Figuur 33: Kind voelt zich meer verbonden met vrienden, en gebruikt zijn of haar smartphone soms wanneer het ongepast is.....	50	Figuur 47: Negatieve online ervaringen volgens interviewtaal (in %) (N = 511)	58
Figuur 34: Blootstelling aan online risico's (in %)	51	Figuur 48: Kind werd gepest (online of offline) in de afgelopen 12 maanden, volgens interviewtaal (in %) (N = 511)	59
Figuur 35: Kind kwam in aanraking met minstens één risico, en had een negatieve online ervaring.....	51	Figuur 49: Kind ontving de afgelopen 12 maanden seksueel getinte berichten, volgens interviewtaal (in %) (N = 511)	59
Figuur 36: Kind had een negatieve online ervaring, en is geneigd daar met iemand over te praten.....	52	Figuur 50: Kind had in de afgelopen 12 maanden online contact met iemand die hij/zij nog niet face-to-face ontmoet had, volgens interviewtaal (in %) (N = 511)	60
Figuur 37: Restrictieve mediatie en negatieve online ervaringen	53	Figuur 51: Kind had in de afgelopen 12 maanden een offline ontmoeting met (een) onbekende(n), volgens interviewtaal (in %) (N = 511).....	60
Figuur 38: Technische mediatie van het smartphonegebruik, en negatieve online ervaringen.....	53	Figuur 52: Kind zag in de afgelopen 12 maanden seksuele beelden (online of offline) (in %) (N = 511).....	60
Figuur 39: Actieve mediatie van het internetgebruik, en negatieve online ervaringen	54	Figuur 53: Kind zag de afgelopen 12 maanden potentieel schadelijke UGC, volgens interviewtaal (in %) (N = 511)	60
Figuur 40: Actieve mediatie van internetveiligheid, en negatieve online ervaringen.....	54	Figuur 54: Kind had in de afgelopen 12	

maanden een andere negatieve ervaring op het internet, volgens interviewtaal (in %) (N = 511) 61

Figuur 55: Personen met wie kinderen 'zeer geneigd' zijn te praten over negatieve ervaringen op het internet, volgens interviewtaal (in %) (N = 511) 61

Figuur 56: Actieve mediatie van het internetgebruik door de ouders, volgens interviewtaal (in %) (N = 511) 61

Figuur 57: Actieve mediatie rond internetveiligheid door de ouders, volgens interviewtaal (in %) (N = 511) 61

Figuur 58: Restrictieve mediatie door de ouders, volgens interviewtaal (in %) (N = 511) 62

Figuur 59: Technische mediatie rond internetveiligheid door de ouders, volgens interviewtaal (in %) (N = 511) 62

Figuur 60: Technische mediatie van het smartphonegebruik door de ouders, volgens interviewtaal (in %) (N = 511) 62

Figuur 61: Actieve mediatie door vrienden, volgens interviewtaal (in %) (N = 511) 63

Figuur 62: Blootstelling aan enkele online risico's, 2010 tegenover 2014 64

Figuur 63: Enkele digitale vaardigheden, 2010 tegenover 2014 65

Figuur 64: Enkele vormen van ouderlijke begeleiding, 2010 tegenover 2014 65

1. Inleiding

1.1. Context

Kinderen groeien op in een voortdurend veranderend medialandschap. Online media, en in toenemende mate ook mobiele media, creëren nieuwe mogelijkheden op vlak van zelfexpressie, leren, creativiteit en maatschappelijke participatie (Hjorth & Goggin, 2009; Goggin, 2010; Goggin & Hjorth, 2014). Anderzijds brengt die evolutie ook risico's met zich mee. Het EU Kids Online-project voert sinds 2006 onderzoek naar de online kansen en risico's voor kinderen, en stelt vast dat beide sterk samenhangen (Livingstone e.a., 2011): hoe meer een kind gebruik maakt van het internet, hoe groter het aantal kansen én risico's waarmee het in aanraking komt. De impact van mobiele media op het internetgebruik en online ervaringen van kinderen werd echter nog weinig onderzocht.

Omdat mobiele media, net als het internet zelf, voortdurend in ontwikkeling zijn, bestaat er geen eenduidige begripsbepaling van. We definiëren '**mobiel internet**' in deze studie als internettoegang via mobiele media, die potentieel verschillend is van internettoegang via de klassieke desktop computer. Onder de noemer 'mobiele media' vallen onder meer volgende toestellen:

- **Draagbare toestellen met internettoegang** via wifi of 3G/4G, zoals smartphones, tablets, draagbare spelconsoles, MP3- en MP4-spelers (bijvoorbeeld de iPod Touch), en e-book readers. Omdat deze toestellen draagbaar zijn kunnen ze, wanneer alle technische en sociale voorwaarden vervuld zijn, in theorie altijd en overal gebruikt worden om online te gaan.
- **Convergente multifunctionele toestellen** die klassieke telefoonfuncties (bellen, sms, spelletjes, radio, muziek, foto's) combineren met online functies (e-mail, instant messaging, sociale netwerksites, maps, video,

tv en bloggen). Deze toestellen bieden ook nieuwe mogelijkheden, onder meer via locatiegebaseerde diensten en apps.

Persoonlijke toestellen¹ nemen een centrale en 'vanzelfsprekende' plaats in in het leven van de gebruiker. De **privatisering van toegang tot en gebruik** van deze toestellen, en de **alomtegenwoordigheid van het internet in het leven van kinderen**, hebben gevolgen voor de bestaande noties van vrijheid, privacy, sociale omgang, en supervisie door ouders en opvoeders.

Ouders kunnen op vlak van veiligheid een cruciale rol spelen in het internetgebruik van hun kinderen. In het EU Kids Online onderzoek worden vijf types van ouderlijke begeleiding onderscheiden (Livingstone e.a., 2011):

- **'Co-use' en 'actieve begeleiding van het internetgebruik'** betekent dat ouders met hun kinderen praten over wat ze online doen, en/of naast hen zitten terwijl ze online zijn.
- **Actieve begeleiding van online veiligheid** houdt in dat ouders met hun kinderen praten over veilig internetgebruik en risico's, en hen bijstaan wanneer ze iets op het internet als storend ervaren.
- **Restrictieve begeleiding** verwijst naar huiselijke regels die het media- en internetgebruik van kinderen aan banden leggen.
- **Monitoring** houdt in dat ouders het internetgebruik van hun kinderen waar mogelijk registreren en opvolgen.
- **Technische restricties** zijn onder meer het gebruik van software om het internetgebruik van kinderen te filteren, beperken en/of monitoren.

¹ 'Persoonlijk' verwijst hier zowel naar het bezit als het gebruik van toestellen.

De bevindingen van de EU Kids Online-studies over ouderlijke begeleiding zijn in het algemeen positief: ouders vertrouwen hun kinderen op het vlak van online veiligheid, en kinderen appreciëren anderzijds ook ouderlijke bezorgdheid. Restrictieve begeleiding hangt doorgaans samen met minder risico's, maar het perkt de kansen van kinderen om digitale vaardigheden te ontwikkelen ook in (Dürager & Livingstone, 2012).

Men kan zich de vraag stellen of het bestaan van mobiel internet een nieuw tijdsbestedingspatroon promoot, waarin communicatie en entertainment een grotere plaats innemen dan andere (bijvoorbeeld schoolgerelateerde) online activiteiten. Een andere vraag is of de mogelijkheid tot **internettoegang via mobiele toestellen gevolgen heeft voor de online kansen en risico's waarmee kinderen te maken krijgen**. De voornaamste doelstelling van dit onderzoek is inzicht te verwerven in de mobiele online ervaringen van kinderen, en de verschillen met hun 'klassieke' internetervaringen, vooral op vlak van opportuniteiten en risico's.

1.2. Net Children Go Mobile

Net Children Go Mobile (NCGM) is een internationaal onderzoeksproject dat mede gefinancierd wordt door het **Safer Internet Programme** van de Europese Commissie. Via kwantitatieve en kwalitatieve methoden wordt onderzocht op welke manier mobiel internet en mobiele toestellen kinderen in aanraking brengen met online risico's en kansen. De deelnemende landen zijn Denemarken, Italië, Roemenië, het Verenigd Koninkrijk, België, Ierland en Portugal. In die laatste drie deelnemende landen verzorgen de onderzoeksteams de eigen financiering. De Belgische dataverzameling kwam tot stand met steun van de Vlaamse overheid.

Uit de EU Kids Online-studies blijkt dat Belgische

kinderen relatief weinig blootgesteld zijn aan internetrisico's. Hun internetgebruik is, in vergelijking met sommige andere betrokken landen, eerder beperkt (Helsper e.a., 2013).

1.3. Onderzoekskader en methode

Het conceptueel kader van het NCGM-project is gebaseerd op dat van de EU Kids Online-studies, en gaat uit van een **kritische, contextuele en vergelijkende** aanpak die het **kind centraal** stelt (Livingstone & Haddon, 2009; Livingstone e.a., 2011). Via een survey werden kinderen bevraagd over hun online ervaringen. De bevraging gebeurde face-to-face bij de kinderen thuis, maar 'gevoelige' vragen werden door hen zelf schriftelijk ingevuld. Er werden verschillende versies van de vragenlijst opgesteld, met telkens een aangepaste formulering van de vragen in functie van geslacht en leeftijd van de respondenten. Het gebruik van bepaalde 'gevoelige' termen, zoals bijvoorbeeld 'pesten' werd vermeden. In België namen 511 kinderen tussen 9 en 16 jaar deel aan het surveyonderzoek, waarvan 236 Nederlandstaligen en 275 Franstaligen.

Hieraan werd een kwalitatief onderzoeksgedeelte gekoppeld waaraan, behalve kinderen en jongeren, ook ouders, leerkrachten en leiding van de jeugdbeweging hebben deelgenomen. Met kinderen en jongeren werden negen focusgroepen georganiseerd (38 deelnemers). Voor de volwassenen gaat het om 34 personen, die in een mix van focusgroepen en individuele interviews bevraagd werden (zie [bijlage 1](#) voor meer details).

2. Toegang en gebruik

Uit onderzoek blijkt dat de online ervaringen van kinderen, met name op het vlak van kansen en risico's, sterk beïnvloed worden door de sociale context waarbinnen ze gebruik maken van het internet (Livingstone e.a., 2011). Mobiele toestellen bieden kinderen de kans om 'altijd en overal' online te gaan, maar in de praktijk wordt mobiel internetgebruik vaak belemmerd door economische en technische factoren, zoals de kost van mobiel internet of de beschikbaarheid van wifi. Toch doet het gebruik van mobiele media vragen rijzen bij de bestaande concepten 'vrijheid', 'privacy' en 'waakzaamheid'.

Om internetgebruik in het dagelijks leven van kinderen in kaart te brengen, maken we gebruik van drie indicatoren: *plaats van gebruik* (de eigen slaapkamer; thuis maar niet in de eigen slaapkamer; op school; op andere plaatsen zoals de bibliotheek, in cafés of bij vrienden), *frequentie van gebruik* (meerdere malen per dag, dagelijks, minstens één maal per week, nooit of bijna nooit), en *toestellen om online te gaan* (desktop computer, laptop, mobiele telefoon, smartphone, tablet, andere toestellen zoals de iPod Touch, e-book readers en spelconsoles).

2.1. Waar gaan kinderen online?

De resultaten van het EU Kids Online- onderzoek uit 2010 wijzen in de richting van **diversificatie van het aantal toestellen en locaties van waarop kinderen online gaan** (Livingstone e.a., 2011). Peter en Valkenburg (2006) spreken in dat verband van een alomtegenwoordig internet ('ubiquitous internetting'). Toch suggereert het bestaande Vlaamse onderzoek dat kinderen in de eerste plaats thuis online gaan. Bij het TIRO-onderzoek (Bauwens e.a., 2009), een survey die in 2006 werd afgenomen bij 1318 jongeren tussen 12 en 18 jaar, gaf 93% van de respondenten aan het

internet thuis te gebruiken. Ook uit de Net Children Go Mobile-bevraging blijkt dat kinderen nog steeds **vooral thuis online gaan** (zie [tabel 1](#)).

Tabel 1: Dagelijks internetgebruik op verschillende locaties (in %) (N = 511)

%	Slaapkamer	Thuis, niet in slaapkamer	Op school	Elders	Buiten / onderweg
Jongens	35	69	10	10	11
Meisjes	41	65	12	11	7
9-10 jaar	8	42	1	2	2
11-12 jaar	31	68	2	4	4
13-14 jaar	43	74	11	17	9
15-16 jaar	65	75	23	16	19
Vlaanderen	43	73	14	5	10
Totaal	38	67	11	11	9

Basis: alle kinderen die het internet gebruiken.²

- **38% van de ondervraagde kinderen gaat dagelijks online vanuit de eigen slaapkamer, 67% gebruikt het internet dagelijks thuis buiten de slaapkamer.** Het internet wordt veel minder gebruikt op school of op andere plaatsen (bijvoorbeeld bij vrienden thuis). Kinderen zijn ook terughoudend tegenover internetgebruik onderweg, vaak omwille van het risico op verlies of diefstal van hun toestel.
- **Leeftijd heeft een sterke impact.** We zien dat de jongste leeftijdsgroep vooral online gaat vanuit gemeenschappelijke ruimtes in huis (42%) en nauwelijks vanuit de eigen slaapkamer (8%). Vanaf ongeveer 12 jaar wordt de slaapkamer populairder, maar internetgebruik in gedeelde ruimtes blijft het meest frequent (75% bij de 15-16-jarigen). De oudere leeftijdsgroepen gaan ook meer online op school, op andere plekken (bijvoorbeeld bij vrienden thuis), en

² 'Totaal' heeft hier betrekking op alle Belgische kinderen. 'Vlaanderen' enkel op de Nederlandstalige kinderen.

onderweg.

- We zien weinig verschillen qua geslacht, hoewel meisjes iets meer geneigd zijn om in hun slaapkamer online te gaan.

De thuisomgeving is dus voor kinderen de belangrijkste plek om online te gaan. Sensibiliseringsinitiatieven rond veilig internetgebruik kunnen zich dus best richten op ouders. Toch zorgt de 'slaapkamercultuur' er, samen met de opkomst van mobiele toestellen, voor dat er uitdagingen blijven bestaan op vlak van ouderlijke begeleiding van het internetgebruik. De klassieke strategie om de computer in de woonkamer te zetten is niet meer van toepassing, en veel ouders zitten met vraagtekens in hun zoektocht naar een alternatieve aanpak. Het is een moeilijke evenwichtsoefening tussen enerzijds een oogje in het zeil houden en anderzijds de privacy van hun kind respecteren.

Ellen (moeder van Nick, 14 jaar)

Ja, 's avonds zit die in de zetel, zo in zijn hoekje. Zodat we niet kunnen meekijken. Want als ik zo probeer mee te zien, dan ... dat mag ik niet zien.

2.2. Hoe gaan kinderen online?

De toenemende **individualisering van het internetgebruik** wordt nog zichtbaarder wanneer we kijken naar de diverse toestellen die kinderen gebruiken om online te gaan. [Tabel 2](#) toont dat de desktop computer (29%) en laptop (35%) de meest gebruikte toestellen blijven, maar ook dat er bijna evenveel gebruik gemaakt wordt van smartphone (28%) en tablet (26%).

- De mate waarin diverse toestellen gebruikt worden varieert sterk qua leeftijd. Naarmate kinderen ouder worden neemt hun gebruik van laptop en smartphone sterk toe; de leeftijdsverschillen voor tabletgebruik zijn minder uitgesproken. Jonge kinderen zijn

vaak al actief op een gedeelde gezinstablet, meestal om spelletjes te spelen.

- Ook geslacht speelt een rol. Waar jongens in het algemeen meer gebruik maken van tablets, andere mobiele toestellen, en spelconsoles, hebben meisjes een voorkeur voor de desktop, laptop en smartphone.
- Vlaamse kinderen maken meer gebruik van laptops en mobiele toestellen dan het Belgische gemiddelde.

Tabel 2: Gebruik van diverse toestellen volgens leeftijd en geslacht (in %) (N = 511)

%	9-12 jaar		13-16 jaar		Totaal
	Jongens	Meisjes	Jongens	Meisjes	
Desktop PC	25	27	30	33	29
Laptop	16	31	44	44	35
Mobiele telefoon	6	5	7	16	9
Smartphone	12	9	39	43	28
Tablet	37	19	22	26	26
E-book reader	0	1	1	0	0
Ander mobiel toestel	8	7	13	9	10
Spelconsole	11	6	11	6	9

Basis: alle kinderen die het internet gebruiken.

Van de kinderen die een mobiele telefoon gebruiken heeft 78% via dat toestel ook een internetconnectie. In [tabel 3](#) zien we welke mogelijkheden kinderen hebben om vanaf hun mobiele telefoon of smartphone online te gaan.

- Jongere kinderen hebben minder mogelijkheden om via hun mobiele telefoon online te gaan. Vaak omdat ouders het mobiele internetgebruik buitenshuis ontmoedigen of inperken.

Tabel 3: Internetverbinding via mobiele telefoon of smartphone volgens leeftijd en geslacht (in %) (N = 325)

%	mobiel internet en free wifi	enkel mobiel internet	enkel free wifi	geen internet-verbinding
Jongens	21	8	49	22
Meisjes	20	8	50	22
9-10 jaar	0	0	84	16
11-12 jaar	27	6	39	28
13-14 jaar	26	5	45	24
15-16 jaar	17	11	53	19
Vlaanderen	31	8	38	22
Totaal	21	8	50	22

Basis: alle kinderen die een mobiele telefoon of smartphone gebruiken.

Mobiele toestellen, in het bijzonder smartphones en tablets, worden in de eerste plaats wel binnenshuis gebruikt. De hoge kosten voor 3G lijken jongeren af te schrikken om buitenshuis online te gaan. Ook de beschikbaarheid van (gratis) wifi-netwerken kan het gebruik buitenshuis inperken. Ouders lijken ook meer geneigd om hun kinderen online te laten gaan via wifi (meestal thuis), en minder via 3G of andere publieke en/of betalende diensten.

Brigitte (moeder van Martha, 13 jaar)

Vorig jaar heeft ze een smartphone gekregen. Maar wij hebben dat laten blokkeren dat zij op het internet kan buitenshuis. Dus zij kan op ons mobiel internet netwerk, maar niet buitenshuis. Dat hebben wij dan gewoon overlegd met haar, gezegd van... 'wat denk je dat je nodig hebt?'. En ze zei: 'eigenlijk denk ik dat ik dat nog

lang niet nodig heb'.

Binnenshuis wordt de smartphone vooral in de slaapkamer gebruikt. Livingstone & Bovill (2011) spreken van een 'slaapkamercultuur': de slaapkamer wordt de voornaamste omgeving voor activiteiten (zoals ontspanning) die een belangrijke rol hebben op vlak van identiteit en zelfexpressie. In vergelijking met andere Europese landen ligt het internetgebruik op de slaapkamer in België wel relatief laag.

2.3. Leeftijd van eerste gebruik

Uit onderzoek blijkt dat de gemiddelde leeftijd waarop kinderen het internet beginnen gebruiken dalende is (Livingstone e.a., 2011). Tabel 4 toont de gemiddelde leeftijd waarop kinderen voor het eerst online gingen, en een telefoon en/of smartphone kregen.

Tabel 4: Gemiddelde leeftijd van eerste internetgebruik, telefoon- en smartphonebezit (N = 511)

	Hoe oud was je toen je voor het eerst...		
	online ging	een telefoon had	een smartphone had
Jongens	8,3	10,8	12,9
Meisjes	9,2	10,7	13,1
9-10 jaar	7,6	8,5	9,2
11-12 jaar	8	10,2	11,3
13-14 jaar	9,1	11	12,5
15-16 jaar	9,9	11,4	14,1
Vlaanderen	8,3	10,9	13,1
Totaal	8,8	10,8	13

Basis: alle kinderen die het internet gebruiken.

Het einde van de lagere school geldt als een overgangsmoment: communie- en lentefeesten vormen vaak de aanleiding om kinderen hun eerste smartphone cadeau te doen.

- Kinderen gingen gemiddeld voor de eerste maal online wanneer ze bijna negen jaar oud waren. Jongens beginnen iets vroeger het internet te gebruiken dan meisjes.
- Kinderen zijn gemiddeld bijna elf jaar wanneer ze hun eerste telefoon krijgen. Het eerste internetgebruik gebeurt dus doorgaans via niet-mobiele toestellen.
- De gemiddelde leeftijd waarop kinderen hun eerste smartphone krijgen ligt op dertien jaar.

Lieve (moeder van Lara, 13 jaar)
Het geld van haar eerste communie, dat staat nog op haar spaarrekening, ken je dat. En de oudere kinderen die zitten daar dan allemaal met hun iPhone. En dan zo beslist... samen met grote kinderen dan. Dus die geven dan advies... en zo heeft Lara nu een iPad. En een gsm heeft ze ook, dat heeft ze ook van met haar communie.

2.4. Profielen

Op basis van een two-step clusteranalyse, zien we dat er zich twee profielen aftekenen. We stellen vast dat 61% van de 11- tot 16-jarigen behoort tot de groep met als voornaamste kenmerken weinig digitale vaardigheden en beperkte negatieve ervaringen online. De andere 39% kenmerkt zich door sterkere digitale vaardigheden, meer overmatig internet- en smartphonegebruik, en meer negatieve ervaringen online. Voor meer details over de analyseprocedure, zie [bijlage 4](#).

Om de respondenten in clusters te kunnen indelen werd gekeken naar (a) hun *digitale vaardigheden*, zowel met betrekking tot internet in het algemeen als specifiek voor de smartphone. Ten tweede kijken we naar (b) indicatoren voor *overmatig internetgebruik* en

smartphonegebruik. Ten derde hebben we oog voor (c) de mate waarin ze *negatieve ervaringen hebben gehad* na blootstelling aan de verschillende types online risico's tijdens het afgelopen jaar. Concreet gaat het hier om de volgende online risico's:

- Een vervelende ervaring gehad online (algemeen)
- Slachtoffer geweest van cyberpesten en daar een vervelend gevoel aan over gehouden
- Online contact gehad met onbekenden
- Face-to-face afgesproken met een onbekende en daar een vervelend gevoel aan over gehouden
- Seksuele beelden gezien en daar een vervelend gevoel aan over gehouden
- Seksueel getinte berichten ontvangen en daar een vervelend gevoel aan over gehouden
- Blootstelling aan negatieve user-generated content (o.a. inhouden die racisme, anorexia, druggebruik, zelfdoding, ... promoten)
- Andere negatieve online ervaringen (o.a. misbruik van persoonlijke informatie, virus, misleidende commerciële berichten, ...)

In totaal werden 126 Belgische respondenten opgenomen in deze clusteranalyse. Het gaat hier enkel om de groep 11- tot 16-jarigen die een geldig antwoord hebben gegeven op alle vragen met betrekking tot bovenstaande indicatoren. Wanneer één vraag niet beantwoord werd, is de respondent dus niet opgenomen in de analyse.

Enkel de 11-16 jarigen werden in de clusteranalyses opgenomen, omdat de groep van 9-10 jarigen de vragen over sexting en negatieve user-generated content niet voorgelegd kregen. Dezelfde methode werd gehanteerd in de EU Kids Online studie, dit om enerzijds priming effecten te

vermijden en om anderzijds te voorkomen dat deze jonge kinderen zich ongemakkelijk of aangedaan zouden voelen door expliciete vragen over seksuele en choquerende inhoud en boodschappen.

Profielen:

Profiel A (61%, N=77) Weinig vaardigheden, minder negatieve ervaringen online	Profiel B (39%, N=49) Meer vaardigheden, meer overmatig gebruik, vaker negatieve ervaringen online
Lagere internet- en smartphone vaardigheden	Hogere internet- en smartphone vaardigheden
Minder overmatig gebruik van internet en smartphone	Meer overmatig gebruik van internet en smartphone
Minder online contact met onbekenden	Vaker vervelende ervaring gehad online
Minder ervaring met NUGC	Meer online contact met onbekenden
	Vaker vervelende ervaring na blootstelling aan seksuele beelden
	Meer ervaring met NUGC

2.4.1. Weinig vaardigheden, minder negatieve ervaringen online

In deze groep zitten vooral jongere kinderen; maar liefst 90% van de 11-12 jarigen behoort tot deze groep met weinig vaardigheden en minder negatieve ervaringen online. De jongste leeftijdsgroep (9-10 jarigen) konden niet opgenomen worden in de clusteranalyse, maar uit de interviews blijkt dat zij overwegend tot deze groep behoren. Het gaat ook vaker om kinderen die niet op dagelijkse basis gebruik maken van een mobiel toestel (smartphone of tablet).

Rani (10 jaar)

Ik weet het wachtwoord van Facebook wel maar meestal doet mijn mama dat. Ik kom daar eigenlijk bijna nooit op. Mama moet me soms wel eens helpen.

Joren (12 jaar)

Ik heb nog zo'n oudere gsm. Mijn mama zegt dat ik eerst maar nog een jaar of twee met die oude gsm moet doen.

Kijken of ik er zorg voor kan dragen.

In deze groep treden de ouders ook vaker restrictief op, of maken ze gebruik van technologische hulpmiddelen (bv: monitoring-software) om de internetactiviteiten van hun kind in het oog te houden.

Amelie (10 jaar)

Eerst mogen wij spelen en dan gaan wij huiswerk doen. Als wij dan bezig zijn met de tablet dan moeten wij dat wel afzetten. Als wij dat niet doen wordt mama boos.

Annelies (10 jaar)

Op het internet mogen wij op youtube alleen maar filmpjes zien die wij mogen zien. Omdat ze niet graag hebben dat wij naar vieze filmpjes kijken.

Lena (9 jaar)

Mijn mama zegt dat gewoon soms van je mag dat niet doen en dat niet „en dan zeg ik OK, en dan mag ik gewoon gaan verder spelen.

Anke (10 jaar)

Maar op onze gsm, als wij op het internet zijn en wij zitten daar heel de tijd op, we mogen dat niet te veel van mama. Mama zegt dat die stralen kankerverwekkend zijn en dan maakt die mij soms bang dat je kanker gaat krijgen en dat wil ik helemaal niet.

Gerdien (12 jaar)

Bij papa heb ik drie stiefbroers en dan is dat nogal hectisch allemaal. Om 8 uur 's avonds kunnen we dan geen berichten meer sturen, alleen papa en mijn stiefmama kunnen nog smsen, maar onze gsm's kunnen dat niet meer dan. Die hadden dat gevraagd bij Mobistar om onze gsm's dan te blokkeren. Om 8 uur 's avonds vallen onze vijf gsm's gewoon uit. Ik zorg er altijd voor dat ik om 5 voor 8 naar iedereen stuur 'Ik moet gaan, daag!', als ik bij papa ben. Voor de zekerheid moeten wij onze gsm ook beneden laten dan. En 's ochtends vanaf 8 uur springen die aan, en dan gaat dat weer.

Deze kinderen gaan ook een stuk voorzichtiger om met hun sociaal netwerkprofiel; ze zijn meer geneigd om enkel vriendschapsverzoeken te aanvaarden van mensen die ze persoonlijk (heel) goed kennen en hebben minder vaak een publiek profiel.

Amelie (10 jaar)

Eigenlijk ga ik niet op Facebook want ik vind dat gevaarlijk. Omdat iedereen in je berichten kan kijken en iedereen kan vinden waar je woont en dat vind ik eng.

Inte (9 jaar)

Dat zou ik nooit doen [op Facebook laten weten waar je bent]. Want dan, als daar dan slechte mensen bij zijn, boeven met slechte bedoelingen kunnen dan naar je huis komen.

Rafael (9 jaar)

Nee, ik speel alleen lego legends maar ik kijk nooit naar die vrienden. Mijn broer zit daar ook op en die heeft mensen dat hij niet kent als vrienden en dat vind ik maar niks. Ik ga daar ook niet op klikken want als je daar op klikt kunnen die tegen u spreken. En mindcraft daar kan je niet met anderen spreken buiten als je op multiplayer gaat. Dat vind ik maar niks.

Laura (12 jaar)

Ik zou dat ook niet willen [geolocatie apps], dan weten ze waar je bent. Dan weten ze dat je weg bent van huis, en dan kunnen ze inbreken.

2.4.2. Meer vaardigheden, meer overmatig gebruik en vaker negatieve ervaringen online

Oudere tieners, en dan vooral de 15-16 jarigen, behoren iets vaker tot deze groep. Het gaat hier om jongeren die heel actief zijn online met een brede waaier aan online activiteiten (Livingstone & Helsper, 2007). Ze schrikken er minder voor terug om actief te exploreren, en ze hebben meer vertrouwen in hun vaardigheden om eventuele problemen aan te pakken (Livingstone, Hasebrink & Görzig, 2012).

Ignace (15 jaar)

Ja, als je dat stoort, dan blokkeer je die gewoon ofzo he.

Sarah (15 jaar)

Ik heb wel eens ChatRoulette met een vriendin gedaan, voor de lol. Als dan van die vieze mannen erop kwamen dan deden we dat direct weg, maar soms praatten we ook tegen vreemde mensen met bijvoorbeeld gebroken Engels accent, voor de lol.

Hoewel de ouders van de kinderen in deze groep minder vaak restrictief optreden of gebruik maken van technologische monitoring voor hun internetactiviteiten, betekent dit niet dat hun ouders hen systematisch op een meer actieve manier begeleiden.

Jeff (15 jaar)

Mijn mama maakt zo gekke regels. Ik mag zo lang TV kijken als ik wil... en ook de ipod. Maar, maximum anderhalf uur op de laptop [gelach]. Maar ik mag wel bijvoorbeeld...dan zegt ze zo van, vanaf 8 uur mag ik dan eigenlijk tot 10 uur op de laptop. Dus dan kijk ik TV tot 8 uur, en dan...

Joren (15 jaar)

Als dat allemaal nieuw is, dan zijn daar zo veel strenge regels daarop. En dan hebben ze ook wel...dan letten ze daarop, wanneer en wat je doet. Maar...met de tijd dan is dat losser he.

Deze groep kenmerkt zich wel door een hogere mate actieve interventies van de leeftijdsgenoten zoals vrienden en klasgenoten (Kalmus, von Felitzen & Siibak, 2012). Concreet gaat het hier om acties zoals uitleggen aan elkaar welke websites goed of slecht zijn, elkaar helpen om iets te vinden op het internet, elkaar tips geven om het internet veilig te gebruiken, elkaar steunen na een negatieve ervaring online, enz.

Jeff (15 jaar)

En als je niet blokkeert of je account niet verwijdt, ja...dan ben je zelf ook een beetje verslaafd aan die aandacht, lijkt mij. Want, alle, ik weet niet of jullie dat weten, maar... Anna die had op ask.fm zo allemaal haat gekregen. En ik had gezegd van; je verwijdt je account dan beter. En die heeft dat gewoon gedaan.

Deze groep neemt het ook minder nauw met preventieve maatregelen op sociale netwerksites. Als ze een vriendschapsverzoek krijgen van iemand die ze nog niet gezien hebben maar wel een aantal gemeenschappelijke vrienden heeft zullen ze dit sneller aanvaarden. Ook kiezen ze vaker voor publieke instellingen.

Gerdien (12 jaar)

Een vriend van mij stuurde mij eens een privébericht op Facebook dat hij in't stad was, maar ik zag dat het verzonden was van bij zijn thuis. Dus die had gelogen. Dat kan je zo wel achterhalen, dus je moet daar wel mee oppassen.

3. Online activiteiten

Uit voorgaand onderzoek blijkt dat kinderen naarmate ze ouder worden hun spectrum aan online activiteiten gaandeweg verbreden: bij jongere kinderen is dat beperkt tot schoolgerelateerde zoekopdrachten en spelletjes, om zich dan geleidelijk aan uit te breiden naar meer interactieve vormen van internetgebruik, zoals het bijhouden van een blog en het delen van content (Livingstone & Helsper, 2007; Livingstone e.a., 2011).

De EU Kids Online-data tonen ook aan hoe moeilijk het is om online activiteiten te categoriseren in termen van 'gunstig' of 'schadelijk'. Kinderen die een breder gamma aan online activiteiten uitvoeren zijn doorgaans meer blootgesteld aan online risico's, maar ontwikkelen ook meer vaardigheden om met die risico's om te gaan (Livingstone, Hasebrink & Görzig, 2012).

3.1. Online activiteiten

Tabel 5 toont de verschillende activiteiten die kinderen uitvoeren wanneer ze online gaan.

Tabel 5: Dagelijkse online activiteiten volgens leeftijd en geslacht (in %) (N = 511)

% kinderen die dagelijks ...	9-12 jaar		13-16 jaar		Totaal
	Jongens	Meisjes	Jongens	Meisjes	
Muziek beluisteren	34	34	47	59	45
Filmpjes	45	37	49	55	47

bekijken					
Sociaal netwerkprofiel bezoeken	34	21	53	74	48
Instant messaging	25	12	47	45	34
Informatie zoeken uit nieuwsgierigheid	5	5	21	46	21
Spelletjes spelen (alleen)	39	10	36	12	25
Schoolwerk	18	4	27	28	20
Spelletjes spelen met anderen via het internet	42	4	31	8	21
Muziek / films downloaden	17	2	19	26	17
Televisie / films kijken	10	9	9	19	12
Gratis apps downloaden	15	9	14	14	13
Foto's, muziek en/of video's delen	9	1	13	18	11
Chatroom bezoeken	18	5	19	25	17
Nieuws lezen / bekijken	13	4	27	17	16
Boodschap publiceren op website / blog	2	1	9	7	5
Geografische locatie registreren	3	1	9	7	5
File sharing sites gebruiken	3	0	14	19	10
Webcam gebruiken	10	7	11	3	8
Virtuele wereld	15	8	18	3	11

opzoeken					
Kaarten / uurregelingen opzoeken	0	1	4	6	3
Personage / avatar creëren	9	3	6	1	5
E-book lezen	0	0,9	0	0	0,2
Apps aankopen	0	0	0,7	0	0,2
Online aankopen doen	0	0	1	2	1
QR-codes / barcodes lezen	0	0	0	0	0

Basis: alle kinderen die het internet gebruiken.

Aantal en soort online activiteiten variëren sterk volgens leeftijd en geslacht. Algemeen stellen we vast dat, op jongere leeftijd, jongens meer online activiteiten ontplooiën dan meisjes, maar dat vanaf ongeveer dertien jaar meisjes meer online actief zijn (behalve op het vlak van gaming). Het internetgebruik van tienermeisjes is ook meer gericht op communicatie en entertainment, terwijl jongens van alle leeftijden meer spelletjes spelen.

Lieve (moeder van Lara, 13 jaar)

Mila [beste vriendinnetje] had Facebook, en toen was het van 'nu wil ik dat ook wel'. En dat was in de tweede helft van het zesde leerjaar denk ik, toen ze dat aangemaakt hebben. Dan waren ze nog geen 12, maar dan hadden ze zo zoiets van 'toch al 12'. En dan zijn ze daarmee begonnen. En in het begin dan was dat zo van...nieuwsgierig he!

Tabel 6 vergelijkt de cijfers met betrekking tot de belangrijkste dagelijkse online activiteiten met de Belgische data van het EU Kids Online-onderzoek in 2010.

We zien sinds 2010 een grote toename in internetgebruik voor schoolwerk, het bekijken van videoclips, het delen van content (foto's, muziek, video's), downloaden van muziek en films, en het opzoeken van nieuws. De populariteit van sociale netwerksites is sinds 2010

weinig toegenomen. Instant messaging en het publiceren van boodschappen op een website of blog zijn activiteiten die sinds 2010 minder populair zijn, wellicht omdat dit soort toepassingen nu nog beter geïntegreerd zijn in sociale netwerksites.

Tabel 6: Dagelijkse online activiteiten in 2010 en 2014 (in %)

% kinderen die dagelijks ...	2010 (N = 1005)	2014 (N = 511)
Videoclips bekijken	39	47
Schoolwerk	11	20
Sociaal netwerkprofiel bezoeken	45	48
Instant messaging	47	34
Spelletjes spelen met anderen via het internet	19	21
Foto's, muziek en/of video's delen	6	11
Muziek / films downloaden	11	17
Nieuws lezen / bekijken	8	16
Boodschap publiceren op website / blog	17 ³	5
Webcam gebruiken	6	8

Basis: alle kinderen die het internet gebruiken.

3.2. Smartphonegebruikers

De verschillen in online activiteiten tussen gebruikers en niet-gebruikers van een smartphone worden weergegeven in tabel 7.

- In het algemeen geldt dat de percentages

³ 'written a blog' (7%) + 'published on a website' (10%)

voor het dagelijks uitvoeren van een bepaalde activiteit hoger liggen bij kinderen die gebruik maken van een smartphone, dan bij kinderen die geen smartphone hebben. Dit doet vermoeden dat **smartphonegebruikers dagelijks meer van de onderzochte activiteiten uitvoeren** dan niet-smartphonegebruikers.

Tabel 7: Dagelijkse online activiteiten van gebruikers en niet-gebruikers van een smartphone volgens leeftijd (in %) (N = 511)

% kinderen die dagelijks ...	9-12 jaar		13-16 jaar		Totaal
	Niet-gebruikers	Gebruiker	Niet-gebruikers	Gebruiker	
Muziek beluisteren	30	70	38	73	44
Filmpjes bekijken	39	43	44	64	47
Sociaal netwerkprofiel bezoeken	25	54	44	92	48
Instant messaging	17	35	38	57	34
Informatie zoeken uit nieuwsgierigheid	5	13	28	40	20
Spelletjes spelen (alleen)	24	35	22	29	25
Schoolwerk	10	18	23	34	20
Spelletjes spelen met anderen via het internet	23	17	23	16	21
Muziek / films downloaden	8	22	12	37	17
Televisie / films kijken	7	26	6	24	12
Gratis apps	8	43	8	25	13

downloaden					
Foto's, muziek en/of video's delen	5	4	11	22	11
Chatroom bezoeken	11	26	13	35	18
Nieuws lezen / bekijken	7	13	20	25	16
Boodschap publiceren op website / blog	0	4	6	13	5
Geografische locatie registreren	0	17	4	13	5
File sharing sites gebruiken	0	13	7	30	10
Webcam gebruiken	9	0	7	7	7
Virtuele wereld opzoeken	12	11	11	9	11
Kaarten / uurregelingen opzoeken	0	4	6	3	3
Personage / avatar creëren	13	17	5	2	11
E-book lezen	0	0	0	0	0
Apps aankopen	0	0	0	0,8	0,2
Online aankopen doen	2	17	0	3	1
QR-codes / barcodes lezen	0	0	0	0	0

Basis: alle kinderen die het internet gebruiken.

- Vooral met betrekking tot **communicatie** (social networking, instant messaging, chatroom bezoeken) en **entertainment** (beluisteren/bekijken en downloaden van muziek en films) zien we grote verschillen. 54% van de smartphonegebruikers tussen 9 en 12 jaar, en 92% van de gebruikers tussen

13 en 16 jaar, bezoekt dagelijks een profiel op een sociale netwerksite; respectievelijk 35% en 57% gebruiken dagelijks instant messaging diensten. De cijfers tonen ook aan dat kinderen die een smartphone bezitten meer gebruik maken van het internet voor **schoolwerk** (18% en 34% bij de smartphonegebruikers, tegenover 10% en 23% bij de niet-gebruikers.)

- Het is geen verrassing dat kinderen die een smartphone bezitten ook meer gratis apps downloaden (43% en 25%, tegenover 8% en 8% bij de niet-gebruikers) en hun geografische locatie registreren (17% en 13%, tegenover 0% en 4% bij niet-gebruikers). Toch wordt er algemeen, zelfs door smartphonegebruikers, relatief weinig gebruik gemaakt van location-tracking diensten.

Smartphonegebruikers zijn in het algemeen dus actiever dan niet-gebruikers: ze hebben meer, en meer intense, online ervaringen dan niet-gebruikers. Toch kan niet gesteld worden dat kinderen die een smartphone hebben per definitie meer online actief zijn. Het is mogelijk dat kinderen die sowieso online al actiever zijn, sneller een smartphone krijgen.

Liesbeth (moeder van Laura, 13 jaar)

Eigenlijk zo haar Facebook checkt ze meer daar op, op de vaste computer. En die iPad...da's wel zo... haar bezigheid in haar vrije tijd. Heb ik de indruk. Eumh...filmpjes, serietjes zien, zo 's avonds. En zo bepaalde spelletjes dat ze dan met vriendjes van de klas doet. En Skype! Dat doet ze ook. Dat ze zo met haar lessen bezig is, en dan ondertussen skypen om uitleg te vragen.

3.3. Social networking & media sharing-platforms

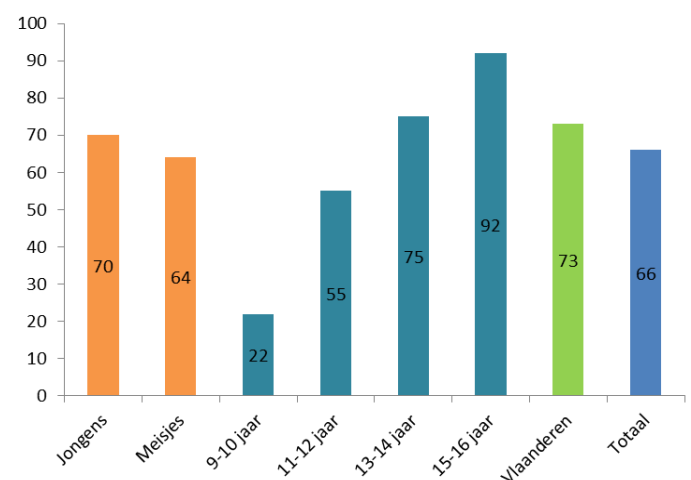
Social networking is veruit de voornaamste online activiteit die kinderen dagelijks uitvoeren. Zoals aangegeven zijn kinderen die een smartphone hebben actiever op sociale

netwerksites (SNS) dan kinderen die geen smartphone hebben. Figuur 1 toont het percentage kinderen dat een profiel heeft op een sociale netwerksite, volgens leeftijd en geslacht.

Griet (moeder van Tobias, 14 jaar)

Hij had dan een profiel aangemaakt, zonder dat ik dat wist. Bij Andries...Maar dan, dan had hij een fout begaan, want ik zag ineens...Tobias op zijn Facebook. En ik zei, hier se! Je hebt hier precies een pagina! En dan zo van...'ja maar Andries heeft dat gedaan!' Dus hij zegt dat een vriend dat heeft aangemaakt...

Figuur 1: % kinderen die een SNS-profiel hebben volgens leeftijd en geslacht (N = 511)



Basis: alle kinderen die het internet gebruiken.

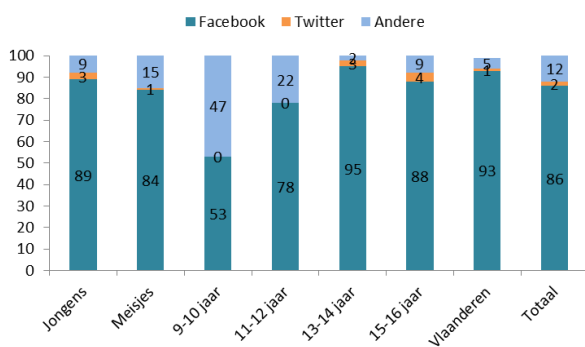
- **66%** van de ondervraagden heeft een profiel op tenminste één **SNS**.
- Het gebruik van SNS verschilt sterk volgens leeftijd. Één vijfde (22%) van de 9-10-jarigen heeft een profiel, bij de 15-16-jarigen is dat 92%.
- Het is ook opmerkelijk dat 55% van de 11-12-jarigen een profiel hebben, wat erop wijst dat de minimumleeftijd voor het gebruik van SNS weinig gerespecteerd wordt. Toch ligt het Belgische cijfer eerder laag in vergelijking met dat voor andere Europese landen. Vanuit een Europees perspectief worden Belgische kinderen gezien als zijnde 'protected by restrictions', een conditie waarin ouders hun

kinderen trachten te beschermen tegen online risico's door beperkingen op te leggen of bepaalde online activiteiten te verbieden. Dergelijke aanpak biedt echter geen garanties, aangezien jongeren de regels wel eens durven omzeilen.

- Wanneer we het huidige cijfer vergelijken met dat uit 2010 zien we dat het gebruik van SNS licht is toegenomen van 61 naar 66%.

Figuur 2 toont welke SNS het meest populair zijn.

Figuur 2: Meest gebruikte SNS-profielen volgens geslacht en leeftijd (in %) (N = 246)



Basis: alle kinderen die het internet gebruiken.

- Facebook blijft de meest populaire SNS: 86% van de ondervraagde jongeren heeft een Facebookprofiel. Jongere kinderen maken minder gebruik van Facebook.
- Ook het gebruik van andere SNS varieert. Twitter is vooral populair bij jongens, en bij de groep 13-16-jarigen.

4. Online communicatie

Online communicatie, vooral via SNS en instant messaging, wordt steeds belangrijker voor jongeren. Contact met vrienden speelt een cruciale rol in hun leven, en is een van de belangrijkste aspecten van hun internetgebruik. Voor tieners is het ook de voornaamste motivatie om mobiele media te gebruiken (Lenhart e.a., 2010; Ling & Bertel, 2013). Communicatietoepassingen van mobiele toestellen maken het in principe mogelijk om full-time in contact te zijn met 'peers'. Vast staat dat ze kinderen meer mogelijkheden bieden om te communiceren met hun vrienden, en om nieuwe contacten te leggen (Bertel & Stald, 2013).

De notie 'communicatierepertoire' (Haddon, 2004) houdt in dat kinderen, net als volwassenen, verschillende communicatietoepassingen combineren en integreren, waardoor ze op optimale wijze communiceren met hun sociale netwerk(en). Zo gaan ze met hun vrienden vaker contacten hebben via sociale netwerksites, terwijl ze met hun ouders vaker gesprekken hebben via de mobiele telefoon.

Bea (moeder van Mila, 13 jaar)

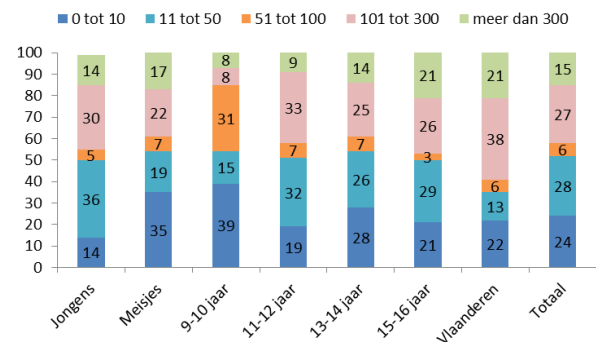
Mila haar klas heeft ook zo'n groep. Niet alleen de meisjes, heel de klas! En die zitten...die Facebook staat open, en terwijl zit ze haar huiswerk te maken, en dan zo 'ping ping ping'. En da's heel de klas die mee doet, en dan denk je van ja...het is natuurlijk ook geluk hebben he. Als je in een toffe klas zit, waar iedereen mee op de boot zit. Dan is dat leuk, dan is dat écht positief.

4.1. Contacten op sociale netwerksites

Het aantal contacten dat een kind heeft op SNS wordt vaak gezien als indicator voor risicovol gedrag. Toch toont [figuur 3](#) aan dat een ruime helft van de kinderen minder dan 50 SNS-

contacten heeft.

Figuur 3: Aantal contacten op sociale netwerksites volgens geslacht en leeftijd (in %) (N = 330)



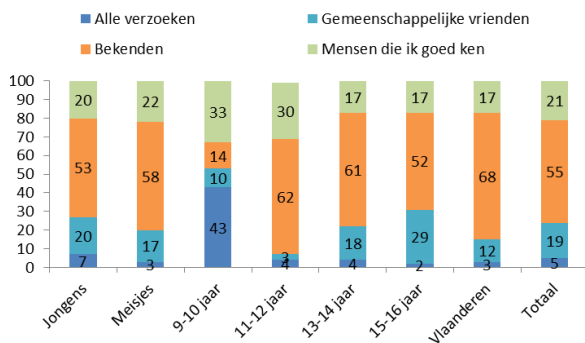
Basis: alle kinderen die een SNS-profiel hebben.

- Eén op vier kinderen heeft minder dan tien contacten op SNS, en ongeveer de helft heeft minder dan 50 contacten. Het percentage kinderen dat een klein sociaal netwerk heeft online varieert sterk volgens leeftijd en geslacht, en is hoger bij meisjes (35% heeft 10 contacten of minder) en jongere kinderen (39% van de 9-10-jarigen heeft 10 contacten of minder). Hoewel jongere kinderen officieel geen account kunnen aanmaken, heeft een reëel aandeel van hen toch een profiel, en een kleine helft van hen heeft meer dan 50 contacten.
- 15% van de kinderen hebben meer dan 300 contacten. Bij de oudere leeftijdsgroepen (13-16 jaar) ligt het aandeel zelfs op 21%. Toch heeft ook 8% van de 9-10-jarigen en 9% van de 11-12-jarigen naar eigen zeggen meer dan 300 contacten.
- Eén vierde (27%) heeft tussen 100 en 300 contacten. Ook hier zien we grote verschillen, vooral qua leeftijd: 8% van de 9-10-jarigen valt in deze categorie, tegenover 33% van de 11-12-jarigen. In de oudere leeftijdsgroepen ligt het cijfer rond de 25%.

Het aantal contacten dat een kind heeft is mede het resultaat van de manier waarop het met

contactverzoeken omgaat. Figuur 4 geeft een beeld van wanneer vriendschapverzoeken het vaakst aanvaard worden.

Figuur 4: Aanvaarden van vriendschapverzoeken volgens geslacht en leeftijd (in %) (N = 330)



Basis: alle kinderen die een SNS-profiel hebben.

- Drie kwart (76%) van de ondervraagde kinderen aanvaardt enkel vriendschapverzoeken van mensen die ze kennen (55%) of zelfs goed kennen (21%); één op vijf (19%) aanvaardt verzoeken van mensen met wie ze vrienden gemeenschappelijk hebben; 5% aanvaardt alle verzoeken.
- Geslacht speelt hier nauwelijks een rol, leeftijd doet dat wel: 43% van de 9-10-jarigen aanvaardt alle contactverzoeken, tegenover 4% van de 11-12-jarigen. Dit hoge cijfer voor de 9-10-jarigen valt mogelijk te verklaren doordat zij deze vraag anders geïnterpreteerd hebben. Uit figuur 3 blijkt immers dat deze jonge kinderen doorgaans een beperkt aantal vrienden hebben, waardoor het mogelijk is dat zij tot nu toe steeds ingegaan zijn op de vriendschapverzoeken die zij gekregen hebben, die naar alle waarschijnlijkheid afkomstig zijn van personen uit hun vertrouwde (offline) sociale netwerk.
- Zeker in de groep van 15-16-jarigen aanvaarden jongeren veel gemakkelijker vriendschapverzoeken van personen die ze

nog niet gezien hebben, maar wel gemeenschappelijke vrienden hebben (29%). Ze hechten veel belang aan het leggen van contacten met leeftijdsgenoten en het uitbreiden van hun sociale netwerk.

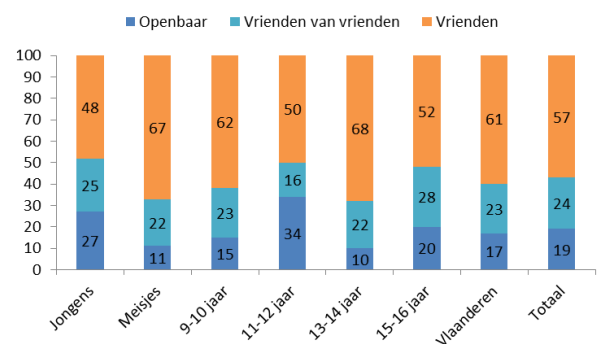
4.2. Privacy-instellingen

Figuur 5 toont aan hoe de privacy-instellingen variëren volgens leeftijd en geslacht.

Greet (moeder van Tamara, 15 jaar)

Ik denk dat ze nu ook haar instellingen wat veranderd heeft. Nu is het wat minder. Soms zei ze: 'mama, maar ik vind die eigenlijk niet tof...' En ik zeg: 'maar hoe komt die aan je naam? Ja, vrienden van vrienden...en ja, dan ben je vertrokken he! Ze was jarig, en ze had dan over de 400 en zoveel 'felicities'. Maar ja, dat zijn dan mensen...waar ze eigenlijk de naam niet van kent, of waarvan ze zegt, van waar komen die?

Figuur 5: Privacy-instellingen sociale netwerksites volgens geslacht en leeftijd (in %) (N = 330)



Basis: alle kinderen die een SNS-profiel hebben.

- **57%** van de kinderen die een profiel hebben op een SNS, maken dat profiel **alleen zichtbaar voor vrienden**; 24% delen ook informatie met vrienden van vrienden. 19% van de ondervraagden geeft aan een openbaar profiel te hebben.
- Jongens zijn veel meer geneigd om hun

profiel voor iedereen zichtbaar te maken: 27% beweert een openbaar profiel te hebben, tegenover 11% bij de meisjes.

- Wat leeftijdsverschillen betreft stellen we vast dat de 9-10-jarigen en 13-14-jarigen zich het meest terughoudend opstellen tegenover het vrijgeven van informatie. Respectievelijk 62% en 68% van de kinderen in deze groepen maken hun profiel enkel zichtbaar voor vrienden; respectievelijk 15% en 10% hebben een publiek profiel, tegenover 34% van de 11-12-jarigen. Dit illustreert dat op het moment dat veel jongeren (zelfstandig) een profiel aanmaken (11-12 jaar), een deel van hen nog niet over voldoende vaardigheden beschikt om de privacy-instellingen aan te passen, en maakt duidelijk dat deze leeftijdsgroep nood heeft aan actieve begeleiding.
- Privacy-instellingen kunnen niet zomaar beschouwd worden als indicator voor risicogedrag. Gebruikers kunnen hun gegevens enkel zichtbaar maken voor vrienden, maar als ze om het even welk contactverzoek aanvaarden blijft het risico groot. Privacy-settings en friending-gedrag kunnen dus niet los van elkaar gezien worden.

Tabel 8 geeft een overzicht van welke informatie kinderen uit verschillende groepen beschikbaar maken.

- Een grote meerderheid van de kinderen vermeldt zijn of haar familienaam, en toont een herkenbare foto. Meer meisjes dan jongens tonen een foto; jongere jongens en oudere meisjes zijn het minst geneigd om hun familienaam op te nemen.
- Twee op drie, en voornamelijk oudere tieners, vermelden ook de naam van hun school.
- Thuisadres en telefoonnummer worden over het algemeen zelden vermeld. Opvallend is dat toch 13% van de meisjes tussen 13 en 16 jaar hun thuisadres op hun profiel vermelden.

Tabel 8: Informatie op sociale netwerkprofielen volgens geslacht en leeftijd (in %) (N = 330)

	9-12 jaar		13-16 jaar		Totaal
	Jongens	Meisjes	Jongens	Meisjes	
Herkenbare foto	64	80	72	79	74
Familienaam	80	93	90	79	85
Thuisadres	3	3	3	13	7
Telefoonnummer	7	0	2	2	2
School	40	48	73	75	66

Basis: alle kinderen die een SNS-profiel hebben.

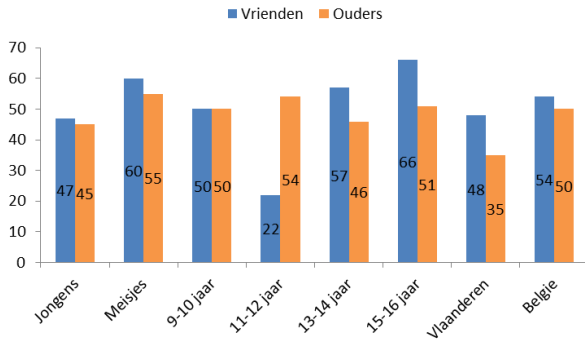
4.3. Verschillende media voor verschillende contacten

Om inzicht te krijgen in de manier waarop kinderen complexe communicatierepertoires opbouwen, met diverse platformen en communicatiekanalen, vroegen we hen hoe vaak ze met specifieke personen communiceren via bepaalde kanalen.

Figuur 6 toont hoe dagelijks contact via telefoongesprekken met ouders en vrienden varieert volgens geslacht en leeftijd.

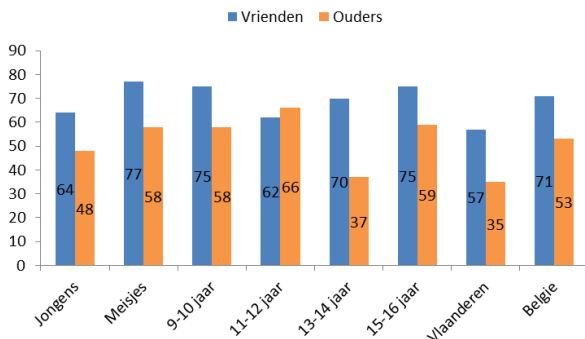
- Meer meisjes dan jongens hebben dagelijks telefonisch contact met hun vrienden en ouders.
- Er zijn ook grote verschillen tussen de leeftijdsgroepen. Algemeen hebben jongere kinderen meer telefonisch contact met hun ouders, en tieners meer met hun vrienden.

Figuur 6: Dagelijks contact met vrienden en ouders via telefoongesprekken, volgens leeftijd en geslacht (in %) (N = 330)



Figuur 7 toont dat dit niet het geval is voor contact via sms of mms:

Figuur 7: Dagelijks contact met vrienden en ouders via sms/mms, volgens geslacht en leeftijd (in %) (N = 325)



- Sms wordt vooral gebruikt om te communiceren met vrienden, maar meer dan de helft van de ondervraagde kinderen heeft ook dagelijks contact met de ouders via sms.
- Meisjes maken meer gebruik van sms dan jongens.

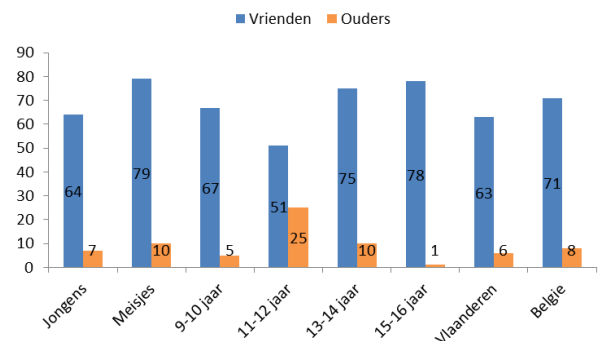
Figuur 8 toont dat SNS vooral gebruikt worden voor dagelijks contact met vrienden.

- 70% van de ondervraagden heeft dagelijks contact met vrienden via SNS, terwijl maar

8% dagelijks via SNS met de ouders communiceren.

- Er zijn geen grote verschillen tussen jongens en meisjes, maar wel tussen de verschillende leeftijdsgroepen.

Figuur 8: Dagelijks contact met vrienden en ouders via SNS, volgens geslacht en leeftijd (in %) (N = 326)



Algemeen neemt het belang van contact met vrienden toe met de leeftijd; hoewel veel tieners ook dagelijks contact hebben met hun ouders via mobiele media. Contact met de ouders verloopt eerder via telefoongesprekken (met gsm of smartphone), andere media (SNS en sms) worden vooral gebruikt om met vrienden te communiceren.

Hilde (moeder van Lucas, 16 jaar)

's Morgens als hij opstaat, dan is hij al aan het sms'en. En dan breng ik hem met de auto naar het station. Da's om 7u 's morgens he! En dan is die al aan het sms'en.

5. Vaardigheden

Vaardigheden worden, samen met online activiteiten en zelfvertrouwen (op vlak van online capaciteiten) beschouwd als indicatoren voor mediawijsheid. **Mediawijsheid** is echter een complex begrip, dat verder gaat dan enkel digitale vaardigheden. Het gaat om een combinatie van kennis, competenties en attitudes ('social practice', Buckingham, 2007; Livingstone, 2009).

Als indicatoren voor mediawijsheid worden in deze studie vragen geïntegreerd rond digitale vaardigheden, en rond zelfvertrouwen met betrekking tot het internet en mobiele media.

De hieronder weergegeven resultaten zijn afkomstig van zelfrapportering, en niet van observaties of van het uitvoeren van testen (van Deursen & van Dijk, 2008). Aan de kinderen werd gevraagd hun eigen vaardigheden in te schatten. Uit voorgaand onderzoek blijkt evenwel dat **kinderen die hoog scoren voor digitale vaardigheden ook een meer gediversifieerd patroon van online activiteiten hebben, en meer vertrouwen in hun eigen capaciteiten met betrekking tot het internet en mobiele media** (Kuiper, Pijpers & de Haan, 2011; Livingstone & Helsper, 2007).

5.1. Algemene vaardigheden en competenties met betrekking tot het internet

Tabel 9 toont hoe kinderen hun vaardigheden rond veilig internetgebruik inschatten. Hoewel Europa sterk inzet op online veiligheid, worden maar vier van de zes onderzochte vaardigheden door minstens de helft van de kinderen geclaimd. Het gaat om het **wissen van hun webgeschiedenis (55%)**, het **aanpassen van privacy-instellingen op SNS (50%)**, het **blokken van ongewenste berichten (55%)**, en

het **terugvinden van informatie over veilig internetgebruik (50%)**. Vaardigheden rond het blokkeren van ongewenste advertenties, spam (41%) en pop-ups (33%) zijn minder verspreid.

Tabel 9: Algemene vaardigheden rond veilig internetgebruik volgens leeftijd en geslacht (N = 511)

% kinderen die beweren volgende vaardigheden te bezitten	9-12 jaar		13-16 jaar		Totaal
	Jongens	Meisjes	Jongens	Meisjes	
Ongewenste advertenties / spam blokkeren	29	14	53	54	41
Webgeschiedenis wissen	41	28	68	71	55
Privacy-instellingen SNS aanpassen	33	25	61	70	50
Ongewenste berichten blokkeren	39	22	66	79	55
Pop-ups blokkeren	25	12	44	41	33
Informatie veilig internetgebruik vinden	47	17	61	64	50

Basis: alle kinderen die het internet gebruiken.

- In de jongere leeftijdsgroepen rapporteren jongens opvallend hogere cijfers dan meisjes voor alle vaardigheden, maar bij de oudere tieners is het beeld meestal omgekeerd, en geven meisjes aan (iets) hoger te scoren.
- Digitale vaardigheden nemen sterk toe met de leeftijd: de cijfers voor de groep 13-16-jarigen liggen vaak dubbel zo hoog dan die voor de jongere categorie.

Mia (moeder van Anna, 16 jaar en Klara, 15 jaar)
Ik was echt verwonderd dat die dat niet weten! Die

weten daar helemaal niks van! Ik zei: 'ik heb gehoord dat je een verschil kan maken tussen vrienden en kennissen'. En ze zeiden 'da's niet waar, mama!' En dan gingen de meisjes toch op Facebook, daar zo 'ns naar kijken. En zo van 'ahja, da's wel waar'. Dus ja, instellingen, die weten dat niet he! Die weten dat echt niet!

Tabel 10 toont hoe jongeren hun instrumentele en kritische vaardigheden rond internetgebruik inschatten. In beide leeftijdsgroepen rapporteren smartphonegebruikers opvallend hogere scores dan niet-gebruikers.

Tabel 10: Instrumentele en kritische vaardigheden rond veilig internetgebruik, volgens leeftijd en het al dan niet gebruiken van een smartphone (in %) (N = 511)

% kinderen die beweren de volgende vaardigheden te bezitten	9-12 jaar		13-16 jaar		Totaal
	Niet-gebruikers	Gebruikers	Niet-gebruikers	Gebruikers	
Filtervoorkeuren aanpassen	16	17	16	61	27
Bladwijzers instellen	32	57	49	87	52
Informatie op websites vergelijken	37	43	44	83	51

Basis: alle kinderen die het internet gebruiken.

Meer dan de helft van de kinderen is in staat bladwijzers in te stellen (52%) en informatie op verschillende websites te vergelijken om de betrouwbaarheid na te gaan (51%); amper 27% weet hoe filters in te stellen.

De cijfers voor communicatieve vaardigheden (tabel 11) lijken de hypothese dat **creatieve en interactieve internettoepassingen voor de meeste online kansen zorgen** (Livingstone & Helsper, 2007) te ondersteunen, maar ook dat

sociale media een vanzelfsprekend onderdeel van het online-activiteiten-patroon van kinderen vormen. 51% is in staat een comment te publiceren op een website of blog, 60% weet hoe content naar sociale media te uploaden.

Tabel 11: Communicatieve vaardigheden volgens leeftijd en geslacht (N = 511)

% kinderen die beweren de volgende vaardigheden te bezitten	9-12 jaar		13-16 jaar		Totaal
	Jongens	Meisjes	Jongens	Meisjes	
Opmerking publiceren op een website of blog	36	26	60	69	51
Afbeeldingen, video's of muziek uploaden naar sociale media	37	26	78	81	60
Blog creëren	7	18	26	31	22

Basis: alle kinderen die het internet gebruiken.

- Oudere tieners rapporteren opvallend hogere scores dan de jongere leeftijdsgroep.
- Bij de 9-12-jarigen rapporteren jongens hogere cijfers dan meisjes; in de oudere leeftijdsgroep is het beeld omgekeerd.

Tabel 12 toont dat kinderen die een smartphone gebruiken meer van deze vaardigheden rapporteren dan kinderen die dat niet doen. Vooral met betrekking tot het publiceren van comments op een blog of website, en het uploaden van content, stellen we grote verschillen vast.

Tabel 12: Communicatieve vaardigheden volgens leeftijd en het al dan niet gebruiken van een smartphone (N = 511)

% kinderen die beweren de volgende vaardigheden te bezitten	9-12 jaar		13-16 jaar		Totaal
	Gebruikers	Niet-gebruikers	Gebruikers	Niet-gebruikers	
Opmerking publiceren op een website of blog	39	30	86	50	51
Afbeeldingen, video's of muziek uploaden naar sociale media	50	29	96	68	60
Blog creëren	25	10	39	21	22

Basis: alle kinderen die het internet gebruiken.

5.2. Vaardigheden voor het gebruik van smartphone en tablet

Tabel 13 toont dat een grote meerderheid van de kinderen in staat is om apps te downloaden (88%), verbinding te maken met het internet vanaf hun smartphone of tablet (86%), en gelijkaardige apps te vergelijken om de meest betrouwbare te kunnen kiezen (74%). Het synchroniseren van content over verschillende toestellen (45%) is een minder verspreide vaardigheid.

- Jongens rapporteren hogere cijfers dan meisjes – vooral in de jongste leeftijdsgroep is het verschil opmerkelijk.
- Behalve inzake het synchroniseren van toestellen stellen we geen grote verschillen vast tussen de jongere en oudere leeftijdscategorie.

Tabel 13: Instrumentele en kritische vaardigheden met betrekking tot het gebruik van smartphone en tablet volgens leeftijd en geslacht (N = 248)

% kinderen die beweren de volgende vaardigheden te bezitten	9-12 jaar		13-16 jaar		Totaal
	Jongens	Meisjes	Jongens	Meisjes	
Apps downloaden	95	83	95	81	88
Verbinding maken met wifi via smartphone	82	83	95	82	86
Verschillende toestellen synchroniseren	26	17	60	51	45
Apps vergelijken	83	25	80	79	74

Basis: alle kinderen die een smartphone of tablet gebruiken.

Tabel 14 toont de verdeling van vaardigheden op vlak van veilig gebruik van smartphone en tablet volgens leeftijd en geslacht. Een grote meerderheid van de kinderen is in staat het toestel af te schermen met een PIN-code (83%), en informatie over veilig gebruik van het toestel terug te vinden (71%). 64% weet de geografische locatiefunctie te desactiveren; 56% kan pushmeldingen van apps blokkeren.

- In de jongere leeftijdsgroep stellen we grote verschillen vast tussen jongens en meisjes voor alle bevraagde vaardigheden; bij de oudere tieners zijn die verschillen veel kleiner.
- In de oudere leeftijdsgroep worden algemeen hogere cijfers gerapporteerd dan in de jongere groep.

Jongere kinderen, en vooral jonge meisjes, zijn het meest kwetsbaar voor commerciële- en privacy-risico's.

Tabel 14: Vaardigheden met betrekking tot veilig gebruik van smartphone en tablet volgens leeftijd en geslacht (N = 248)

% kinderen die beweren de volgende vaardigheden te bezitten	9-12 jaar		13-16 jaar		Totaal
	Jongens	Meisjes	Jongens	Meisjes	
Geografische locatiefunctie desactiveren	68	44	69	65	64
Push notifications van apps blokkeren	44	17	65	69	56
PIN instellen	80	74	94	78	83
Informatie veilig smartphonegebruik vinden	52	47	69	87	71

Basis: alle kinderen die een smartphone of tablet gebruiken.

Tabel 15 geeft aan dat de meeste kinderen in staat zijn hun status op een SNS te updaten (68%), en content te creëren en delen (89%) vanaf hun smartphone of tablet. Vooral in de groep 9-12-jarigen zien we een groot verschil tussen jongens en meisjes.

Tabel 15: Communicatieve vaardigheden met betrekking tot smartphones en tablets volgens leeftijd en geslacht (N = 248)

% kinderen die beweren de volgende vaardigheden te bezitten	9-12 jaar		13-16 jaar		Totaal
	Jongens	Meisjes	Jongens	Meisjes	
Status updaten op SNS	59	43	83	70	68
Foto of video maken en uploaden met smartphone	87	37	81	99	89

Basis: alle kinderen die een smartphone of tablet gebruiken.

6. Risico en schade

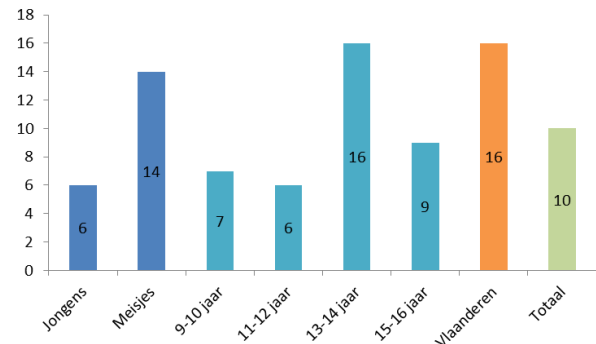
Een van de belangrijkste vaststellingen van het EU Kids Online onderzoek is dat **blootstelling aan online risico's niet noodzakelijk leidt tot schade** (Livingstone e.a., 2011). Kinderen die meer in aanraking komen met internetrisico's blijken net meer digitale vaardigheden en weerbaarheid te ontwikkelen; kinderen die minder blootgesteld zijn aan risico's en kansen ondervinden meer schade wanneer ze een negatieve online ervaring hebben (idem; zie ook Livingstone e.a., 2012). Kinderen die omwille van sociaal-economische of psychologische redenen kwetsbaarder zijn, ondervinden ook meer invloed van online risico's (Livingstone e.a., 2012). **Offline en online kwetsbaarheid gaan hand in hand.**

Om na te gaan in welke mate de respondenten blootgesteld zijn aan online risico's, en schade ondervinden, werd hen gevraagd of ze *het afgelopen jaar iets zagen of meemaakten op het internet dat ze storend vonden*. 'Storend' werd nader omschreven als iets dat hen van streek bracht of ongemakkelijk deed voelen, of dat ze niet wilden zien. Daarnaast werd ook nagegaan of ze al met een aantal specifieke risico's te maken kregen, en in welke mate ze die storend vonden.

6.1. Algemene perceptie van risico en schade

10% van de bevroagden antwoordde positief op de vraag of ze het afgelopen jaar iets storends op het internet gezien of meegemaakt hadden (figuur 9). Bij de bevraging in het kader van het EU Kids Online onderzoek in 2010 lag het cijfer op 9%.

Figuur 9: Negatieve online ervaringen volgens geslacht en leeftijd (in %) (N = 511)

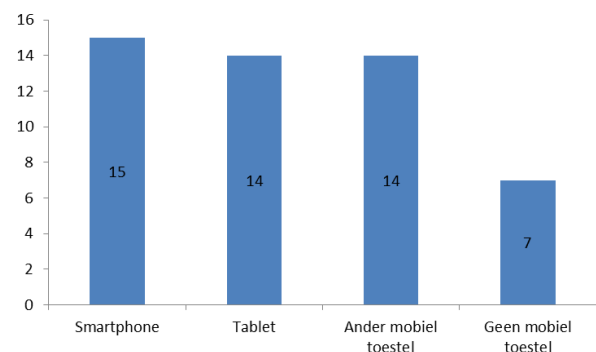


Basis: alle kinderen die het internet gebruiken.

- Meisjes (14%) rapporteren meer dan dubbel zo veel negatieve ervaringen dan jongens (6%).
- Het aantal negatieve ervaringen neemt sterk toe vanaf de leeftijd van ongeveer 13 jaar.
- De blootstelling bij Vlaamse kinderen (16%) aan online risico's ligt merkbaar hoger dan het Belgische gemiddelde (10%).

Kinderen die dagelijks een mobiel toestel (smartphone, tablet, andere) gebruiken rapporteren dubbel zo veel negatieve online ervaringen dan kinderen die dat niet doen (figuur 10).

Figuur 10: Negatieve online ervaringen bij dagelijks gebruik van verschillende toestellen (in %) (N = 511)

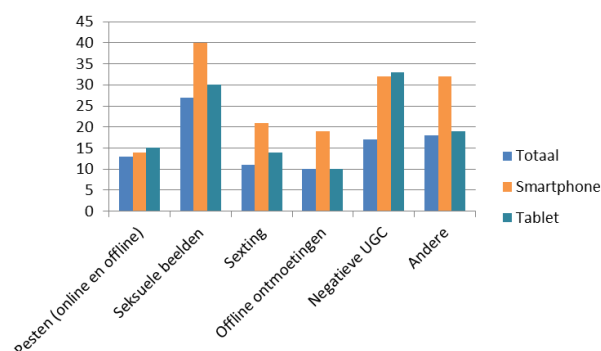


Basis: alle kinderen die het internet gebruiken.

Het gebruik van mobiele toestellen brengt nieuwe, specifieke risico's en uitdagingen met zich mee, onder meer op vlak van ouderlijk toezicht, bescherming van persoonlijke gegevens, en contact met onbekenden. Dit ligt in de lijn met de bevindingen uit het EU Kids Online onderzoek (Livingstone e.a., 2011), waarin gesteld wordt dat **kinderen die een bredere waaier aan online activiteiten ontplooiën, en die gebruik maken van meerdere toestellen, ook meer te maken krijgen met online risico's.**

Risico betekent niet noodzakelijk schade. In de meeste gevallen rapporteren kinderen die in aanraking kwamen met risico's geen negatieve gevolgen. Maar kinderen hebben regelmatig te maken met online risico's, en dan is het niet ondenkbaar dat een kind vroeg of laat wel eens met iets te maken krijgt waar hij of zij een vervelend gevoel aan over houdt. In veel gevallen gaat het dan om een eerste kortstondig negatief effect, en leert het kind uit deze ervaring hoe in de toekomst beter om te gaan met dergelijke risico's. In een kleine minderheid van de gevallen kan het gaan om langdurige negatieve gevolgen voor het (emotioneel) welzijn van het kind.

Figuur 11: Kind kwam het afgelopen jaar in aanraking met online risico's (in %) (N = 511)



Basis: Alle kinderen die het internet gebruiken.

In figuur 11 zien we dat kinderen die dagelijks een smartphone of tablet gebruiken opmerkelijk meer

in aanraking komen met online risico's. Meer dan een kwart van de ondervraagde kinderen zag het afgelopen jaar seksuele beelden (online of offline); 17% zag potentieel schadelijke user-generated content. 12% ontving seksueel getinte berichten, en 10% had een face-to-face ontmoeting met iemand die hij of zij via het internet had leren kennen. 13% van de kinderen werd gepest, al dan niet online.

6.2. Cyberpesten

Cyberpesten is een fenomeen dat voortdurend evolueert, en, ondanks de grote aandacht van publiek, onderzoekers en beleidsmakers, bestaat er geen standaarddefinitie van (Schrock & Boyd, 2008; Levy e.a., 2012). De meeste definities zijn gebaseerd op definities van pesten, dat doorgaans omschreven wordt als een (1) bedoelde en (2) herhaalde vorm van agressie die gekenmerkt wordt door een (3) onevenwichtige machtsverhouding tussen een dader en een slachtoffer. Cyberpesten wordt dan gedefinieerd als intentionele en herhaalde agressie waarbij gebruik gemaakt wordt van technologische hulpmiddelen zoals het internet of mobiele telefoons.

Van alle online risico's heeft cyberpesten de sterkste negatieve impact, en veroorzaakt het de meeste stress (Livingstone e.a., 2010). Het gebruik van mobiele toestellen biedt nieuwe mogelijkheden aan de 'daders', onder meer op vlak van anonimiteit (Levy e.a., 2012). Cyberpesten gaat ook door na schooltijd en gebeurt via meerdere platformen en/of kanalen (Kernaghan & Elwood, 2013). Bovendien zijn de rollen van dader, slachtoffer en omstaanders minder duidelijk omlijnd (Lampert & Donoso, 2013).

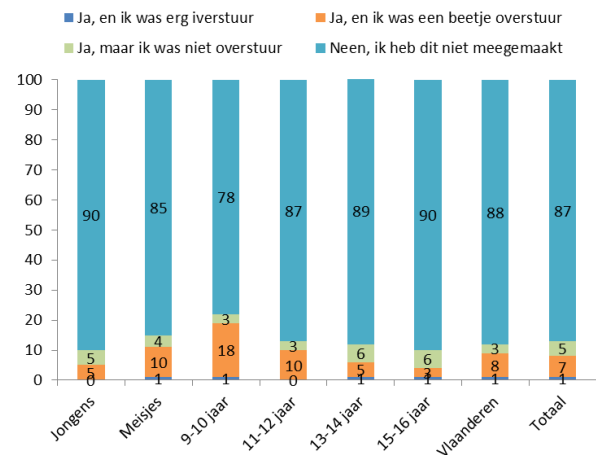
De Friendly ATTAC studie naar cyberpesten in België (Van Cleemput e.a., 2013) verwijst naar

cijfers uit het DICA-onderzoek (Developmental Issues in Cyberbullying among Adolescents, 2010-2014), waarin 30% van de meer dan 2000 ondervraagde jongeren van het vijfde leerjaar tot het vierde middelbaar aangaf het laatste half jaar met pesten te maken gekregen te hebben. 11% van de respondenten gaf aan gepest geweest te zijn via het internet of via de gsm. Meisjes (14%) waren vaker slachtoffer dan jongens (8%), en pesten kwam het meest voor in de groep 11-13-jarigen. In de TIRO-studie gaf 34% van de respondenten aan ooit al gepest geweest te zijn via het internet (Bauwens e.a., 2009).

Ons cijfer ligt betrekkelijk lager, wat wellicht te verklaren valt door verschillen in de gehanteerde methode, vraagstelling en bevroegde leeftijdsgroepen. Figuur 12 toont dat 13% van de kinderen het afgelopen jaar te maken kreeg met pestgedrag – online dan wel offline – en dat 8% daardoor ‘een beetje’ (7%) tot ‘heel overstuur’ (1%) was.

- Meisjes (15%) zijn vaker slachtoffer van pesten dan jongens (10%), en ondervinden ook een grotere negatieve impact (van de 15% die gepest werd, gaf 11% aan dat ze daardoor overstuur waren).
- Pesten komt ook meer voor in de jongere leeftijdsgroepen: 22% van de 9-10-jarigen werd het afgelopen jaar gepest, tegenover 10% van de 15-16-jarigen. Jongere kinderen zijn ook kwetsbaarder: 19% van de 9-10-jarigen gaf aan schade te hebben ondervonden door pesten.

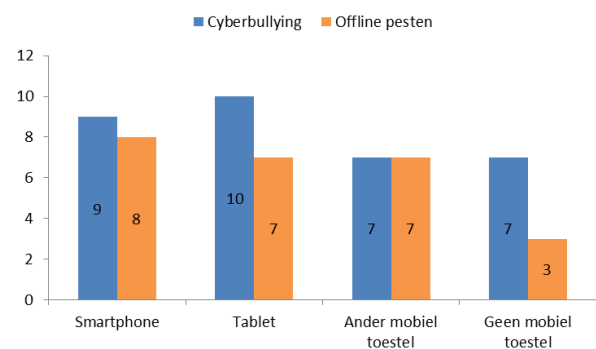
Figuur 12: Kind werd gepest online of offline) in de afgelopen 12 maanden, volgens geslacht en leeftijd (in %) (N = 511)



Basis: Alle kinderen die het internet gebruiken.

Figuur 13 toont op welke manieren kinderen gepest werden, en maakt een vergelijking voor gebruikers en niet-gebruikers van mobiele media.

Figuur 13: Manieren waarop kinderen gepest werden tijdens de afgelopen 12 maanden, vergelijking tussen gebruikers en niet-gebruikers van mobiele media (in %) (N = 511)



Basis: Alle kinderen die het internet gebruiken.

- Kinderen die dagelijks een mobiel toestel gebruiken werden het afgelopen jaar vaker – on- of offline – gepest dan kinderen die dat

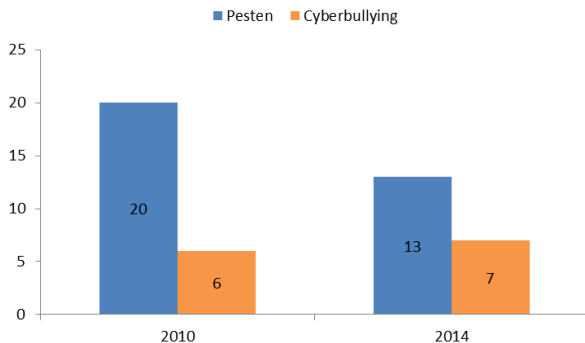
niet doen.

Een vergelijking met de EU Kids Online cijfers uit 2010⁴ suggereert dat pestgedrag nu minder voorkomt (figuur 14). Vier jaar geleden gaf nog 20% van de ondervraagde kinderen aan slachtoffer (geweest) te zijn van pesten; nu gaat het nog om 13%. Het cijfer voor cyberpesten is gestegen van 6% naar 7%.

Nathalie (moeder van Sarah, 14 jaar)

Ze is in het zesde leerjaar wel wat gepest geweest. Maar, uiteindelijk zat zij toen nog niet op Facebook. Dus dat was dan niks. Maar, als ze dan de overstap naar het eerste middelbaar gemaakt heeft, de derde of de vierde dag, heeft er wel een meisje een poging gedaan. En Sarah is dat dan direct komen laten zien, omdat wij altijd zeggen...denk 10 keer na voor je iets antwoordt!

Figuur 14: Pesten en cyberpesten in 2010 (N = 1005) en 2014 (N = 511)



Basis: Alle kinderen die het internet gebruiken.

Het is maar de vraag of die lichte toename een rechtstreeks gevolg is van de verspreiding van mobiele media. Het is ook mogelijk dat sensibiliseringscampagnes kinderen meer alert hebben gemaakt voor online pestgedrag.

6.3. Seksueel getinte berichten (sexting)

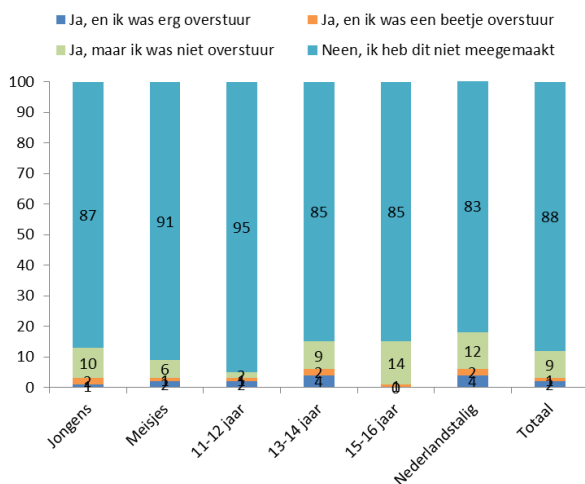
Sexting wordt hier, net als in het EU Kids Online-onderzoek (Livingstone e.a., 2011), gedefinieerd als seksueel getinte boodschappen of beelden verstuurd via het internet, gsm of smartphone. Lenhart (2009) onderscheidt drie scenario's: het uitwisselen van seksuele beelden kan gebeuren (1) als onderdeel van het experimenteren met de seksuele identiteit bij tieners die nog niet seksueel actief zijn; (2) in het kader van een romantische relatie; en (3) tussen vrienden die geen relatie hebben, maar van wie tenminste één dat wel wil.

Sexting vindt doorgaans plaats tussen 'peers' en lijkt weinig schadelijk, maar onbedoelde neveneffecten kunnen verstrekkende gevolgen hebben. Er kan ook sprake zijn van 'sexual cyberbullying' (Kofoed & Ringrose, 2012; Ringrose e.a., 2012).

We vroegen kinderen (vanaf 11 jaar) of ze in de loop van het afgelopen jaar seksueel getinte boodschappen (tekst, foto's, video's) ontvangen hebben. Figuur 15 toont de cijfers.

⁴ EU Kids Online en Net Children go Mobile hanteren eenzelfde methode en vragenstellen. Ook de onderzochte leeftijdsgroep (9-16 jaar) is dezelfde.

Figuur 15: Kind ontving de afgelopen 12 maanden seksueel getinte berichten, volgens geslacht en leeftijd (in %) (N = 388)



Basis: Alle kinderen vanaf 11 jaar die het internet gebruiken.

- 12% van de ondervraagde kinderen ontving het afgelopen jaar dergelijke berichten; 3% raakte daardoor 'een beetje' (1%) tot 'erg' (2%) van streek.
- Jongens (13%) hebben iets meer kans om seksueel getinte berichten te ontvangen dan meisjes (9%); beide zijn ongeveer in dezelfde mate geneigd om daardoor van streek te raken (3%).
- Vanaf de leeftijd van ongeveer 12 jaar neemt de kans op het ontvangen van dergelijke berichten sterk toe (van 5% bij de 11-12-jarigen tot 15% bij de oudere leeftijdsgroepen). De groep 13-14-jarigen ondervindt de meeste schade: 6% gaf aan 'een beetje' (2%) tot 'erg overstuurd' (4%) geweest te zijn.

In 2010 gaf nog 18% aan seksuele berichten te hebben ontvangen. Om na te gaan of het om een reële daling gaat, zou ook de mogelijke rol van sensibiliseringscampagnes en veranderingen in percepties onderzocht moeten worden.

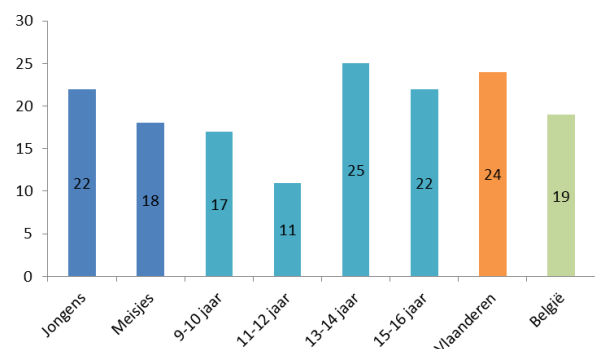
6.4. Nieuwe contacten leggen

Kinderen worden vaak gewaarschuwd voor onbekenden ('stranger danger' discours, de idee dat kinderen online overtuigd kunnen worden om iemand offline te ontmoeten), maar onderzoek suggereert dat ze weinig online contact leggen met totaal onbekenden. De meeste online ontmoetingen, en eventuele afspraken die daaruit voortvloeien, vinden plaats met vrienden-van-vrienden. Het gaat ook niet noodzakelijk om negatieve ervaringen (Barbovski e.a., 2012; Ito e.a., 2009). Meer dan de helft (56%) van de ondervraagde jongeren in de TIRO-survey beweerde nieuwe vrienden te maken via het internet (Bauwens e.a., 2009). Kinderen nemen naar ontmoetingen met onbekenden ook vaak vrienden mee. De sociale context van het contact is dus cruciaal voor de manier waarop ze het ervaren.

Kathy (moeder van Kristof, 15 jaar)

De playstation en de webcam, dat is ook op zolder...af en toe kom ik daar ook. En die is altijd wel met dezelfde vrienden van hier in het dorp, samen met de webcam op. Maar hij speelt dan online ermee. En met nog... hij speelt ook online met vreemden, en in het begin dacht ik van...oh nee, ik wil dat niet, ik wil dat niet! Maar nu weet ik, eigenlijk zijn dat altijd dezelfde. Ik heb het al een paar keer gezien, het zijn altijd wel dezelfde jongens.

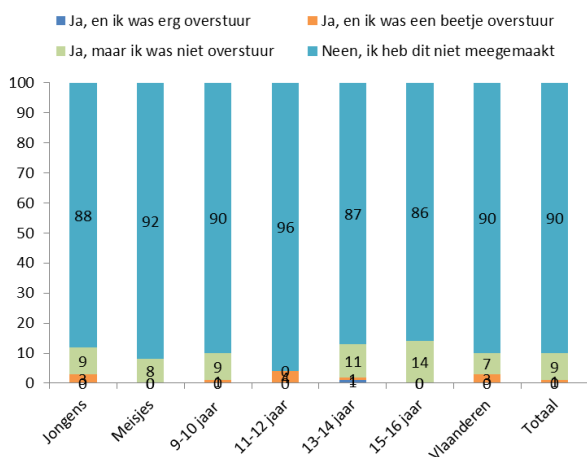
Figuur 16: Kind had online contact met iemand die hij/zij nog niet face-to-face ontmoet had, volgens geslacht en leeftijd (in %) (N = 511)



Basis: Alle kinderen die het internet gebruiken.

- Eén op vijf kinderen had online contact met iemand die ze nog nooit face-to-face ontmoet hadden.
- Jongens (22%) hebben meer online contact met onbekenden dan meisjes (18%)
- 17% van de 9-10-jarigen had het afgelopen jaar online contact met minstens een onbekende. Bij de 11-12-jarigen gaat het om 11%; in de oudere leeftijdsgroepen ligt het cijfer opvallend hoger – tot 25% bij de 13-16-jarigen.

Figuur 17: Kind had een offline ontmoeting met een onbekende, volgens geslacht en leeftijd (in %) (N = 511)



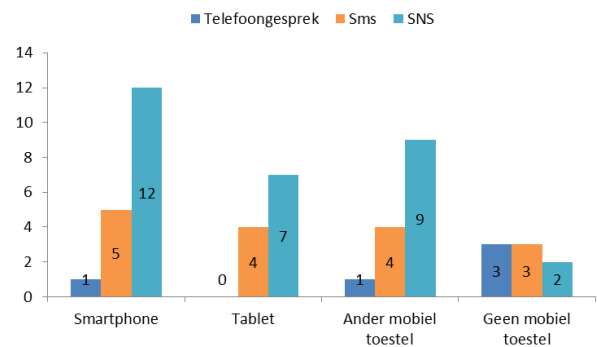
Basis: Alle kinderen die het internet gebruiken.

- 10% van de ondervraagden had het afgelopen jaar een face-to-face ontmoeting met iemand die ze voordien nog nooit gezien hadden.
- Jongens (12%) zijn iets meer geneigd om af te spreken met onbekenden dan meisjes (8%), en ervaren dit ook iets meer als negatief (3%, tegenover 0% bij de meisjes).
- 11-12-jarigen (4%) zijn minder geneigd met onbekenden af te spreken dan de jongere (10%) en oudere leeftijdsgroepen (13 à 14%).

Het risico op een negatieve ervaring neemt ook sterk af met de leeftijd.

Figuur 18 toont dat kinderen die een smartphone, tablet of ander mobiel toestel gebruiken, diegenen met wie ze uiteindelijk zullen afspreken in de eerste plaats contacteren via sociale netwerksites.

Figuur 18: Manier van eerste contact met mensen die men achteraf face-to-face zal ontmoeten, bij gebruikers en niet-gebruikers van mobiele toestellen (in %) (N = 511)



Basis: Alle kinderen die het internet gebruiken.

In 2010 gaf nog 30% van de ondervraagde kinderen aan contact te hebben gehad met onbekenden, en 11% gaf aan een afspraak te hebben gehad met iemand die ze voordien nog nooit ontmoet hadden. Vooral de online contacten met onbekenden lijken dus te zijn afgenomen.

De nieuwe mensen die men online ontmoet zijn in veel gevallen vrienden-van-vrienden, en die ontmoetingen zijn ook dikwijls een positieve ervaring. Jongeren zien het leggen van nieuwe contacten als een opportuniteit, wat in contrast staat met het stereotiepe beeld van het ontmoeten van malafide onbekenden waarop het zogenaamde 'stranger danger' discours is gebaseerd.

Sandra (moeder van Marie, 13 jaar)

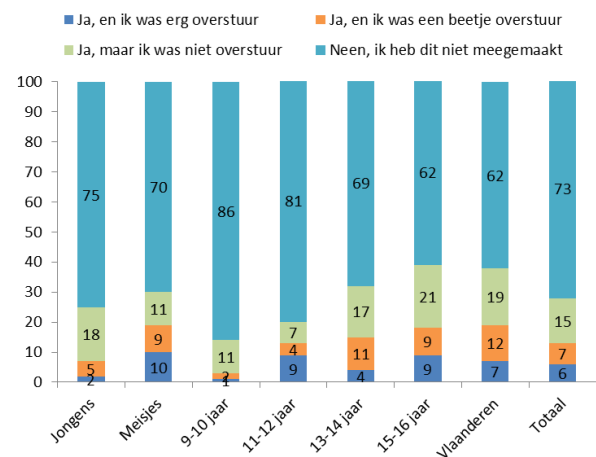
En nu zie ik dat mijn dochter zit te chatten met het

dochtertje van mijn nicht die ik eigenlijk bijna nooit zie, en dan hoor ik daar ineens een bekend stemmetje. En dan denk ik van, uh, wie is dat bij mij in de keuken? En dan is dat gewoon het dochtertje van mijn nicht. En die kennen mekaar via een familiefeest, en dat klikt goed, dus die hebben elkaar toegevoegd. En dat vind ik wel héél positief.

6.5. Seksuele beelden (pornografie)

Er heerst heel wat ongerustheid over de mogelijke schadelijke effecten van blootstelling aan pornografie op de percepties, ideeën en attitudes van jongeren tegenover seksualiteit. De resultaten van het EU Kids Online- onderzoek gaven aan dat in 2010 maar 14% van de kinderen (in de 25 betrokken Europese landen) op het internet in aanraking kwam met pornografische beelden (Livingstone e.a., 2011). Het lijkt er dus op dat de bezorgdheid vooral gebaseerd is op 'media panics' (Attwood & Smith, 2011; Buckingham & Bragg, 2004; Rovolis & Tsaliki, 2012). Bij de TIRO-studie gaven zes op tien van de ondervraagde jongeren aan ooit al op seksuele beelden gebotst te zijn (Bauwens e.a., 2009). De andersoortige vraagstelling in dat onderzoek maakt dat cijfer echter moeilijk vergelijkbaar met de bevindingen van de EU Kids Online en NCGM-studies.

Figuur 19: Kind zag in de afgelopen 12 maanden seksuele beelden (online of offline), volgens geslacht en leeftijd (in %) (N = 511)

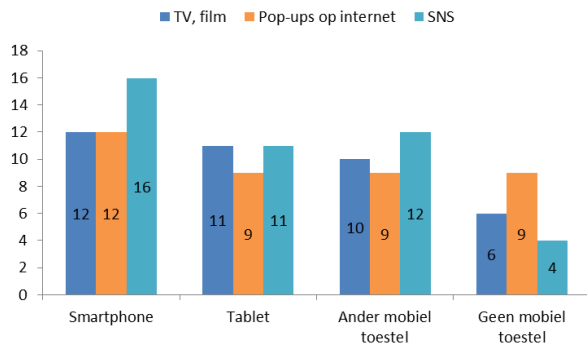


Basis: Alle kinderen die het internet gebruiken.

- Eén op vier (27%) van de kinderen zag het afgelopen jaar seksuele beelden (al dan niet online). Voor 13% was dit een negatieve ervaring.
- Meisjes (30%) krijgen meer seksuele beelden te zien dan jongens (25%), en raken hierdoor ook meer van streek (19%, tegenover 7% bij de jongens).
- De kans op blootstelling aan seksuele beelden neemt gestaag toe met de leeftijd, van 14% bij de 9-10-jarigen naar 39% bij de 15-16-jarigen.

Figuur 20 geeft aan dat gebruikers van mobiele toestellen, over diverse on- en offline kanalen heen, meer in aanraking komen met seksuele beelden dan niet-gebruikers.

Figuur 20: Waar zag men seksuele beelden?, bij gebruikers en niet-gebruikers van mobiele media (in %) (N = 511)



Basis: Alle kinderen die het internet gebruiken.

In 2010 noteerden we dat 32% van de jongeren online of offline seksuele beelden gezien had tijdens het afgelopen jaar. Als we enkel kijken naar online beelden, ging het om 16% van de Belgische jongeren. Op het eerste zicht lijkt het erop dat blootstelling aan pornografische content licht is afgenomen, maar voorzichtigheid omtrent deze uitspraak is aangewezen. De definitie van 'seksuele beelden' die in de survey wordt aangereikt kan heel ruim opgevat worden, en het is niet uitgesloten dat opvattingen over wanneer iets omschreven kan worden als 'seksueel getint' enigszins gewijzigd zijn.

Seksuele beelden kunnen voor een (tijdelijk) ongemakkelijk gevoel zorgen, vooral in de jongere leeftijdsgroepen. Jonge kinderen kunnen dit nog niet plaatsen en kunnen zich bijgevolg heel onwennig voelen. Oudere tieners gaan soms bewust op zoek naar pornografisch materiaal. Niet zelden is dit een groepsgebeuren en wordt het afgedaan als 'om te lachen' binnen de vriendenkring.

Veerle (moeder van Joren, 13 jaar)

Op school hadden hem uitgedaagd van; je moet eens op die site klikken en wij kunnen morgen controleren dat je daarop bent geweest of niet! Weet je wel! Nu was dat een site met allemaal blote madammen, toffe foto's, weet je wel! En...je ziet ook hier de deur he, als ze aan de computer zitten. Die staat eigenlijk altijd open. Als we

ons er bewust van zijn, staat die open. Toen was die ineens in het slot! [lacht] En ik ging 'ns kijken, ja! Natuurlijk, al die madammekes, dus vol vrouwen allemaal! [lacht]. En hij voelde zich zo vervelend, want...zei hij...hier staat geen kruisje om dat weg te klikken!

6.6. Andere negatieve content

Op het internet circuleert heel wat zogenaamde negatieve user-generated content (UGC) - niet-professioneel geproduceerde boodschappen die problematisch gedrag promoten en/of stimuleren. Er zijn aanwijzingen dat kinderen vrij vaak blootgesteld worden aan dergelijke inhoud (Livingstone e.a., 2011), maar er is nog veel onduidelijkheid over de impact van die blootstelling. In het TIRO-onderzoek gaf 19% van de ondervraagde jongeren, vooral jongens, aan soms 'gruwelijke' of 'walgelijke' beelden te zien op het internet; 6% kwam soms in aanraking met haatwebsites (Bauwens e.a., 2009).

In tabel 16 zien we dat 17% van de ondervraagden in de NCGM-studie ouder dan 11 jaar de afgelopen twaalf maanden in aanraking kwam met negatieve UGC.

- 14% van de kinderen zag websites met haatboodschappen aan het adres van bepaalde groepen en/of individuen. Kinderen komen ook in aanraking met websites waarop gepraat wordt over ervaringen met drugs (8%), manieren van zelfverminking (7%) en zelfmoord (4%), en waarop anorexia en/of boulimie gepromoot worden (4%).
- Vanaf de leeftijd van 13 jaar stijgt de kans op blootstelling aan dergelijke boodschappen sterk.

Tabel 16: Kind zag de afgelopen 12 maanden potentieel schadelijke UGC, volgens leeftijd (in %) (N = 388)

% kinderen die websites zagen waarop ...	11-12 jaar	13-14 jaar	15-16 jaar	Totaal
gepraat wordt over manieren van zelfverminking	6	6	9	7
gepraat wordt over manieren om zelfmoord te plegen	1	5	6	4
gepraat wordt over manieren om extreem mager te zijn (anorexia, boulimie)	2	6	3	4
haatboodschappen tegenover groepen of individuen gepubliceerd worden	4	16	21	14
gepraat wordt over het nemen van drugs	1	11	11	8
Zag negatieve UGC (alle types)	8	15	25	17

Basis: Alle kinderen vanaf 11 jaar die het internet gebruiken.

De cijfers voor het zien van verschillende types van negatieve UGC zijn min of meer stabiel sinds 2010.

Kathy (moeder van Lize, 12 jaar)

Ze heeft een enorm probleem met al die kettingberichten. Zo van 'als je vandaag niet antwoordt of niet doorstuurt naar vijf vrienden, dan ga je dood binnen de zoveel uur'. En dan is er die panische angst natuurlijk, he, want die neemt dat allemaal zo letterlijk op. Ja, daar heeft ze ooit hele nachten voor gehuild. Dat ik zelfs die ouders daarover heb opgebeld. Maar ja, natuurlijk, die hebben ook geen zicht op wat hun dochters doorsturen he.

Het is niet evident voor (jonge) kinderen om realiteit te onderscheiden van fictie, en om begrip te krijgen van wat aanvaardbaar is en wat niet. Sommige kinderen zijn hier extra gevoelig voor,

en laten zich snel meeslepen in dramatische verhalen.

6.7. Andere online risico's

Het gaat onder meer om commerciële risico's (online geld verliezen, fraude), technische risico's (virussen, kwaadaardige software), en risico's die te maken hebben met privacy en persoonlijke gegevens, met name misbruik van gegevens, profiel hacken, valse profielen en 'catfishing' (mensen die zich voordoen als iemand anders).

Tabel 17: Kind had de afgelopen 12 maanden een andere negatieve ervaring op het internet, volgens leeftijd (in %) (N = 511)

% kinderen die in aanraking kwamen met ...	9-10 jaar	11-12 jaar	13-14 jaar	15-16 jaar	Totaal
misbruik van persoonlijke gegevens	0	1	5	3	2
virus (computer)	17	15	11	18	15
virus (smartphone)	1	0	1	3	1
verlies van geld door online bedrog	0	0	1	1	1
diefstal van password / hacken van profiel	1	1	8	3	3
andere negatieve ervaring	8	16	18	22	17

Basis: Alle kinderen die het internet gebruiken.

- Computervirussen zijn een probleem waar 15% van de kinderen mee in aanraking komt. Virussen op mobiele media komen nauwelijks voor.
- De groep 13-14-jarigen krijgt het meest te maken met problemen rond privacy en misbruik van persoonlijke gegevens.

Ellen (moeder van Anna, 10 jaar)

Ik zei, Anna, je hebt genoeg spelletjes waar je gratis mee kan spelen. Ik ga niet betalen om een spelletje te doen! En toen was haar vriendinnetje gekomen, woensdagnamiddag. En ik ben aan het werken...ik werk thuis, dus ik zit aan mijn computer. En zij zit boven aan de computer, met dat vriendinnetje. Ik wist dat die daar op bezig waren. En euhm, ineens krijg ik op mijn scherm, een bericht aan...dat er een betaling is geweest met mijn kaart! Ja, in mijn mail. En ik denk...euh?! Ik zie wat dat is...en dat was dat GoSupermodel he! Die had voor 21 euro op dat spel gekocht! 10 jaar he, met twee!

6.8. Omgaan met online risico's (coping)

De meeste online risico's leiden niet tot reële schade, onder meer omdat ze door kinderen vaak niet als gevaarlijk of problematisch beschouwd worden (Livingstone e.a., 2012; Vandoninck, d'Haenens & Roe, 2013). Kinderen hebben ook een aantal strategieën om met hun negatieve ervaringen op het internet om te gaan. 'Online coping' kan omschreven worden als een reeks probleemoplossende strategieën die kinderen aanwenden om met specifieke negatieve ervaringen op het internet om te gaan (Vandoninck e.a., 2013, p. 61).

De EU Kids Online studie (Livingstone e.a., 2011) onderscheidt drie online-coping-strategieën. **Passieve strategieën** houden in dat het kind eerder fatalistisch reageert (bijvoorbeeld door het internetgebruik tijdelijk stop te zetten), en de verantwoordelijkheid voor wat er gebeurd is bij zichzelf legt. Onder **proactieve strategieën** vallen onder meer het rapporteren of blokkeren van schadelijke content of contacten. **Communicatieve strategieën** tenslotte zijn gericht op het praten met ouders, vrienden, leerkrachten e.d. over de negatieve ervaring.

Het efficiënt leren omgaan met negatieve ervaringen is cruciaal voor het opbouwen van **weerbaarheid** (Vandoninck e.a., 2013). In dit

onderzoek ligt de nadruk op communicatieve strategieën. Kinderen die meer steun ervaren vanuit hun sociale omgeving zijn algemeen weerbaarder voor online risico's. Uit het TIRO-onderzoek blijkt dat vooral vrienden (46%) en broers of zussen (27%) een belangrijke bron van steun zijn in geval van negatieve ervaringen op het internet (Bauwens e.a., 2009). Toch tonen onze cijfers aan dat ook ouders een belangrijke rol spelen.

Lieve (moeder van Lara, 13 jaar)

Goh, Lara is er zo één van...die kan heel moeilijk met spanningen om. Dus, vanaf dat er iemand iets negatiefs schrijft, dan...is het zo van 'oh mama, alsjeblief, ze beginnen weer ruzie te maken, wat moet ik daar nu mee'?

Tabel 18: Personen met wie kinderen 'zeer geneigd' zijn te praten over negatieve ervaringen op het internet, volgens geslacht en leeftijd (in %) (N = 511)

	9-12 jaar		13-16 jaar		Totaal
	Jongens	Meisjes	Jongens	Meisjes	
Vader	46	58	43	57	50
Moeder	60	79	49	78	66
Broer of zus	26	23	19	36	26
Ander familielid	14	18	13	19	16
Vrienden	7	13	30	45	26
Leerkrachten	14	4	3	5	6
Professioneel hulpverlener	10	10	4	18	10
Andere volwassen vertrouwenspersoon	8	4	18	8	10

Basis: Alle kinderen die het internet gebruiken.

- Ouders zijn de voornaamste vertrouwenspersonen met wie kinderen hun negatieve ervaringen op het internet willen delen. 50% zegt in geval van problemen 'zeer geneigd' te zijn met hun vader te praten; 66% zou met hun moeder praten. Het belang van ouders neemt licht af met de leeftijd, vooral bij jongens, maar toch blijven ze ook voor veel 15-16-jarigen belangrijke vertrouwenspersonen.
- Ook broers en zussen (26%) en vrienden (26%) kunnen een belangrijke rol als vertrouwenspersoon vervullen. Het belang van vrienden neemt sterk toe met de leeftijd. Vooral tienermeisjes zijn zeer geneigd om negatieve ervaringen op het internet te bespreken met vrienden, broers of zussen.

Veerle (moeder van Joren, 13 jaar)

Hij heeft blijkbaar ook heel veel dingen afgeklikt, samen met ons Annelies [oudste dochter van 16]. In het begin kreeg die ook heel veel mail, van Facebook he. En dan heb ik eens gezegd, ja maar, je kan dat allemaal afklikken. Maar, dat was al na zijn incident [blootstelling aan seksuele beelden], dus ja...hij heeft dan met ons Annelies achter de computer gezeten.

7. Overmatig gebruik van internet en mobiele media

Er is veel bezorgdheid over mogelijke ‘internetverslaving’ bij jongeren. Recente studies beschouwen internetgebruik binnen een ‘**compensatory model**’ (Kardefeldt-Winther, 2014), dat stelt dat jongeren intensief online gaan om te ontsnappen aan andere (psychologische) problemen. Internet en mobiele media zijn zo’n vanzelfsprekend gegeven in onze ‘social ecology’ (Ling, 2012), dat de grens tussen intensief en overmatig gebruik moeilijk te trekken is (Katz & Aakhus, 2002; Hall & Baym, 2012).

Jongeren die op minstens twee indicatoren voor overmatig internet- of smartphonegebruik aangeven dat ze hiermee te maken hebben, beschouwen we als een soort risicogroep. Dit betekent evenwel niet dat zij per definitie ‘verslaafd’ zijn. Het is eerder een indicatie voor mogelijk problematisch gebruik.

7.1. Omgaan met de complexiteit van het dagelijks leven

Mobiele media maken het mogelijk om voortdurend in contact te zijn met vrienden en familie, praktische zaken beter te regelen, ‘verloren’ tijd in te vullen, enz., maar dit kan ook stress met zich meebrengen. Om in kaart te brengen welke rol kinderen hun smartphone toekennen in het dagelijks leven, werden hen een aantal stellingen voorgelegd. In [tabel 19](#) zien we welke groepen zich ‘een beetje’ tot ‘helemaal akkoord’ verklaren met die stellingen.

Tabel 19: Rol van smartphones in het omgaan met de complexiteit van het dagelijks leven, volgens geslacht en leeftijd (in %) (N = 248)

	9-12 jaar		13-16 jaar		Totaal
	Jongens	Meisjes	Jongens	Meisjes	
Sinds ik een smartphone heb vind ik het makkelijker mijn dagelijkse activiteiten te organiseren	52	50	75	53	61
Dankzij mijn smartphone voel ik me meer verbonden met mijn vrienden.	87	83	79	78	81
Dankzij mijn smartphone voel ik me meer verbonden met mijn familie.	73	15	60	43	50
Dankzij mijn smartphone voel ik me veiliger.	30	47	46	68	52
Sinds ik een smartphone heb voelt het alsof ik altijd beschikbaar moet zijn voor vrienden en familie.	95	53	59	66	65
Dankzij mijn smartphone is het makkelijker om huis- en schoolwerk te doen.	61	38	54	53	52
Dankzij mijn smartphone verveel ik me minder.	91	84	86	75	85

Basis: Alle kinderen die een smartphone gebruiken.

- Voor een grote meerderheid van de ondervraagde kinderen zijn de sociale

functies cruciaal: de smartphone is voor hen een instrument dat het contact en de verbondenheid met vrienden (en in mindere mate ook met hun familie) faciliteert ('social connectivity'). Vooral jongens voelen zich dankzij hun smartphone ook meer verbonden met hun familie.

- Anderzijds percipiëren ze ook een sterke sociale druk om voortdurend beschikbaar te zijn voor familie en vrienden. Die perceptie is heel sterk bij jongens in de jongere leeftijdsgroepen.
- Kinderen, vooral meisjes, voelen zich veiliger dankzij hun smartphone.
- Het toestel heeft ook een belangrijke ontspanningsfunctie. 85% van de ondervraagden geeft aan zich dankzij de smartphone minder te vervelen.

7.2. Overmatig gebruik van het internet en van smartphones

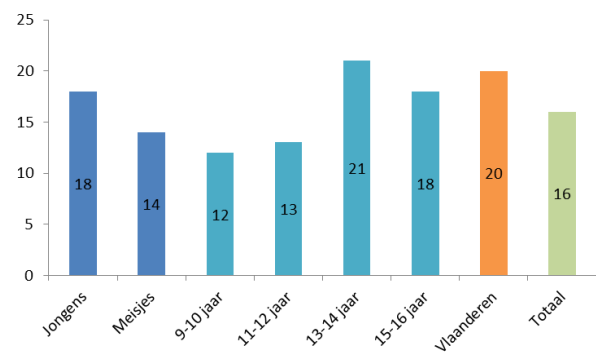
Om eventueel overmatig internetgebruik in kaart te brengen werden de respondenten volgende vragen voorgelegd: hoe vaak gebeurt het dat je (1) niet eet of slaapt omwille van het internet?; (2) je verveelt of van streek voelt wanneer je niet op het internet kan?; (3) surft ook wanneer je niet echt geïnteresseerd bent?; (4) minder tijd spendeert met familie en vrienden, of aan huiswerk, omwille van het internet?; (5) tevergeefs probeert om minder tijd op het internet door te brengen?.

Figuur 21 toont hoeveel percent van de kinderen op minstens twee van deze vragen 'vaak' tot 'zeer vaak' antwoordde.

- 16% van de ondervraagden vertonen gedrag of emoties die gerelateerd zijn aan minstens twee indicatoren van overmatig internetgebruik.
- Jongens (18%) zijn iets meer geneigd tot overmatig gebruik dan meisjes (14%). De kans

op overmatig gebruik verdubbelt ook rond de leeftijd van 12-13 jaar, wanneer ook het internetgebruik en aantal online activiteiten toenemen.

Figuur 21: Kind vertoont 2 of meer vormen van 'overmatig' internetgebruik (in %) (N = 511)



Basis: Alle kinderen die het internet gebruiken.

Nadia (moeder van Nele, 14 jaar)

Nele was dan ook bij die clan gegaan om te weten waar de jongens (12 jaar en 9 jaar) altijd over praten... Want, wij hebben aan tafel een verbod over Clash of Clans moeten invoeren. Wij zeggen van, hier wordt niet meer over gesproken!

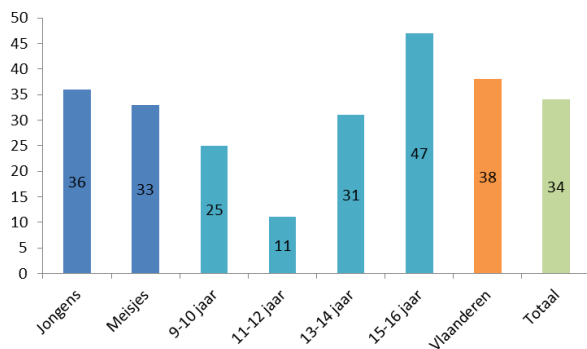
Om inzicht te krijgen in overmatig gebruik van de smartphone werden gelijkaardige vragen gesteld: hoe vaak gebeurt het dat je (1) je verveelt of van streek voelt wanneer je je smartphone niet kan checken?; (2) dingen op je smartphone doet waarin je niet echt geïnteresseerd bent?; (3) een sterke behoefte voelt om via je smartphone te checken of er iets nieuws gebeurd is?; (4) minder tijd spendeert met familie en vrienden, of aan huiswerk, omwille van je smartphone?; (5) je smartphone gebruikt in situaties waarin het niet echt gepast is?; (6) tevergeefs probeert om minder tijd op je smartphone door te brengen?.

Figuur 22 geeft aan welke kinderen minstens twee van deze vragen met 'vaak' tot 'zeer vaak' beantwoordden.

- Overmatig gebruik van smartphones (34%) komt dubbel zo vaak voor als overmatig 'algemeen' internetgebruik. Smartphones zijn

voortdurend aanwezig, en worden als het ware gezien als een **‘extensie van het eigen lichaam’** (Vincent & Fortunati, 2009). Ze maken ook een nieuwe vorm van communicatie mogelijk, die door Licoppe (2004) omschreven wordt als **‘connected presence’**, het gevoel voortdurend in verbinding te staan met familie en vrienden.

Figuur 22: Kind vertoont 2 of meer vormen van ‘overmatig’ smartphonegebruik (in %) (N = 248)



Basis: Alle kinderen die een smartphone gebruiken.

Katrien (zorgverlener en moeder van Yannick, 13 jaar)
Ik had zo een aantal patiënten, daar ben ik dan gechoqueerd van, dat zijn kinderen van 15-16 jaar die met hun computer of hun telefoon in bed kruipen. En die tot 2u 's nachts...zitten van alles te doen. En dat die ouders dat niet controleren. Dat vind ik sterk! Dat die ouders niet zeggen van, die telefoon, die blijft beneden, laat die beneden liggen! Ik heb het voorbij half jaar...ik denk vier kinderen gehad, zo tieners. En ze klagen 'ik ben zo moe'. En dan vraag ik: 'en hoe laat ga je slapen 's avonds'. En dan: 'ik ga om 10u naar boven'. En ik vraag: 'ga je dan direct slapen?' En dan zo heel eerlijk: 'nee nee, dan zit ik nog op mijn computer'.

8. Mediatie – tussenkomst en begeleiding van het internetgebruik

De sociale context waarbinnen kinderen het internet gebruiken heeft een grote impact op hun ervaringen. Drie belangrijke socialiserende actoren zijn de ouders, ‘peers’ (de vriendengroep) en school en leerkrachten (Mascheroni e.a., 2013; O’Neill & Laouris, 2013; Pasquier, 2005; Barbovski & Marinescu, 2013).

8.1. Ouders

Het EU Kids Online-onderzoek (Livingstone e.a., 2011; Mascheroni e.a., 2013) onderscheidt vijf vormen van mediatie door de ouders. Voor het onderzoek werd aan elk type een aantal variabelen gekoppeld.

- 1) **Actieve mediatie van het internetgebruik:** (1) praten met kind over hun internetgebruik; (2) naast kind zitten terwijl het online is; (3) in de buurt zijn wanneer het kind online is; (4) kind aanmoedigen om het internet te verkennen; (5) gezamenlijke ouder-kind activiteiten online.
- 2) **Actieve mediatie rond veiligheid:** (1) kind helpen met een moeilijke taak op het internet; (2) uitleggen waarom een website goed/slecht is; (3) manieren aanhalen om het internet op een veilige manier te gebruiken; (4) manieren suggereren om online met mensen om te gaan; (5) kind helpen wanneer ze een negatieve online ervaring hebben; (6) praten met kind over negatieve online ervaringen.

Katrien (moeder van Yannick, 13 jaar)

Hij had een slechte toets gehad. En toen op Facebook iets gezegd, iets slechts over die leerkracht. Niks echt extreem erg, maar ik weet het woord niet meer. Dus, hij is dat tegen mij aan het zeggen. En ik zeg: ‘Yannick, maar zo’n dingen moet je toch niet op het internet zetten!’ En hij zegt: ‘maar dat is niet voor iedereen, dat is in een gesloten groep van mijn klas’. En ik zeg: ‘dan nog moet je dat niet doen!’ Dus ik leg nog eens uit dat dat een slecht plan is, en dat altijd andere mensen dat kunnen zien. Maar hij zegt, dat is een gesloten groep, dus dat is niet openbaar zegt hij nog eens. En ik had zo iets van OK, maar toch vind ik dat je dat niet moet doen. Daarmee was dat afgesloten.

- 3) **Restrictieve mediatie:** grenzen stellen aan het internet- en smartphonegebruik, onder meer op vlak van (1) het downloaden van muziek/films; (2) het bekijken van videoclips; (3) het hebben van een SNS-profiel; (4) het delen van persoonlijke gegevens; (5) het uploaden en delen van muziek, filmpjes of foto’s; (6) het downloaden van gratis apps; (7) het aankopen van apps; (8) het registreren van de geografische locatie; (9) het gebruik van instant messaging.
- 4) **Technische mediatie:** het gebruik van software om (1) bepaalde types van websites te filteren of blokkeren; (2) webgeschiedenis te controleren; (3) de tijd die het kind online besteedt in te perken; (4) spam, junk mail en virussen te blokkeren.
- 5) **Monitoring:** gebruik van software om het internetgebruik te monitoren; webgeschiedenis checken, ...

Ellen (moeder van Helena, 10 jaar)

Ja, maar wij hadden dan wel ook op de computer parental control opgezet. Zo na 10u ’s avonds niks meer. Maar ja, die kunnen dat allemaal omzeilen he [lacht]. Het schijnt dat er nu wel een app is... ik weet niet welke. Je kan dat op je iphone zetten. Of op je eigen smartphone. En dan kan je zien, je kan zo verbinden met je computer thuis. En dan kan je het scherm volgen wat je kind aan het doen is. Dan kan je zien wat ze boven doen. Ja, de buurman, hij doet dat nu bij zijn dochter. Op haar computer boven.

De EU Kids Online studie heeft aangetoond dat actieve mediatie van het internetgebruik, en het opleggen van restricties, in verband staan met minder risico en schade (Dürager & Livingstone, 2012; Mascheroni e.a., 2013). Anderzijds kunnen restricties ook de ontwikkeling van digitale vaardigheden in de weg staan. Als jongeren te zeer beperkt worden in hun online activiteiten, kunnen ze ook niet leren uit hun fouten, en hebben ze het moeilijker om weerbaarheid op te bouwen tegen online risico's (Livingstone e.a., 2012).

Het gebruik van smartphones en andere mobiele toestellen brengt nieuwe uitdagingen met zich mee op het vlak van mediatie. Mobiele toestellen zijn bijna per definitie persoonlijker, wat ouderlijke controle en begeleiding bemoeilijkt.

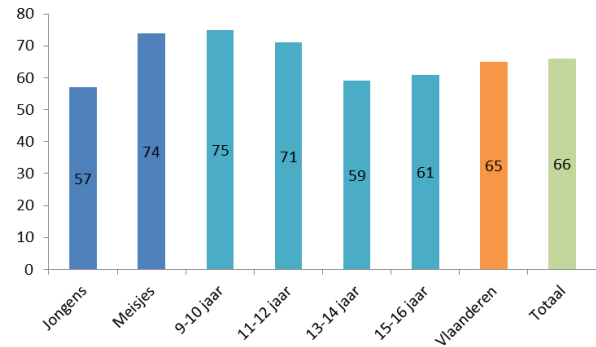
Brigitte (moeder van Martha, 13 jaar)

De telefoon is juist van hetzelfde. En daar verschieten wij soms van, als wij nog beneden zitten, als Martha al naar boven is, dat om 11 uur die gsm nog af gaat. Om half twaalf, dat je denkt van, oh nee help! En Martha zegt nu zelf van, ik ben eigenlijk nu blij, dat die beneden blijft. Want ik zie, mijn vriendinnen die zitten dan achter hun bureau met hun gsm. En dan kan je toch niet studeren.

Figuur 23 toont welke kinderen in hun internetgebruik actief begeleid worden (d.w.z., die positief antwoordden op minstens twee van de vijf vragen naar actieve mediatie van het internetgebruik).

- Twee op drie kinderen (66%) wordt door de ouders op een actieve manier begeleid.
- Actieve mediatie komt meer voor bij meisjes (74%) dan bij jongens (57%), en neemt ook af naarmate het kind ouder wordt. 75% van de 9-10-jarigen wordt op deze manier begeleid, tegenover ongeveer 60% van de 13-16-jarigen.

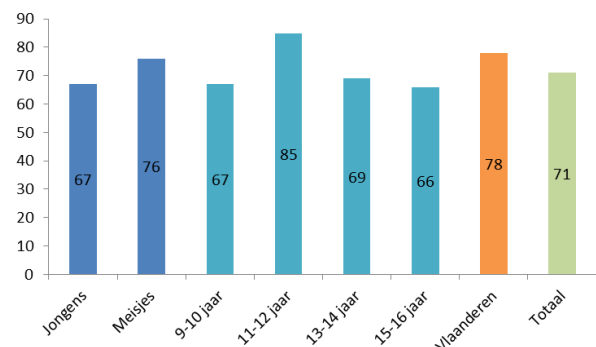
Figuur 23: Actieve mediatie van het internetgebruik door de ouders, volgens geslacht en leeftijd (in %) (N = 511)



Basis: Alle kinderen die het internet gebruiken.

Figuur 24 toont van welke kinderen de ouders aan actieve mediatie rond internetveiligheid doen (d.w.z. die twee van de zes vragen rond actieve mediatie van internetveiligheid positief beantwoordden).

Figuur 24: Actieve mediatie rond internetveiligheid door de ouders, volgens geslacht en leeftijd (in %) (N = 511)

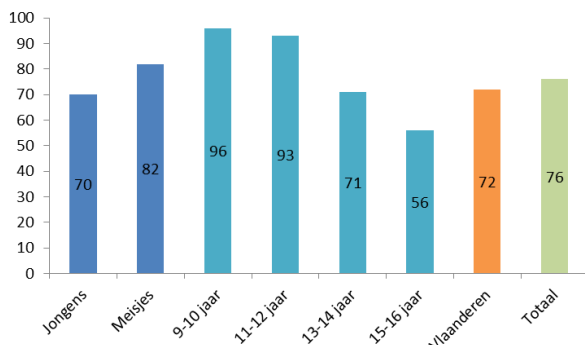


Basis: Alle kinderen die het internet gebruiken.

- 71% van de ouders doet aan actieve mediatie van internetveiligheid.
- Meisjes (76%) worden meer begeleid dan jongens (67%); en kinderen van 11 en 12 jaar (85%) worden meer begeleid dan de andere leeftijdsgroepen.

Figuur 25 geeft aan welke kinderen restricties opgelegd krijgen met betrekking tot hun internetgebruik (d.w.z. die twee van de negen vragen over restrictieve mediatie positief beantwoordden).

Figuur 25: Restrictieve mediatie door de ouders, volgens geslacht en leeftijd (in %) (N = 511)



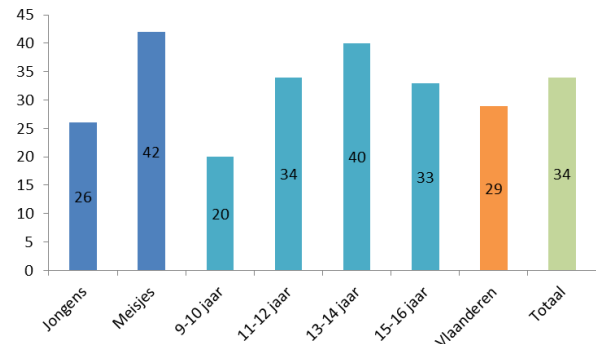
Basis: Alle kinderen die het internet gebruiken.

- 76% van de ouders legt grenzen op aan het internetgebruik van hun kinderen.
- Ook hier geldt dat vooral meisjes (82%) en jongere kinderen (96% van de 9-10-jarigen en 92% van de 11-12-jarigen) het meest begeleid/gecontroleerd worden.

Figuur 26 toont van welke kinderen de ouders aan technische mediatie rond internetveiligheid doen (d.w.z. die twee van de vier vragen over technische mediatie positief beantwoordden).

- 34% van de ouders maakt gebruik van technische middelen (vb. software) om het internetgebruik van hun kind te controleren.
- Meisjes (42%) worden veel sterker op deze manier gecontroleerd dan jongens (26%). Vooral vanaf de leeftijd van 11-12 jaar worden kinderen op deze manier begeleid.

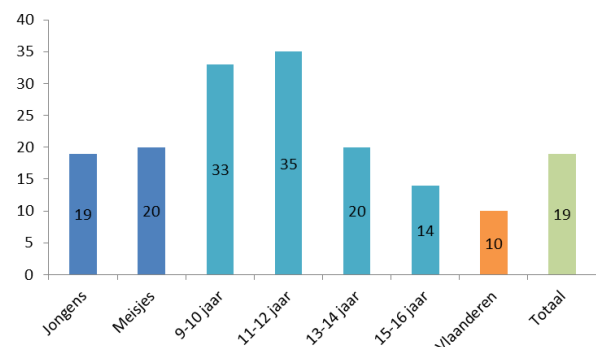
Figuur 26: Technische mediatie rond internetveiligheid door de ouders, volgens geslacht en leeftijd (in %) (N = 511)



Basis: Alle kinderen die het internet gebruiken.

Figuur 27 geeft aan van welke kinderen de ouders het smartphonegebruik op technische wijze controleren.

Figuur 27: Technische mediatie van het smartphonegebruik door de ouders, volgens geslacht en leeftijd (in %)



Basis: Alle kinderen die een smartphone gebruiken.

- Een op vijf (19%) van de ouders maakt gebruik van software om het smartphonegebruik van hun kind te controleren.
- We zien weinig verschillen qua geslacht, maar wel qua leeftijd: meer dan een op drie

kinderen in de groep van 9 tot 12 jaar ondergaat deze vorm van mediatie.

8.2. 'Peers' (vriendengroep)

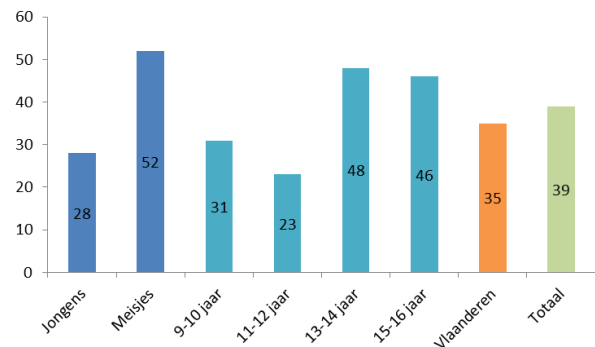
Vrienden spelen een ambivalente rol: ze kunnen elkaar op positieve manier ondersteunen, maar de invloed van de vriendengroep kan ook negatief zijn (Kalmus, von Felitzen & Siibak, 2012). In dit onderzoek wordt enkel actieve mediatie door de vrienden in beschouwing genomen. Aan de respondenten werd gevraagd of hun vrienden hen in het verleden al (1) geholpen hadden een moeilijke taak op het internet uit te voeren; (2) hadden uitgelegd waarom een bepaalde website goed/slecht is; (3) manieren voorgesteld hadden om het internet op veilige manier te gebruiken en (4) online met mensen om te gaan; (5) geholpen hadden bij een negatieve ervaring; en (6) met hen gesproken hadden over negatieve online ervaringen.

Lieve (moeder van Tobias, 14 jaar)

Nee, ik denk niet dat die dat gaan zeggen tegen mij. Als ze zo iets van seks of zo zien. Dat is ook helemaal niet cool he!

Figuur 28 toont welke kinderen 'mediatie' en steun van hun vrienden krijgen (d.w.z. die twee van de zes vragen over actieve mediatie door vrienden positief beantwoordden).

Figuur 28: Actieve mediatie door vrienden, volgens geslacht en leeftijd (in %) (N = 511)



Basis: Alle kinderen die het internet gebruiken.

- Voor 39% van de kinderen speelt de vriendengroep een ondersteunende rol. Vooral meisjes (52%) en oudere tieners (48% van de 13-14-jarigen en 46% van de 15-16-jarigen) geven aan steun te krijgen van hun vrienden.

Nadia (moeder van Nele, 14 jaar)

Ze had Snapchat gezien van op school he. Omdat iedereen Snapchat heeft in het middelbaar. Ook op Facebook vragen ze dan, geef je Snapchat adres 'ns? En dan zie je er twintig daaronder hun adresje geven. Dus en zo kwam dat he.

9. Europees perspectief

In dit onderdeel vergelijken we de belangrijkste cijfers voor België en de zes andere Europese landen: Denemarken (DK), Ierland (IE), Italië (IT), Portugal (PT), Roemenië (RO) en het Verenigd Koninkrijk (UK) die betrokken zijn bij het Net Children Go Mobile-onderzoek. Het volledige rapport is te raadplegen in bijlage (5).

De algemene vaststelling is dat Belgische kinderen het internet gebruiken in een vrij ‘beschermde’ context, en relatief weinig in aanraking komen met online risico’s.

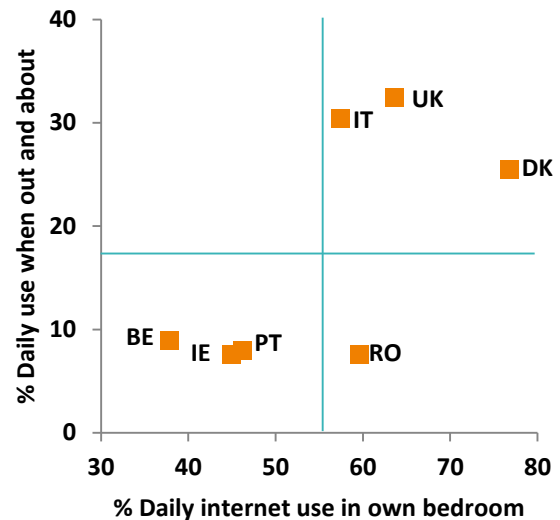
9.1.Toegang en gebruik

Belgische kinderen gaan minder online vanop hun slaapkamer (38%) dan kinderen in de zes andere landen (gemiddeld 55%). Het thuisgebruik (76%) ligt wel rond het ‘Europese’ gemiddelde van 79%, wat erop wijst dat Belgische kinderen meer online gaan vanuit gemeenschappelijke ruimtes in de woning, wat meer mogelijkheden schept op vlak van ouderlijke controle en begeleiding.

Het smartphonegebruik ligt in België ook opvallend lager dan in de andere landen (28% tegenover 41%). Laptops, desktop PC’s en tablets zijn de belangrijkste toestellen om online te gaan. Belgische kinderen zijn ook minder ‘mobiel’ in hun internetgebruik: thuis is de belangrijkste omgeving om online te gaan; maar 9% van de ondervraagden gaat dagelijks buitenshuis online tegenover gemiddeld 17% in de Europese landen.

Belgische ouders staan redelijk weigerachtig tegenover dit soort geprivatiseerd internetgebruik. België situeert zich daarmee samen met Ierland en Portugal in het kwadrant van laag gebruik buitenshuis en laag gebruik in de eigen slaapkamer.

Figuur 29: Dagelijks gebruik van het internet op de slaapkamer en buitenshuis /onderweg

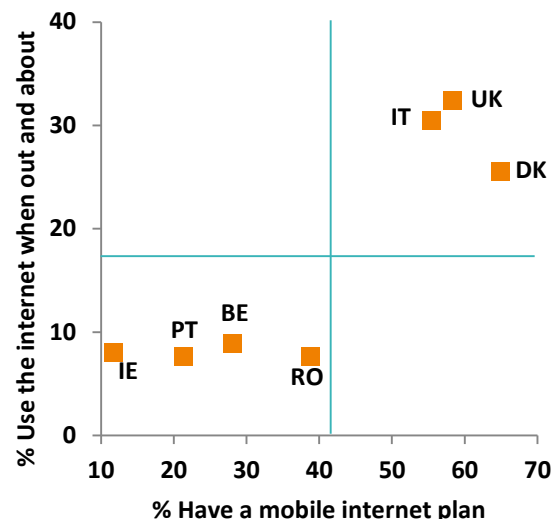


Bron: Mascheroni & Ólafsson (2014), p. 8

Lieve (moeder van Lara, 13 jaar)

Ik kan dat niet goed verdragen als ze die ipad mee naar boven neemt als ze gaat slapen he. Ik zeg, Lara nee! Ik zeg dat, want ik wil dat niet, en dan laat ze die ook wel beneden.

Figuur 30: Gebruik van mobiele internetpakketten en dagelijks gebruik buitenshuis/onderweg



Bron: Mascheroni & Ólafsson (2014), p. 9

Minder dan één of drie Belgische kinderen heeft een abonnement dat toelaat om via 3G buitenshuis online te gaan, wat logischerwijze ook samen hangt met beperkt buitenshuis mobiel internetgebruik. Ouders zijn doorgaans niet erg

enthousiast als het gaat over online gaan via 3G, en in verschillende gezinnen lijken ouders dit helemaal niet aan te moedigen. Deze terughoudendheid heeft vooral te maken met een verlies aan controle; de meeste ouders houden er niet van om geen zicht (meer) te hebben op de online activiteiten van hun kinderen.

Brigitte (moeder van Martha, 13 jaar)

Vorig jaar heeft ze die gekregen. En dat is een smartphone. Maar, wij hebben dat laten blokkeren dat zij op het internet kan buitenshuis. Dus zij kan op ons mobiel internet netwerk, maar niet buiten huis.

Ellen (moeder van Lucas, 16 jaar; Nick, 14 jaar en Anna, 10 jaar)

Een smartphone hebben ze wel. Maar ze hebben geen abonnement voor buitenshuis. Alleen met de wifi thuis.

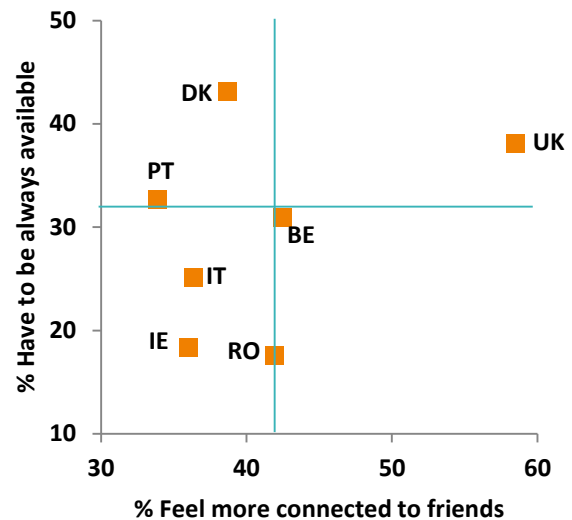
Het internetgebruik van Belgische kinderen lijkt dus iets minder geprivatiseerd dan dat in de andere landen. De cijfers voor Ierland en Portugal zijn gelijkaardig; Deense, Italiaanse en Britse kinderen zijn autonomer in hun internetgebruik.

9.2. Overmatig gebruik

Mobiele media kunnen ervoor zorgen dat kinderen zich meer verbonden voelen met hun vrienden. Het Verenigd Koninkrijk is hierin een uitschieter, maar ook in België gaat 42% van de kinderen hier 'helemaal mee akkoord'. Hiermee situeert België zich rond het Europees gemiddelde. Ondanks de toegenomen verbondenheid met vrienden, vertonen Belgische kinderen gemiddeld genomen minder tekenen van overmatig internetgebruik.

Toch zorgen mobiele media bij een aantal kinderen voor een verhoogde druk om voortdurend bereikbaar te zijn voor vrienden of andere contactpersonen. In België geeft 31% van de kinderen aan deze druk sterk te voelen. Daarnaast is er nog eens 34% die hier af en toe last van heeft. Daarmee neemt België een middenpositie in.

Figuur 31: Kind voelt zich meer verbonden met vrienden, en ervaart een druk om altijd beschikbaar te zijn voor familie en vrienden



Bron: Mascheroni & Ólafsson (2014), p. 11

Griet (moeder van Tobias, 14 jaar en Hilde, moeder van Lucas, 16 jaar)

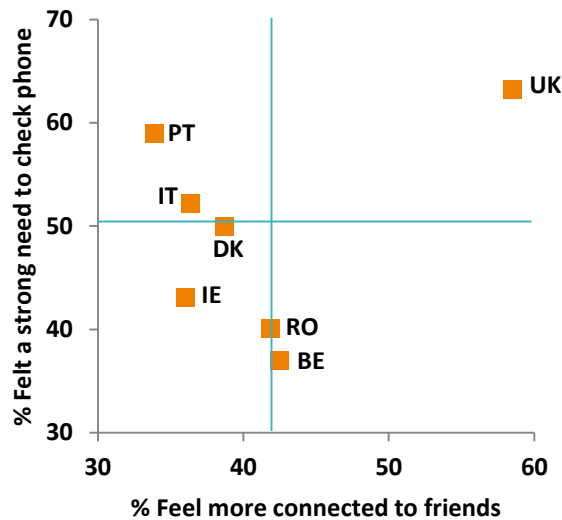
Griet: Maar eigenlijk, Tobias vergeet zijn gsm keiveel. En is die daar echt nog niet mee bezig. Ik denk dat de leeftijd nog te jong is. Ze zijn daar nog niet zo mee bezig. Hilde: Maar onze Lucas die heeft dat wel he. Die begint van 's morgens...ik breng die dan naar het station... Maar ja, hij is 16 he.

Sommige ouders proberen het risico op overmatig gebruik tegen te gaan door hun kinderen bepaalde beperkingen op te leggen.

Nadia (moeder van Nele, 14 jaar)

Dat is constant hier he, zo van: die anderen mogen er veel meer op dan wij! En dat ze zeggen dat wij zo weinig mogen. Maar ja, hoe zijn kinderen! Die voelen zich altijd benadeeld he. Maar echt sociale druk...dat denk ik nu niet. Nee, ik denk niet dat ze uit de boot vallen omdat ze er minder op mogen, dat denk ik zeker niet.

Figuur 32: Kind voelt zich meer verbonden met vrienden, en voelt een sterke behoefte om regelmatig zijn of haar smartphone te checken



Bron: Mascheroni & Ólafsson (2014), p. 12

Belgische kinderen zijn in vergelijking met de andere deelnemende landen goed in staat om te weerstaan aan de behoefte om regelmatig de smartphone te checken om te kijken of er een boodschap of melding is binnen gelopen. In België gaat het om 38% van de kinderen die toegeeft hier toch moeite mee te hebben, en dus regelmatig tot zeer regelmatig hun toestel checken.

Een eenduidige verklaring is hier niet voor te vinden. Uit de gesprekken blijkt dat het wellicht een samenspel is van (ongeschreven) regels tussen jongeren onderling en regels van buitenaf opgelegd door school en/of ouders, die voorschrijven dat het ongepast is om (erg) vaak de smartphone boven te halen.

Michael, 15 jaar

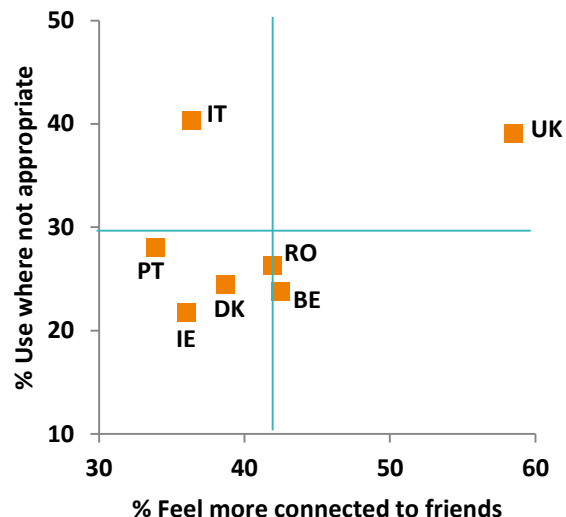
Dat kies je toch zelf eigenlijk he...Als je zegt van, nu heb ik even niks te doen, dan ga ik even kijken. Of je zegt van; ik heb de ganse dag niks te doen...dan kijk je de ganse dag...tja, da's wat je zelf wilt he.

Greet (moeder van Tamara, 15 jaar en Jonas, 13 jaar)

Ik vind...als ze naar TV zitten te kijken 's avonds, dan zijn ze naar TV aan het kijken. En dan moet die gsm daar niet bij. Als ze willen sms'en, dan gaan ze naar de speelkamer, of naar boven. Want...ik vind dat ook heel belangrijk dat kinderen kunnen focussen op iets. Is dat

nu TV kijken, is dat nu eten, is dat nu sporten, eender wat. En ik vind niet dat je kan beginnen sms'en terwijl je naar TV aan het zien bent. Zo vind ik ook dat je niet kan eten voor de TV. Daar hebben we ok al veel discussie over gehad. Maar eten doe je aan tafel! Want je bent bezig met je eten, en dat is iets sociaal.

Figuur 33: Kind voelt zich meer verbonden met vrienden, en gebruikt zijn of haar smartphone soms wanneer het ongepast is



Bron: Mascheroni & Ólafsson (2014), p. 12

In België geeft 24% van de kinderen toe dat ze regelmatig tot vaak zichzelf erop betrappen dat ze de smartphone gebruiken op een ongepast moment. In vergelijking met de andere deelnemende landen is dit aan de lage kant; Belgische kinderen lijken over het algemeen te aanvaarden dat smartphonegebruik in sommige situaties niet aan de orde is, en de meesten houden zich hieraan. Ook hier lijkt dit het resultaat van een samenspel van gedragscodes tussen de jongeren onderling en regels opgelegd door school en/of ouders. In de meeste gezinnen is er de afspraak dat de smartphone niet gebruikt mag worden aan tafel, tijdens het eten. Een andere regel die regelmatig terug komt is de gsm beneden laten wanneer het bedtijd is.

Jacqueline, 12 jaar

Bij ons mag het niet aan tafel en als je gaat slapen. Maar voor de rest wel. Soms, als ze zien dat ik er teveel op bezig ben, dan vragen ze wel om het weg te leggen.

Toch blijkt uit de gesprekken dat het jongeren soms moeite kost om zich aan deze afspraken te houden.

Saskia (moeder van Anke, 16 jaar)

Er is minder communicatie vind ik. En eigenlijk kunnen zij bijna niet meer zonder. Het is heel moeilijk voor hen om dat opzij te leggen en daar echt af te blijven. Ze mogen hem ook niet gebruiken terwijl we eten maar Anke zit daar en haar gsm ligt daar. Als er iets binnenkomt, dan is ze buiten haar zelf, ze kijkt ernaar en probeert te antwoorden. Ze heeft dat niet door, ze vergeet dat gewoon dat dat niet mag.

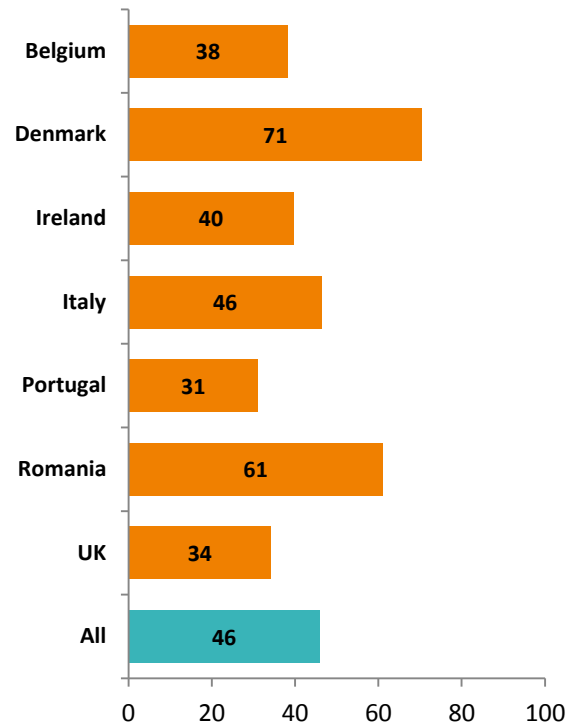
Samengevat kunnen we stellen dat **kinderen in België hun smartphonegebruik redelijk goed onder controle hebben** in vergelijking met de andere landen. Hoewel behoorlijk wat Belgische jongeren aangeven dat hun smartphone ervoor heeft gezorgd dat ze zich meer verbonden voelen met hun vrienden, zijn er in België geen directe aanwijzingen dat dit een sterke toename in overmatig gebruik met zich mee brengt.

9.3. Risico en schade

Figuur 34 toont dat **Belgische kinderen het afgelopen jaar gemiddeld minder in aanraking kwamen met online risico's** dan kinderen in de andere betrokken landen (38% tegenover 46%). Ook Portugese, Ierse en Britse kinderen ondervinden relatief weinig blootstelling aan risico's op het internet.

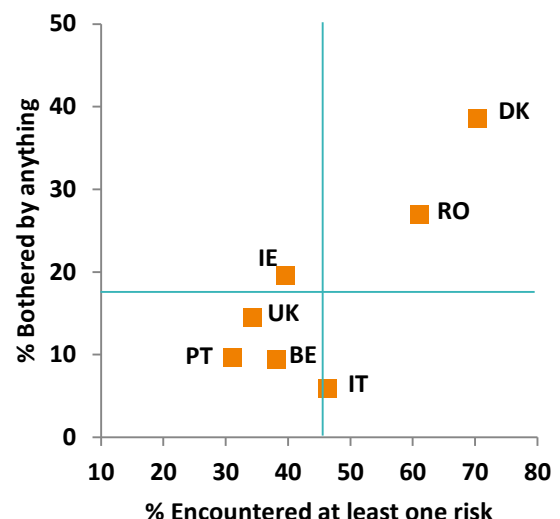
Zoals eerder aangestipt resulteert blootstelling aan risico's niet noodzakelijk in schade. **België situeert zich op dat vlak in de groep van 'lower risk, lower harm countries'**: kinderen ondervinden relatief weinig blootstelling aan risico's, en hebben relatief weinig negatieve ervaringen op het internet.

Figuur 34: Blootstelling aan online risico's (in %)



Bron: Mascheroni & Ólafsson (2014), p. 14

Figuur 35: Kind kwam in aanraking met minstens één risico, en had een negatieve online ervaring



Bron: Mascheroni & Ólafsson (2014), p. 15

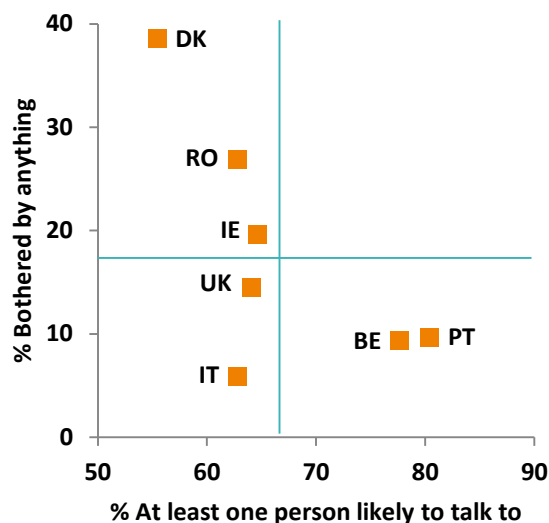
In figuur 35 zien we dat meer blootstelling

samenhangt met hogere rapportering van negatieve ervaringen. Toch zit hier wat variatie op; Ierse en Belgische kinderen rapporteren ongeveer even vaak dat ze te maken hebben gehad met online risico's, maar **in België is de kans op een negatieve ervaring kleiner**. Dit wijst op een hogere mate van online weerbaarheid bij Belgische kinderen.

Brigitte (moeder van Martha, 13 jaar)

En ons Martha zegt, nu moet je een keer zien wat dat meisje stuurt in een privé-bericht naar mij! En ik zeg, Martha, kijk wat ik doe, ik pak dat privé-bericht, en ik copy-paste dat in een bestand. En dan vroeg ze, wat doe je nu mama? Ik zeg, Martha, dat is een privé-bericht. En wat ze zegt over dat ander meisje vind ik niet kunnen, en zij maakt die zwart, in de hoop dat jij daarop reageert. En dan kan zij je daar wel op pakken he! Als wij dat kunnen kopiëren, dan kan zij dat ook. Dus ja, je moet je indekken.

Figuur 36: Kind had een negatieve online ervaring, en is geneigd daar met iemand over te praten



Bron: Mascheroni & Ólafsson (2014), p. 16

Bovendien zijn kinderen in België (net zoals in Portugal) **sterk geneigd om met iemand te gaan praten na een negatieve ervaring online**; bijna 4 op 5 stapt naar iemand toe met zijn of haar verhaal. Dit is een positief signaal; om beter te kunnen omgaan met een eventuele negatieve

ervaring is het voor veel kinderen zinvol om er met iemand over te praten. Niet alleen kan dit emotionele steun bieden, de persoon in kwestie kan het kind ook actief ondersteunen bij het zoeken naar een passende reactie op het probleem. Zeker bij cyberpesten of problemen met privacy kan dit een grote hulp zijn.

Nadia (moeder van Nele, 14 jaar)

Dat kwam ze dan laten zien, zo een berichtje van 'jij bent een seut!' Dat kwam ze dan laten zien. En dan heb ik daar op geantwoord van...het is de mama van Nele, en zou je Nele willen gerust laten? En dan nog één keer is er nog 'ns zo'n bericht op Facebook gekomen. En dan heeft Nele dat ook komen laten zien. En dan hebben we erover nagedacht, wat doen we...en mijn man zei...negeren. En ik zei nee! Misschien moet je daar gewoon even een grapje rond maken. Waardoor dat ze weet dat ze jou niet kunnen kwetsen. En dan heeft ze daar al lachend een grapje rond gemaakt op Facebook.

9.4. Mediatie

Belgische kinderen worden in hun internetgebruik vooral op restrictieve wijze begeleid door de ouders, wat maakt dat ze behoren tot het profiel '**protected by restrictions**'. Dit houdt in dat de ouders beperkingen opleggen inzake de tijd die de kinderen spenderen op hun (mobiele) toestellen en/of de toepassingen of platformen die ze gebruiken. Een klassiek voorbeeld is een verbod om een Facebookprofiel aan te maken, iets wat we vaak zien bij de jongere leeftijdsgroepen.

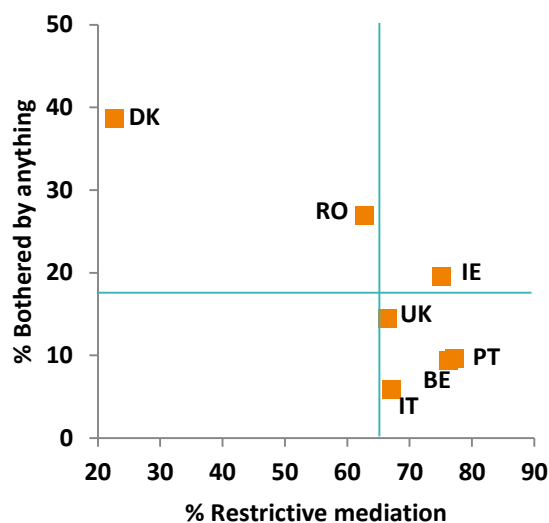
Nadia (moeder van Nele, 14 jaar)

Ze had eerst Snapchat, maar dat hebben we verboden. We al dikwijls gezegd zo van: Nele, je weet toch wat je doet, en je weet toch dat die foto's misbruikt kunnen worden, die kunnen op internet komen... Dikwijls gewaarschuwd, maar ze bleek het niet echt te willen snappen. En uiteindelijk hebben we gezegd van kijk...oke, hier is de mini ipad, je hebt hem nu, maar vanaf nu niet meer op Snapchat. Nee, mag niet meer, verboden!

Deze restrictieve aanpak maakt dat jongeren minder blootgesteld worden aan online risico's. Een kanttekening hierbij is dat een te beschermde

aanpak een rem kan zetten op de ontdekking van de voordelen en mogelijkheden van het (mobiele) internet. De uitdaging ligt er dan ook in om een gezond evenwicht te vinden tussen negatieve ervaringen inperken en leerrijke exploraties aanmoedigen. Dit hangt uiteraard samen met de leeftijd en persoonlijkheid van het kind.

Figuur 37: Restrictieve mediatie en negatieve online ervaringen



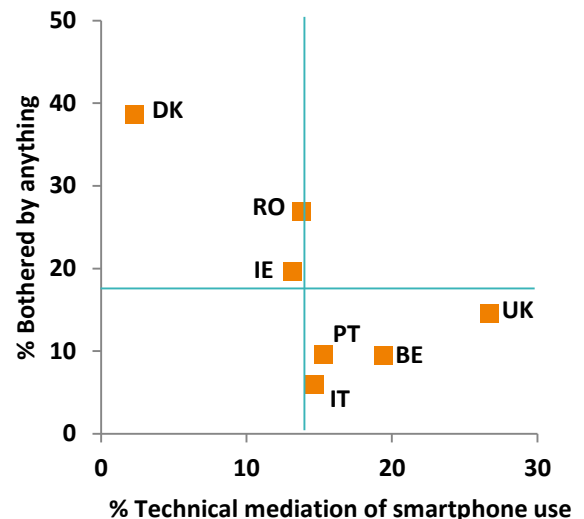
Bron: Mascheroni & Ólafsson (2014), p. 19

Samen met Ierland en Portugal worden kinderen in België behoorlijk restrictief begeleid. Belgische kinderen rapporteren eveneens relatief weinig vervelende incidenten online. **Ouders lijken er door hun restrictieve aanpak weliswaar in te slagen om hun kinderen te beschermen tegen online gevaren, toch moeten we er waakzaam voor blijven dat dit de ontwikkeling van digitale vaardigheden en online weerbaarheid niet in de weg staat.** Kinderen leren immers ook uit hun (negatieve) ervaringen.

Kathleen (moeder van Joachim, 13 jaar)
Het bericht was niet openbaar geweest, maar iemand van de klas, iemand van die privé facebookgroep was dat gaan klikken. Dus ja... maar ik vind dat heel goed! Ik vind dat niet erg! Ik was ook heel blij dat ik dat eigenlijk juist al gezegd had [dat het een slecht idee is om kwaad te spreken over een leerkracht in een privé-groep]. Dus,

dat bevestigde wat ik gezegd had, en ik was eigenlijk heel blij. Ik was ook heel blij dat dat al na zijn tweede week Facebook was. En hij was bij de directeur moeten komen, en hij had naar zijn voeten gekregen.

Figuur 38: Technische mediatie van het smartphonegebruik, en negatieve online ervaringen



Bron: Mascheroni & Ólafsson (2014), p. 19

Ongeveer één of vijf Belgische ouders maakt gebruik van technische hulpmiddelen om het smartphonegebruik van hun kinderen op te volgen. Hoewel dit in het Verenigd Koninkrijk al sterker ingeburgerd is, is België één van de koplopers. Voorbeelden zijn apps of programma's die bepaalde handelingen niet toestaan, of die het gemakkelijker maken om de online activiteiten van het kind in het oog te houden.

Ellen (moeder van Anna, 10 jaar)
Zij vertelde dat haar buurman, die heeft nu een app dat je via je gsm kan checken wat ze op het internet aan het doen zijn. Dat je zo het scherm kan volgen.

Zowel ouders als kinderen hebben gemengde gevoelens bij dit soort van monitoring-systemen. Jonge kinderen zijn geneigd om het controlerend gedrag van hun ouders te accepteren, maar oudere tieners zetten zich hier vaker tegen af of proberen het te omzeilen. Uit de gesprekken

kunnen we afleiden dat de meeste ouders beseffen dat dergelijke technische hulpmiddelen geen optimale oplossing bieden, en dat het de onderlinge vertrouwensband niet altijd ten goede komt. Ook hier spelen leeftijd en persoonlijkheid van het kind weer een rol.

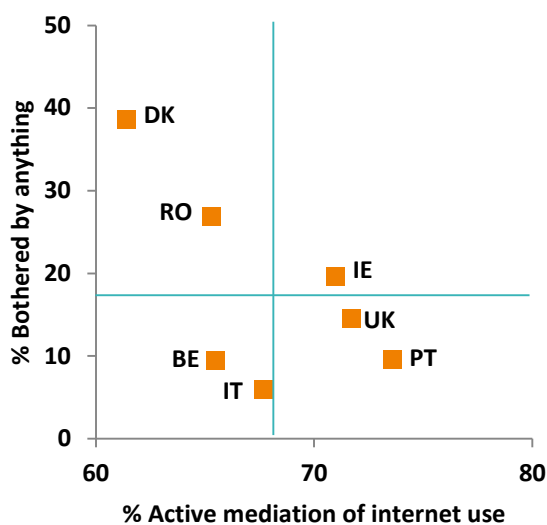
Gerda (moeder van Tobias, 14 jaar)

Ik denk dat dat ook een stuk vertrouwen is. Dat kan je toch niet elke keer checken. Ofwel hebben wij brave kinderen he! Maar ik moet niet altijd kijken waar hij zit. Hij is ook altijd op tijd thuis, en dan denk ik...dan is het OK he.

Kathy (moeder van Kristof, 15 jaar en Annelies, 12 jaar. Annelies heeft autisme)

Daar heb ik eerlijk gezegd minder controle over, op onze zoon. En we laten die een beetje doen. En ik denk dat ik die ook beter kan vertrouwen als mijn dochter. Want van haar kan ik het zo niet echt inschatten.

Figuur 39: Actieve mediatie van het internetgebruik, en negatieve online ervaringen



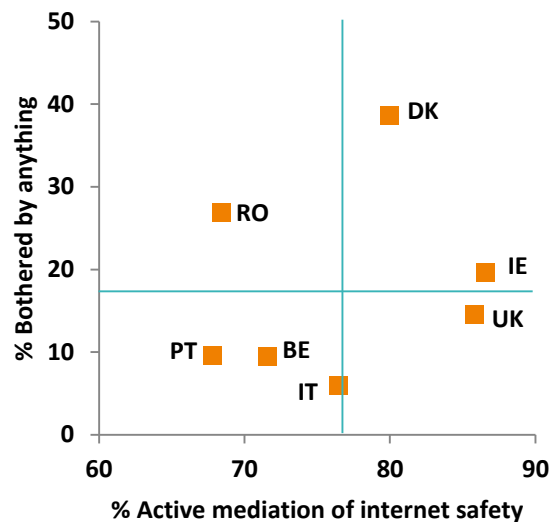
Bron: Mascheroni & Ólafsson (2014), p. 20

Belgische ouders zijn in vergelijking met de andere deelnemende landen minder geneigd om het internetgebruik en internetveiligheid van hun kinderen op actieve wijze te begeleiden. België heeft hiermee een gelijkaardig profiel als Italië.

Mirte (9 jaar)

Ik ben vaak alleen thuis dus mijn ouders kunnen dat niet controleren. Maar ik begin vaak toch ineens met mijn huiswerk.

Figuur 40: Actieve mediatie van internetveiligheid, en negatieve online ervaringen



Bron: Mascheroni & Ólafsson (2014), p. 20

Nochtans blijkt uit de EU Kids Online studie dat een actieve begeleidingsstijl op een constructieve manier de online weerbaarheid van kinderen kan bevorderen. Hoewel restrictieve en controlerende begeleiding in bepaalde omstandigheden zeker nuttig kan zijn, zouden Belgische ouders sterker aangemoedigd moeten worden om actiever tussen te komen in het internetgebruik en de internetveiligheid van hun kinderen. Concreet kunnen ze dit bijvoorbeeld doen door uit te leggen welke websites of toepassingen goed of slecht zijn, tips te geven voor veilig internetgebruik, de kinderen actief helpen wanneer hij/zij iets niet kunnen vinden op het internet, praten over de online activiteiten van de kinderen, samen iets doen op het internet, of in de buurt blijven terwijl de kinderen online gaan.

De achterliggende idee is dat ouders voeling blijven hebben met de online interesses en activiteiten van hun kinderen. Wanneer kinderen aanvoelen dat hun ouders betrokken zijn, zijn ze doorgaans ook sneller geneigd om de stap te zetten om de ouders aan te spreken wanneer er

zich een probleem of incident voor doet.

Nadia (moeder van Gust, 9 jaar)

Wij weten dat, omdat ik merkte dat er iets was met Gust. Maar, veel ouders weten het niet. Op een gegeven moment waren wij erover bezig, en die ene moeder die viel uit de lucht! Terwijl dat haar kind van het eerste leerjaar wel woorden zoals 'kut' op internet zet. Nochtans, heel verstandige en stipte mensen, maar zo'n dingen weten ze dan blijkbaar niet.

De ouders die hebben deelgenomen aan de gesprekken deden dit op vrijwillige basis, wat ervoor zorgt dat vooral sterk betrokken ouders zich kandidaat hebben gesteld. Dit maakt actieve mediatie in de geïnterviewde groep erg courant was. De deelnemende ouders zijn duidelijk begaan met de online veiligheid van hun kinderen en hechten belang aan open communicatie en onderling vertrouwen.

Samengevat kunnen we stellen dat **ouders in België nog extra aangemoedigd kunnen worden om een actieve begeleidingsstijl te hanteren**, zeker wanneer de kinderen ouder worden en zich beginnen af te zetten tegen restricties en controles. Een positief signaal is alvast dat de meeste kinderen in België geneigd zijn om met iemand te praten na een negatieve ervaring online. Het is belangrijk om kinderen te blijven stimuleren om erover te praten. Wanneer hun kind hen aanspreekt, kunnen ouders (en andere opvoeders) dit aangrijpen om de stap te zetten naar een (meer) actieve begeleidingsstijl.

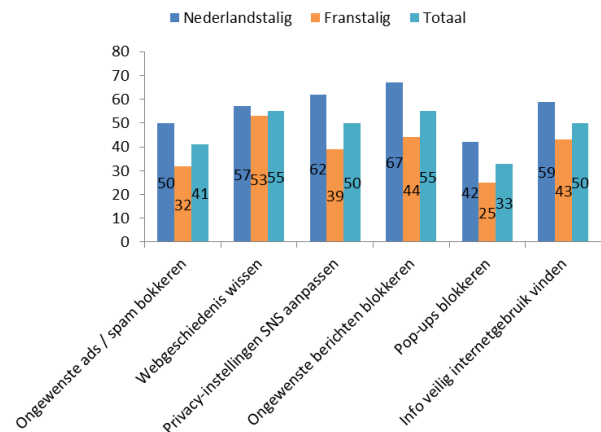
10. Vlaamse cijfers

In dit onderdeel kijken we meer in detail naar de verschillen binnen de twee taalgemeenschappen. Omdat er niet specifiek werd gevraagd of het kind in de Vlaamse dan wel in de Franstalige gemeenschap woont, werd gekeken naar de interviewtaal en de provincie waarin het kind woonachtig is. Wanneer het kind het interview in het Nederlands heeft afgelegd, werd hij/zij ingedeeld in de groep ‘Nederlandstalig’. Het totaal verwijst naar het cijfer voor België. Het gaat om 236 Nederlandstalige kinderen (46%) en 275 Franstalige kinderen (54%). Op één kind na spreken alle kinderen woonachtig in het Brussels hoofdstedelijk gewest Frans. Zij werden ingedeeld in de groep ‘Franstalig’.

10.1. Online activiteiten en vaardigheden

Kinderen die een bredere waaier aan online activiteiten ontplooiën, zijn doorgaans ook digitaal vaardiger. Meer intensief internetgebruik gaat samen met meer internetvaardigheden (Livingstone e.a., 2011). Nederlandstalige jongeren gebruiken het internet vooral vaker voor hun huiswerk. Het gaat om 30% die (bijna) dagelijks online voor school werkt, in vergelijking met 13% van de Franstalige jongeren. Daarnaast zijn Nederlandstalige jongeren ook actiever op vlak van online communicatie (sociale netwerksites, chatten), en gebruiken ze hun smartphone vaker om kaarten of dienstregelingen op te zoeken en voor geolocatie functies. Franstalige jongeren zijn dan weer intensiever bezig met toepassingen zoals downloaden, filesharing en multiplayer games. Ook maken Franstalige jongeren vaker gebruik van het internet om nieuwsberichten te lezen; 53% beweert minstens af en toe het nieuws te volgen online. Bij de Vlaamse jongeren is dit maar 19%.

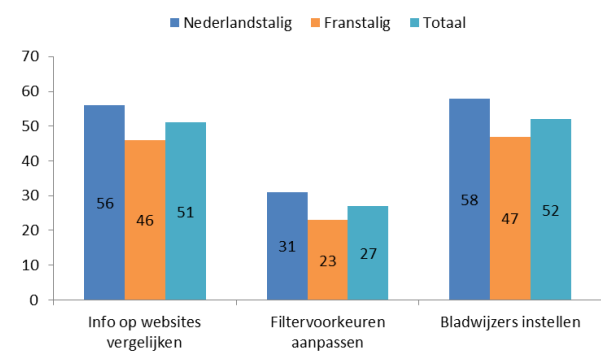
Figuur 41: Algemene vaardigheden rond veilig internetgebruik volgens interviewtaal (in %) (N = 511)



Basis: Alle kinderen die het internet gebruiken.

Gemiddeld genomen zijn Nederlandstalige jongeren iets vaardiger op het internet. Van de 12 algemene internetvaardigheden, kunnen de Nederlandstalige kinderen er gemiddeld 6,2. Bij de Franstalige kinderen is de gemiddelde score 4,5. De verschillen zijn het meest uitgesproken als het gaat om privacy-instellingen aanpassen en ongewenste berichten blokkeren.

Figuur 42: Instrumentele en kritische vaardigheden rond veilig internetgebruik volgens interviewtaal (in %) (N = 511)



Basis: Alle kinderen die het internet gebruiken.

Dit zijn twee vaardigheden die vooral van belang zijn voor gebruikers van sociale netwerksites, iets waar Vlaamse jongeren actiever mee bezig zijn. Ook tegen commerciële risico's lijken Nederlandstalige kinderen zich beter te kunnen beschermen, met een hogere score voor pop-ups

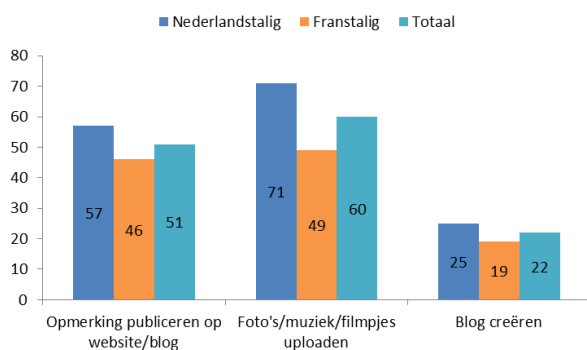
en spam blokkeren.

Binnen de categorie van 'internetvaardigheden' scoren de Nederlandstalige jongeren ook hoger als het specifiek gaat om instrumentele en kritische vaardigheden. Mogelijk spelen opdrachten en huistaken vanuit de school hier een rol. In Vlaamse scholen wordt van de kinderen vaker verwacht dat ze van het internet gebruik maken voor hun schoolwerk. Uit de interviews blijkt dat de meeste kinderen al in de lagere school zelf powerpoint presentaties leren maken, waarvoor ze verwacht worden online informatie op te zoeken.

Mieke (moeder van Milan, 11 jaar)

Wat we bij onze Milan heel sterk vinden is dat hij zelf heel goed powerpoint presentaties kan maken. Dat was al in het eerste leerjaar, toen moest hij een spreekbeurt geven. En die was daar heel snel mee weg. Nu moet hij binnenkort ook een spreekbeurt geven en dat gaat allemaal zo vlot. Bijvoorbeeld pijlen die daar ineens moeten opkomen. Die weet dat allemaal. Die is daar wel vaardig mee. Dat is op zich wel heel positief. Voor mij is dat zoals een taal leren, bijvoorbeeld Engels en Frans leren voor een job later, dit is even belangrijk. Eender wat je gaat doen, je gaat het nodig hebben. Stel dat je aan de kassa zou zitten, stel dat je automechanica doet, dat is ook allemaal computergestuurd.

Figuur 43: Communicatieve vaardigheden volgens interviewtaal (in %) (N = 511)

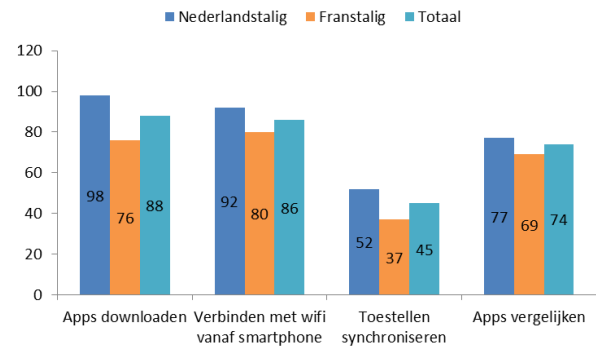


Basis: Alle kinderen die het internet gebruiken.

Nederlandstalige kinderen scoren sterker op communicatieve vaardigheden, vooral dan reacties posten en content uploaden. Dit ligt in de lijn van de verwachtingen, omdat Vlaamse kinderen intensiever gebruik maken van sociale

netwerksites; 59% van de Nederlandstalige jongeren logt (bijna) dagelijks in op een sociale netwerksite, terwijl dit voor de Franstalige kinderen 39% is.

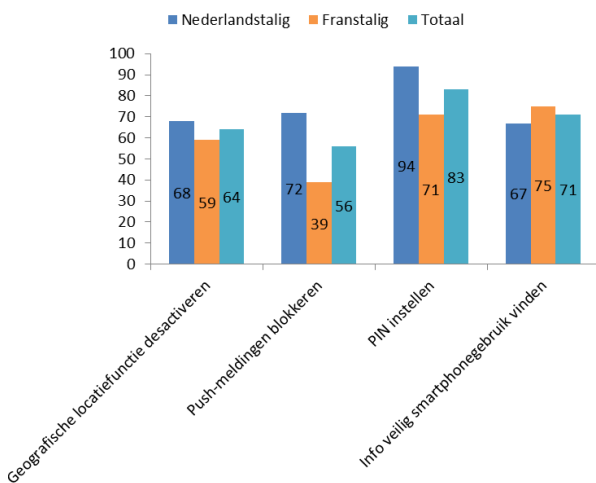
Figuur 44: Instrumentele en kritische vaardigheden met betrekking tot het gebruik van smartphones volgens interviewtaal (in %) (N = 248)



Basis: Alle kinderen die een smartphone of tablet gebruiken.

Binnen de groep van de smartphone-gebruikers scoren de Nederlandstalige kinderen gemiddeld hoger als het gaat om smartphone-specifieke vaardigheden. De Nederlandstalige gebruikers kunnen gemiddeld 7,8 van de 11 taken uitvoeren, bij de Franstalige kinderen ligt de gemiddelde score op 6 van de 11 taken. Dit heeft onder andere te maken met het feit dat mobiele toestellen in Vlaanderen intussen al vaker deel uitmaken van de dagelijkse activiteiten van jongeren. Al 54% van de Nederlandstalige jongeren maakt op dagelijkse basis gebruik van een mobiel toestel (smartphone of tablet). Bij de Franstalige jongeren is dat nog maar 32%.

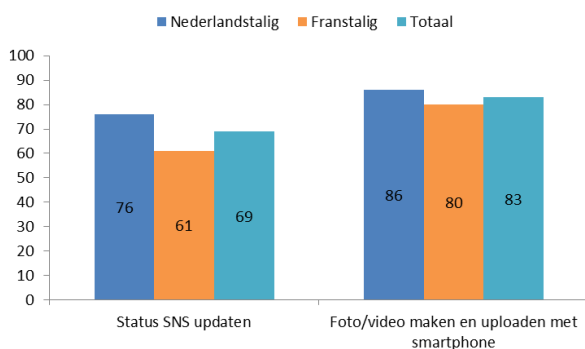
Figuur 45: Vaardigheden met betrekking tot veilig gebruik van smartphone en tablet volgens interviewtaal (in %) (N = 248)



Basis: Alle kinderen die smartphone of tablet gebruiken.

Nederlandstalige jongeren zijn gemiddeld vaardiger als het gaat om veilig smartphonegebruik. De meest opvallende verschillen zijn te zien als het gaat om push-meldingen blokkeren en een PIN code instellen. Dergelijke vaardigheden zijn relevant wanneer de smartphone intensiever wordt gebruikt, voor meerdere toepassingen en op meerdere locaties. Nederlandstalige jongeren hebben met hun smartphone vaker gecombineerde toegang (3G pakket + gratis wifi), terwijl Franstalige jongeren vaker enkel via gratis wifi online kunnen gaan, wat wijst op een meer divers en meer intensief gebruik.

Figuur 46: Communicatieve vaardigheden met betrekking tot gebruik van smartphone en tablet volgens interviewtaal (in %) (N = 248)



Basis: Alle kinderen die een smartphone of tablet gebruiken.

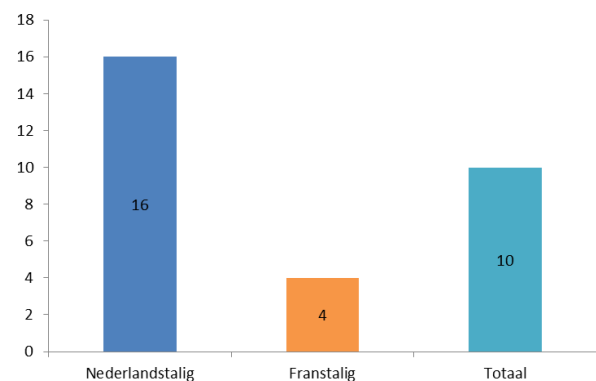
De Nederlandstalige jongeren kunnen iets beter

overweg met communicatieve toepassingen op de smartphone, wellicht omdat zij meer intensieve gebruikers zijn van sociale netwerksites, in combinatie met het feit dat smartphones vaker op dagelijkse basis gebruikt worden door Vlaamse kinderen.

10.2. Risico en schade

Een meer intensief gebruikspatroon hangt samen met meer blootstelling aan online risico's (Livingstone e.a., 2011). Dit hoeft evenwel niet noodzakelijk te betekenen dat kinderen er ook meer 'schade' van ondervinden. Met schade bedoelen we negatieve ervaringen, in die zin dat een bepaalde ervaring of situatie voor een vervelend of ongemakkelijk gevoel zorgt.

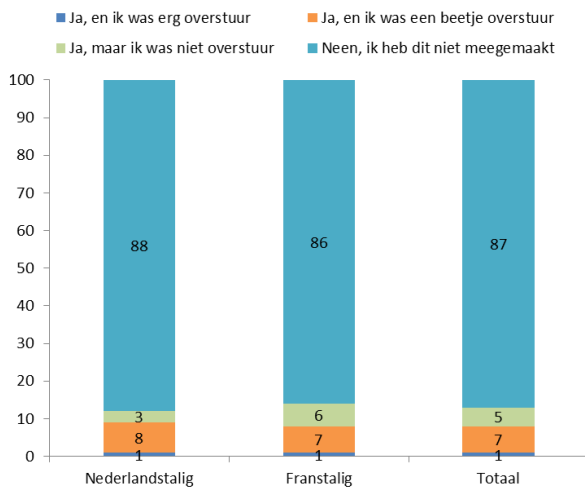
Figuur 47: Negatieve online ervaringen volgens interviewtaal (in %) (N = 511)



Basis: Alle kinderen die het internet gebruiken.

Nederlandstalige kinderen hadden beduidend vaker te maken met een negatieve ervaring online, tijdens het afgelopen jaar. Hoewel kinderen in Vlaanderen vaardiger zijn online, lijken ze zich toch vaker te storen aan bepaalde online risico's.

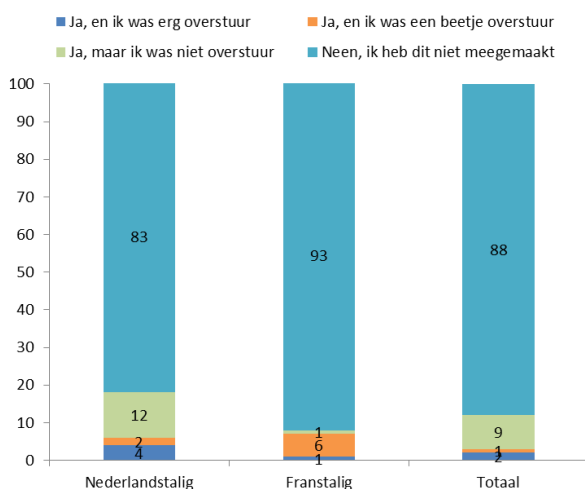
Figuur 48: Kind werd gepest (online of offline) in de afgelopen 12 maanden, volgens interviewtaal (in %) (N = 511)



Basis: Alle kinderen die het internet gebruiken.

Online en offline pestgedrag komt ongeveer even vaak voor bij Nederlandstalige als Franstalige kinderen. Ook de impact van het pestgedrag is weinig verschillend. Een minderheid van de kinderen (13%) heeft te maken met pestgedrag, maar over het algemeen wordt dit wel als (erg) pijnlijk ervaren door de slachtoffers.

Figuur 49: Kind ontving de afgelopen 12 maanden seksueel getinte berichten, volgens interviewtaal (in %) (N = 511)



Basis: Alle kinderen die het internet gebruiken.

Nederlandstalige jongeren ontvangen vaker seksueel getinte berichten, maar ze lijken het zich minder aan te trekken. We kunnen verwachten dat een meer frequente blootstelling voor een soort gewenningseffect kan zorgen. Een andere mogelijke verklaring is dat er meer openheid is rond seksueel getinte berichten, en dat jongeren dit minder als storend ervaren omdat ze erover kunnen praten. Uit de interviews lijkt er eerder sprake van een gewenningseffect. Zeker naar ouders toe lijkt er nog wat terughoudendheid als het gaat om praten over seksueel getinte beelden of boodschappen.

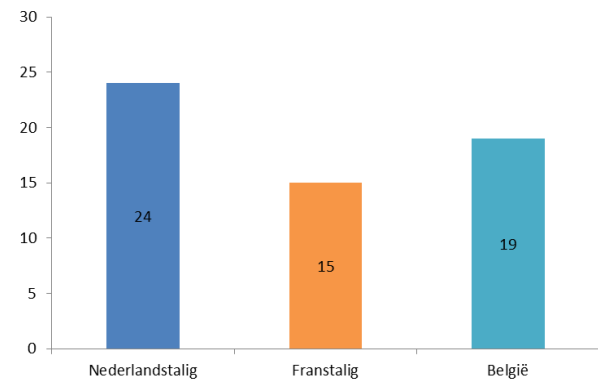
Jasper (leerkracht geschiedenis)

Ik wil absoluut niet weten wat een 13-jarige jongen van nu al allemaal heeft gezien! Ik wil dat niet weten. Wat die met die gsm allemaal bezig zijn! Ik wil dat niet weten! In onze tijd was dat zo moeilijk om ergens aan te geraken, van naaktfoto's, of weet ik veel wat allemaal.... Nu vind je dat allemaal zo gemakkelijk, en wat met hun beeld van bepaalde dingen he. Als je daarover nadenkt he... en wat die aan mekaar doorsturen!

Mieke (moeder van Arthur, 9 jaar)

Wij kijken af en toe ook eens op de iPad in de historiek, dan kan je zien wat er allemaal al is bekeken geweest. En onze Arthur kijkt heel graag naar filmpjes van de Hulk. En dan stond er in de historiek 20 filmpjes van de Hulk, en daartussen stond één filmpje 'De tien meest sexy Hulk bitches' En dat had ik natuurlijk gezien. Op dat moment ben ik boos geworden en hem daarover aangesproken. Maar achteraf gezien, zal hij gewoon Hulk hebben ingetypt in de zoekbalk en dan komen er allemaal filmpjes van de Hulk, maar natuurlijk ook zo'n filmpje. Hij kon daar waarschijnlijk niets aan doen.

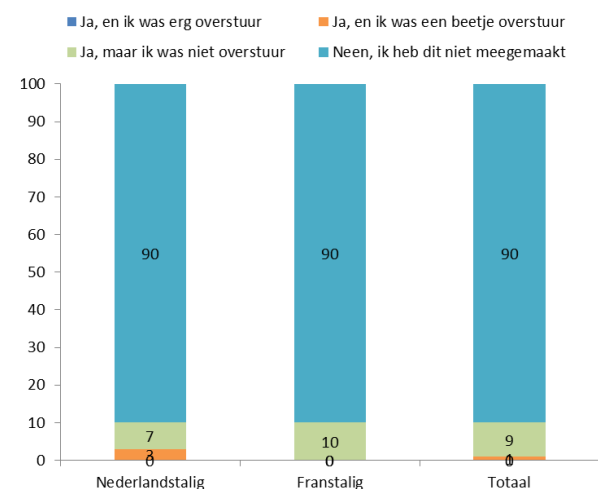
Figuur 50: Kind had in de afgelopen 12 maanden online contact met iemand die hij/zij nog niet face-to-face ontmoet had, volgens interviewtaal (in %) (N = 511)



Basis: Alle kinderen die het internet gebruiken.

Het internet is voor jongeren in Vlaanderen vaker een manier om in contact te komen met nieuwe mensen. In de meeste gevallen gebeurt dit via sociale netwerksites en gaat het om leeftijdsgenoten die vrienden-van-vrienden zijn. Het intensiever gebruik van sociale netwerksites bij Nederlandstalige jongeren verklaart deze trend.

Figuur 51: Kind had in de afgelopen 12 maanden een offline ontmoeting met (een) onbekende(n), volgens interviewtaal (in %) (N = 511)

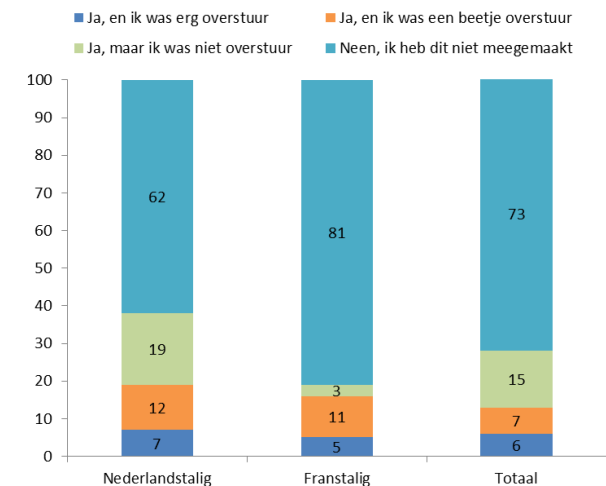


Basis: Alle kinderen die het internet gebruiken.

Hoewel Nederlandstalige jongeren vaker online contact leggen met nieuwe mensen, zijn er geen verschillen waar te nemen als het gaat om effectieve face-to-face ontmoetingen met onbekenden. In overgrote deel van de gevallen in zo'n ontmoeting ook een positieve ervaring,

omdat het meestal gaat om leeftijdsgenoten die jongeren via-via leren kennen. Enkele jongeren in Vlaanderen geven toch aan dat de ontmoeting een minder leuke ervaring was.

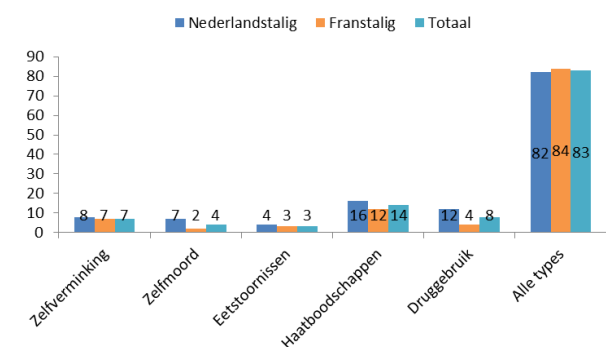
Figuur 52: Kind zag in de afgelopen 12 maanden seksuele beelden (online of offline) (in %) (N = 511)



Basis: Alle kinderen die het internet gebruiken.

In de lijn met de resultaten rond seksuele berichten, zien we eenzelfde tendens voor seksuele beelden (pornografie). Opnieuw hebben de Nederlandstalige jongeren er vaker mee te maken, maar ze trekken het zich minder aan.

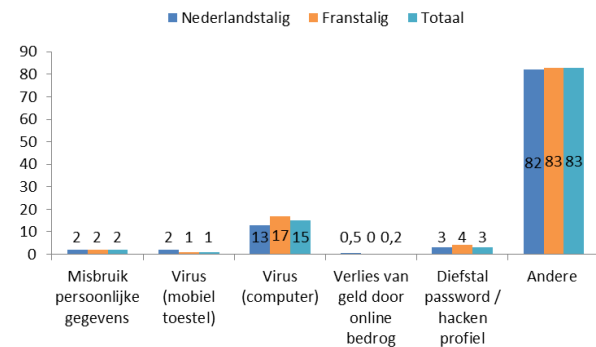
Figuur 53: Kind zag de afgelopen 12 maanden potentieel schadelijke UGC, volgens interviewtaal (in %) (N = 511)



Basis: Alle kinderen die het internet gebruiken.

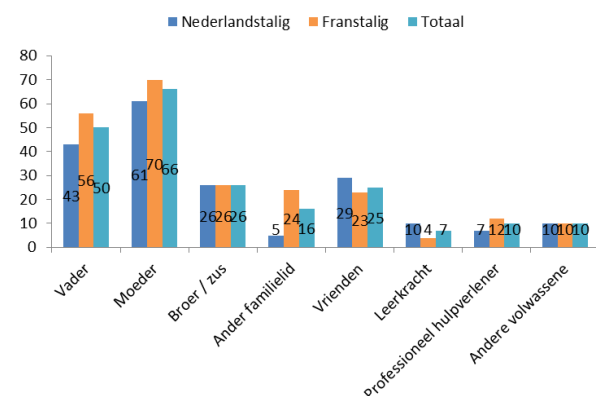
Als het gaat over andere negatieve ervaringen op het internet zoals shockerende inhoud zijn de verschillen tussen Nederlandstalige en Franstalige jongeren minimaal.

Figuur 54: Kind had in de afgelopen 12 maanden een andere negatieve ervaring op het internet, volgens interviewtaal (in %) (N = 511)



Basis: Alle kinderen die het internet gebruiken.

Figuur 55: Personen met wie kinderen 'zeer geneigd' zijn te praten over negatieve ervaringen op het internet, volgens interviewtaal (in %) (N = 511)



Basis: Alle kinderen die het internet gebruiken.

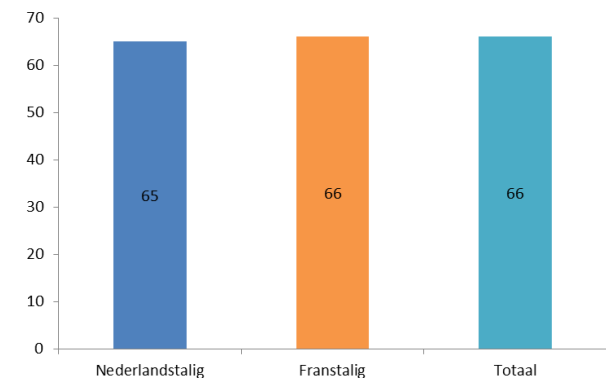
Franstalige jongeren praten makkelijker met hun ouders of andere (volwassen) familieleden als ze een vervelend gevoel overhouden na een gebeurtenis op het internet. Deze bevinding lijkt aan te sluiten bij de Nederlandstalige kinderen: die zetten dan weer iets vaker de stap om er met vrienden over te praten. Ook leerkrachten worden iets vaker aangesproken door Nederlandstalige leerlingen. In Vlaamse scholen besteden de leerkrachten meer aandacht aan online veiligheid; 77% van de Nederlandstalige kinderen ondervindt actieve begeleiding van leerkrachten, bij Franstalige kinderen is dit 54%. Hierdoor gaan leerlingen de leerkrachten wellicht meer

beschouwen als experts en vertrouwenspersonen.

10.3. Mediatie

De sociale omgeving van jongeren bepaalt mee op welke manier zij omgaan met online risico's. Vooral de ouders spelen een centrale rol, aangezien de meeste jongeren nog steeds vooral online gaan thuis, binnen de context van het gezin.

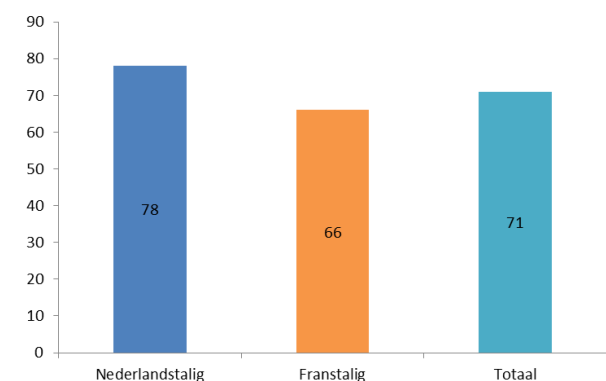
Figuur 56: Actieve mediatie van het internetgebruik door de ouders, volgens interviewtaal (in %) (N = 511)



Basis: Alle kinderen die het internet gebruiken.

Ongeveer 2 op 3 ouders, zowel Nederlandstalige als Franstalige, proberen hun kinderen op een actieve en communicatieve manier te begeleiden in hun internetgebruik.

Figuur 57: Actieve mediatie rond internetveiligheid door de ouders, volgens interviewtaal (in %) (N = 511)



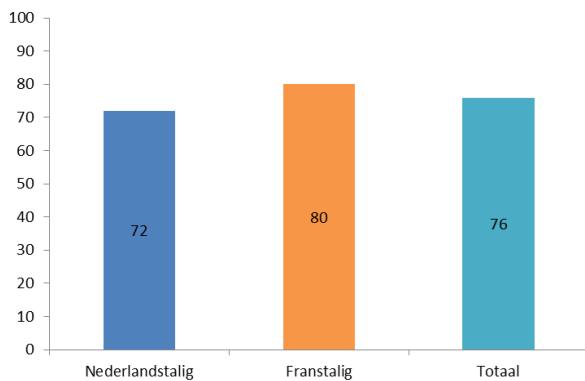
Basis: Alle kinderen die het internet gebruiken.

Nederlandstalige ouders gaan hun kinderen iets vaker advies geven om het internet veilig te gebruiken, bijvoorbeeld door uit te leggen hoe ze zich moeten gedragen tegenover anderen online.

Bea (moeder van Mila, 13 jaar)

En af en toe roep ik mijn kinderen tot mij, en dat ik zeg van: 'kijk een keer wat die schrijft!' En dan zo; maar dat schrijf je nu toch niet op Facebook! En ik heb zo iets van, ik vind dat belangrijk dat ze dat echt wel zien, en dat ze ook wel zien dat een privébericht daarom niet altijd zo privé is.

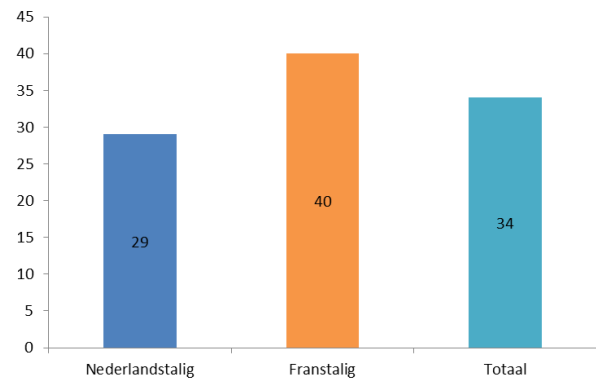
Figuur 58: Restrictieve mediatie door de ouders, volgens interviewtaal (in %) (N = 511)



Basis: Alle kinderen die het internet gebruiken.

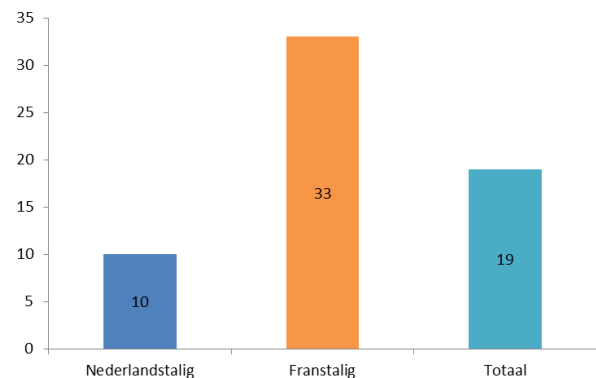
Franstalige ouders leggen hun kinderen iets vaker beperkingen op met wat ze wel en niet mogen doen op het internet of hoe lang ze op het internet mogen zitten. In beide landsdelen blijven restricties echter een veelgebruikte aanpak bij ouders om het internetgebruik van hun kinderen te reguleren.

Figuur 59: Technische mediatie rond internetveiligheid door de ouders, volgens interviewtaal (in %) (N = 511)



Basis: Alle kinderen die het internet gebruiken.

Figuur 60: Technische mediatie van het smartphonegebruik door de ouders, volgens interviewtaal (in %) (N = 511)



Basis: Alle kinderen die het internet gebruiken.

De zogenaamde 'technische' controles zoals *parental controls* installeren of software die online tijd inperkt of bepaalde toepassingen blokkeert zijn meer populair bij Franstalige ouders. Vooral bij smartphones maken Franstalige ouders opvallend vaker gebruik van dergelijke technische toepassingen om het smartphonegebruik van hun kinderen in het oog te houden.

Uit de interviews merken we dat ouders heel verschillende opvattingen hebben over parental controls en monitoring software.

Ellen en Griet (moeders van 14-jarige zonen)

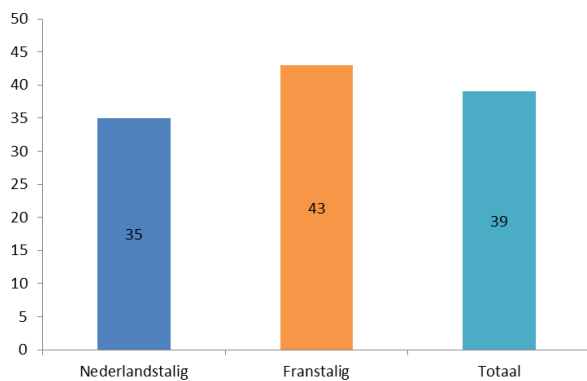
Ellen: Het schijnt dat er nu wel een app is...ik weet niet hoe die heet. Je kan dat op je iPhone zetten. Of op je eigen smartphone. En dan kan je zien, verbinden met je

computer thuis. En dan kan je op scherm volgen wat je kind aan het doen is. Dan kan je zien wat ze boven doen. De buurman doet dat nu, bij zijn dochter.

Griet: Amai, ik denk toch dat Tobias dan toch heel kwaad zou zijn, als ik dat zou doen!

Ellen: Ja, ik vind dat nogal raar dat je dat doet. Dan kan je beter eens naar boven gaan, en dan merk je toch dat die dingen switchen van scherm.

Figuur 61: Actieve mediatie door vrienden, volgens interviewtaal (in %) (N = 511)



Basis: Alle kinderen die het internet gebruiken.

Hoewel Nederlandstalige jongeren iets vaker naar hun vrienden stappen om te praten over een negatieve ervaring online, zijn het de Franstalige jongeren die meer preventieve tussenkomsten van hun vrienden ervaren. Het gaat hier dan bijvoorbeeld om raad geven over veilig internetgebruik.

11. Conclusies

11.1. Evolutie sinds 2010

De gehanteerde methode en onderzoekskader laten ons toe de data van het Net Children Go Mobile-onderzoek te vergelijken met die van de EU Kids Online studie uit 2010. Hieronder volgt een korte bespreking van de meest opvallende bevindingen.

- Kinderen maken **meer gebruik van mobiele toestellen** om online te gaan dan vier jaar geleden. In 2010 ging één derde van de Belgische kinderen dagelijks online via hun mobiele telefoon (alle types); vandaag bezit 35% van hen een smartphone, en 24% een tablet. Ze spenderen dagelijks ook meer tijd aan de meeste internetactiviteiten (schoolwerk, social networking, downloaden van muziek of films, online gaming, ...) dan vier jaar geleden.

- Ze gaan vooral thuis op het internet, hetzij op hun slaapkamer (38%), hetzij in een gedeelde ruimte (67%). Het **'slaapkamergebruik' is sinds 2010 toegenomen** (van 33 naar 38%), wat wijst op een toenemende privatisering van het internetgebruik.

- De leeftijd van het eerste internetgebruik is stabiel. Kinderen gaan gemiddeld voor het eerst online wanneer ze acht jaar zijn.

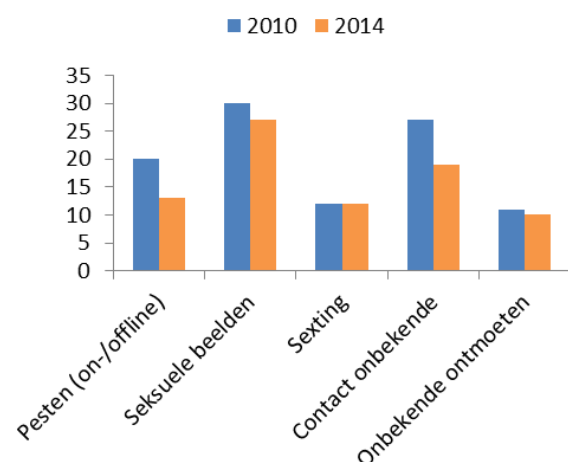
- Belgische kinderen blijven **erg actief op sociale netwerksites**: 66% van de 9-16-jarigen heeft een profiel op minstens één sociale netwerksite (tegenover 63% in 2010). Facebook is veruit het meest populaire platform. Een groeiend aantal van hen heeft ook meer dan 300 contacten. 21% van de kinderen zegt alle contactverzoeken te aanvaarden; 55% accepteert verzoeken van 'vrienden-van-vrienden'. Er wordt nu wel voorzichtiger omgegaan met het vrijgeven van informatie. Waar in 2010 28% een publiek

profiel had, is dat nu nog 19%. 57% maakt zijn profiel enkel zichtbaar voor 'vrienden' (tegenover 40% in 2010).

- 9-16-jarigen rapporteren in 2014 (10%) nagenoeg even veel negatieve online ervaringen als in 2010 (9%).

- Kinderen komen op het internet ook in aanraking met diverse risico's, waaronder (cyber)pesten, seksuele beelden, sexting, contact met onbekenden, negatieve user-generated content, en misbruik van persoonlijke gegevens. Minder kinderen werden het afgelopen jaar gepest dan in 2010 (van 20% naar 13%), maar het **online pesten blijft ongeveer op hetzelfde niveau** (van 6% in 2010 naar 7% in 2014). Dit wijst erop dat er verhoudingsgewijs vaker online gepest wordt. De cijfers voor het zien van seksuele beelden (on-/offline) en het ontvangen van seksueel getinte berichten (sexting) zijn min of meer stabiel. Kinderen hebben vooral **minder contact op het internet met onbekenden** dan vier jaar geleden (van 27 naar 19%). 10% had het afgelopen jaar wel een ontmoeting met iemand die hij/zij via het internet had leren kennen.

Figuur 62: Blootstelling aan enkele online risico's, 2010 tegenover 2014

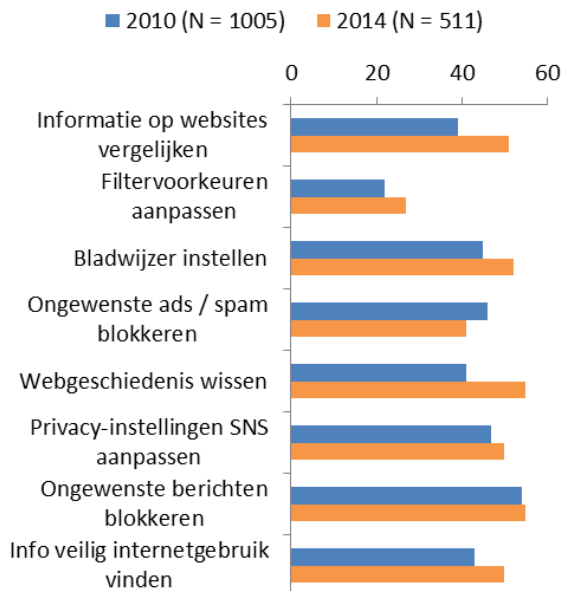


- 44% kwam het afgelopen jaar in aanraking met minstens één online risico. Het cijfer voor **gebruikers van smartphones (61%) ligt beduidend hoger**.

- De cijfers voor **digitale vaardigheden** zijn

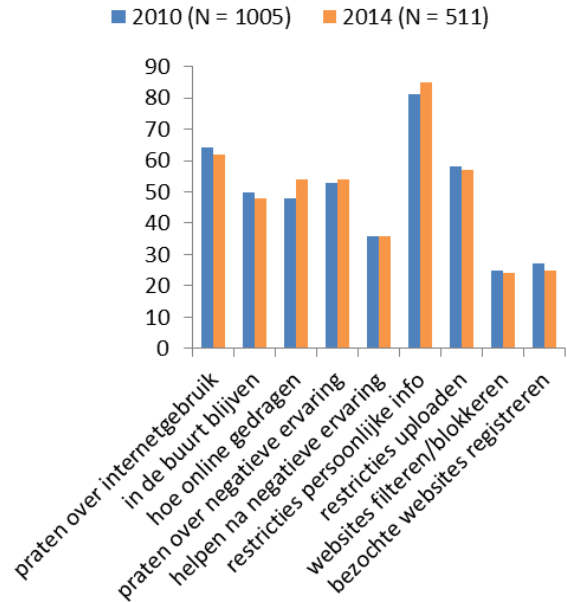
licht gestegen. Waar in 2010 nog niet de helft van de ondervraagde kinderen aangaf in staat te zijn informatie op verschillende websites te vergelijken, bladwijzers in te stellen, hun webgeschiedenis te wissen, privacy-settings op sociale netwerksites in te stellen, ongewenste berichten te blokkeren, en informatie over veilig internetgebruik terug te vinden, beweert nu wel een ruime helft over die vaardigheden te beschikken.

Figuur 63: Enkele digitale vaardigheden, 2010 tegenover 2014



- Ouders kunnen een actieve rol spelen in de manier waarop hun kind het internet gebruikt en ervaart. **Actieve mediatie van internetgebruik** (66%) en **-veiligheid** (71%), en het opleggen van **restricties** (76%), zijn de meest voorkomende vormen van ouderlijke begeleiding. Vormen van technische mediatie van internetveiligheid (34%) en smartphonegebruik (19%) zijn zeldzamer. Dit patroon lijkt vrij stabiel sinds 2010.

Figuur 64: Enkele vormen van ouderlijke begeleiding, 2010 tegenover 2014



11.2. Nederlandstalige en Franstalige jongeren

Nederlandstalige jongeren in België maken meer gebruik van het internet dan Franstaligen, en hebben ook een breder spectrum aan online activiteiten. Ze zijn algemeen gesteld ook iets digitaal vaardiger, zowel op vlak van communicatie als veiligheid, en ‘klassieke’ en mobiele toestellen.

Hoewel ze vaardiger zijn, hebben ze meer negatieve online ervaringen dan Franstalige jongeren. Toch zijn de verschillen in blootstelling aan risico's op het internet minimaal.

Waar Nederlandstalige ouders het internetgebruik van hun kind algemeen op een iets meer actieve manier mediëren (praten, advies geven, samen dingen doen, ...) gaan Franstalige ouders eerder restrictief te werk. Ook technische middelen om het internetgebruik van kinderen te monitoren worden vaker gebruikt door Franstalige ouders.

11.3. Van voorzichtige naar vlotte internetgebruiker

We zouden kunnen stellen dat **kinderen met het opgroeien een proces doorlopen van onervaren en voorzichtige internetgebruikers naar vaardige multiplatform-gebruikers die haast onvermijdelijk te maken krijgen met online risico's**. Het kantelpunt doet zich voor met de overgang naar de middelbare school. In de lagere school leggen ouders vaak nog beperkingen op aan de online activiteiten van hun kinderen en wordt het internetgebruik behoorlijk streng gereguleerd. **Met de overgang naar het secundair onderwijs** krijgen veel jongeren een eigen toestel, vaak een smartphone. Dit breidt hun mogelijkheden om actief te zijn online aanzienlijk uit, waardoor hun waaier aan online activiteiten een stuk groter wordt.

Elise (12 jaar)

Ik ben meer sociaal via het internet, tegen mensen die ik

ken, want anders praat ik daar soms niet mee.

Jolien (15 jaar)

Want sommige mensen zijn verlegen en dan durven die niet echt te praten face-to-face, en dan durven ze dat wel sneller via Facebook of sms'en. Maar je leert elkaar ook gewoon veel beter kennen via Facebook en andere sociale netwerken.

Daarnaast verschuift bij deze jonge adolescenten de aandacht naar hun leeftijdsgenoten, wat maakt dat online communicatietoepassingen zoals sociale netwerksites en apps om tekst en beeld met elkaar te delen enorm aan populariteit toenemen. Imago en populariteit zijn op deze leeftijd erg belangrijk, wat verklaart waarom jongeren zo geïnteresseerd zijn in het uitbreiden van hun online en offline netwerk (Lenhart e.a., 2010; Ling & Bertel, 2013). Met het oog op het leggen van online en offline sociale contacten zijn ze bereid om meer risico's te nemen als het gaat om het delen van persoonlijke informatie op sociale netwerksites (Bertel en Stald, 2013).

Karolien (12 jaar)

Een meisje dat ik ken, die maakte zo valse accounts op Facebook. Zij verspreidde dan via die nepaccounts dingen over haar die niet waar zijn. Dat doen veel mensen. Zij had er drie aangemaakt met foto's van haar en ze verstuurde dan verschillende vriendschapsverzoeken daarmee. Ik begrijp zelf niet waarom ze dat doet, maar ze vond dat grappig.

Nathalie (12 jaar)

Ja, ik heb ook Ask en een tijdje geleden had ik ruzie met een tweedejaars. Al die andere tweedejaars beschermden dat meisje. En je kon zo anoniem vragen stellen via Ask en er werden dan ook veel haatberichten gestuurd. Naar mij stuurden ze dan dat ik een 'bitch' was en een 'slet'. Ik ben daarmee naar de directrice gegaan en die zei dat ik daarmee naar de politie moest gaan zodat ze die konden traceren.

Geoffrey (12 jaar)

Ik wou gewoon een account hebben, ik wou gewoon een extra account hebben voor als mensen zo...er zijn ook zo sommige mensen die zo heel vervelend doen op Snapchat...dan heb ik één account waar ik iedereen op toevoeg die mij stuurt. En één account waar ik alleen mensen die ik ken.

Celien (15 jaar)

Meestal doen die meisjes dat gewoon onder druk hé [sexy foto's versturen]. Ik kan mij wel niet voorstellen dat er veel meisjes zijn die dat met plezier doen.

11.4. Online risico's onvermijdelijk?

Een bredere waaier aan online activiteiten – en dus meer gebruik maken van online opportuniteiten – gaat dus haast onvermijdelijk samen met meer blootstelling aan online risico's (Livingstone e.a., 2011). Ook al leidt blootstelling aan online risico's niet noodzakelijk tot een negatieve ervaring, toch maken de meeste jongeren vroeg of laat wel eens iets mee waar ze een ongemakkelijk of vervelend gevoel aan over houden.

Martin (15 jaar)

Ja, dat weet je ook als je een account maakt, dat je altijd dingen hebt die...van die advertenties ofzo...dat komt toch altijd bij me he. Dat weet je als je een account aanmaakt he.

Nele (12 jaar)

Ja, dat is zo een website en als je je inlogt kan je chatten met onbekende mensen [chatroulette]. En vaak zitten daar van die vieze mannen op, die hun webcam richten naar hun piemel.

Nicolas (12 jaar)

Er was zo een meisje en die heeft bij mij op school gezeten. Die zat bij mijn zus in de klas. Maar die is echt...die is lelijk. Maar echt lelijk! En die had dus een foto genomen van haarzelf. Maar, die had daar per ongeluk zo mijn naam in getagd. En dan...euhm, dan was dat zo'n superdrama geworden...en dan had dat 5 likes, en meer dan 700 berichten ofzo! En dan was dat zo van...die haar zusje enzo...die gingen die dan beschermen. En dan was zo iedereen van de school zo van..., stop maar met foto's te nemen!

Sander (12 jaar)

Maar, ik heb dat 'ns meegemaakt, er is zo'n vriend van mij zo... en ik stond daar zo langs. En die was aan het

kijken naar iemand anders..allez, die had iemand anders zijn snapchat gehackt. En die zat de hele tijd zo gewoon die foto's te nemen. En daar zo piemels op te tekenen. En dan zo doorgestuurd naar iedereen!

Toch hoeft dit niet te betekenen dat risico's angstvallig vermeden moeten worden. Jongeren kunnen leren uit hun ervaringen en hun vaardigheden en strategieën om met de minder aangename kanten van het internet om te gaan verder opbouwen (Livingstone e.a., 2012; Vandoninck e.a., 2013). We zien ook dat de groep die meer met online risico's te maken heeft ook hoger scoort op zowel algemene digitale vaardigheden (bv: ongewenste contactpersonen blokkeren, privacy settings aanpassen, spam filteren) als smartphone-specifieke vaardigheden (push-meldingen afzetten, geo-locatiefuncties desactiveren). Jongeren verwerven dus wel degelijk meer digitale vaardigheden naarmate ze online meer actief worden (Kuiper, Pijpers & de Haan, 2011; Livingstone & Helsper, 2007).

Matthias (15 jaar)

Ik denk dat ze dat zelf ook wel weten. Als ze dat zo in het begin doen, hebben ze zo misschien 20 likes. En als ze dan nog 'ns doen, krijgen ze er 10. En dan nog maar één, en dan zullen ze wel beseffen van, niemand interesseert het nog.

Joren (15 jaar)

Dat meisje...die is eigenlijk heel slim geweest...want da's al vaker gebeurd [sexy foto's waren verspreid geraakt]. En er hebben al echt mensen zelfmoord voor gepleegd...En dat meisje heeft op haar profiel dadelijk alle privacy-settings dicht gezet, en zoveel mogelijk proberen te vermijden.

Jente (15 jaar)

Bij ons op internaat hebben wij een pagina van alle mensen waarmee wij omgaan op internaat. En als we dan een grappige screenshot hebben van iemand van die mensen, dan posten we dat in die groep, maar dat is privé, dus niemand anders dan de leden van die groep kunnen dat zien.

11.5. Van vlotte naar verslaafde internetgebruiker?

Jongeren in de groep van vaardige internetgebruikers scoren ook hoger op de indicatoren voor overmatig internet- en smartphone gebruik. Zij hebben bijvoorbeeld vaker het gevoel dat het internet voor gaat op maaltijden of slapen, of dat ze minder tijd doorbrengen met hun familie of vrienden omdat ze online (willen) zijn. Met betrekking tot smartphones kan het gaan om zaken zoals zich onrustig voelen als ze hun smartphone niet kunnen checken, de smartphone checken op momenten waarop dat eigenlijk niet gepast is of zonder succes het smartphonegebruik proberen te minderen.

Joachim (15 jaar)

Een smartphone is kleiner en je hebt het altijd bij je. Dus je kan het ook gebruiken. Bijvoorbeeld, je krijgt zo een aanbod van je gsm-provider. En dan, dat je meer internet hebt, en dat je dat dan ook meer gaat gebruiken. En ja...de mogelijkheid dat je het kan, dan ga je het ook meer gebruiken.

Bieke (15 jaar)

Een nadeel is privacy. Dat je niet echt meer veel privacy hebt, maar je kan dat wel aanpassen bij instellingen. Maar dan nog, dan heb je nog steeds geen volledige privacy.

Jacqueline (12 jaar)

Maar weet je, zo spelletjes spelen tijdens de pauze, dat vind ik ook wel een beetje asociaal. Maar vaak kijken we samen op één GSM om een foto te bekijken of samen iets sturen naar iemand anders ofzo, en dan is dat wel niet asociaal.

Toch betekent dit niet dat jongeren in deze groep (meer) verslaafd zijn aan het internet of hun smartphone. Het is correcter om te stellen dat de jongeren met een verhoogd risico op overmatig gebruik zich in deze groep bevinden. Een eerste stap naar excessief internetgebruik is immers een actiever gebruikerspatroon. Slechts bij een kleine groep jongeren ontaardt dit in echt problematisch gebruik. Het internet is immers zo verweven met de dagelijkse bezigheden van jongeren dat de grens tussen intensief en problematisch gebruik niet altijd duidelijk is (Katz

& Aakhus, 2002; Hall & Baym, 2012). De meeste jongeren beseffen dat ze met het ouder worden intensiever gebruik maken van online toepassingen, en zeker de 14-16 jarigen zien daarbij ook de keerzijde van de medaille. Ze ervaren de constante druk om online en bereikbaar te zijn soms als vervelend en stresserend.

Yannick (15 jaar)

Je beslist ook zelf of dat je dat onderhoudt of niet he. Allezja... Het is ook zo...met die push-messaging, je krijgt dan op je scherm. Dat kan je ook uitzetten, als je niet wil dat de mensen je echt lastig vallen.

Joren (15 jaar)

Facebook begint ook zo wat afgezaagd te worden. Zo in het begin was dat zo echt iets waar je...iets dat je te weten kwam. En nu is dat zo van...goh...alle mensen zetten alles erop. Elke stap wat ze zetten.

Kaat (12 jaar)

Ik zeg dat meestal wel als ik op de laptop of iPad ga, omdat mijn ouders vinden ook niet dat je daar 6 uur lang moet opzitten. En soms is het ook dat als mama haar laptop en de iPad tegelijk opstaan, dat er dan problemen komen, daarom zeggen wij dat ook. Ik mag er wel lang opzitten, maar ik doe dat zelf niet.

Iris (15 jaar)

Ja, je bent veel sneller afgeleid. Ik denk altijd 'ik moet leren' en dan wil ik toch altijd stiekem kijken, maar ik moet mezelf dat verbieden.

11.6. Ondersteuning is noodzakelijk

Jongeren op de overgang naar het secundair onderwijs zijn een kwetsbare groep. Er wordt van hen verwacht dat ze de stap zetten van het ene profiel naar de andere, maar niet voor elk kind verloopt dit even soepel. Jongeren krijgen op deze leeftijd vaak opeens meer vrijheden, maar weten nog niet altijd goed hoe daarmee om te gaan. Zo kunnen kinderen online erg impulsieve acties ondernemen, zonder over voldoende vaardigheden te beschikken om eventuele problemen naderhand op te lossen. Met de toegang tot nieuwe toestellen en toepassingen gaat hun wereld open, maar vaak hebben zij het

nog moeilijk om hun eigen online activiteiten te reguleren.

Hanne (10 jaar)

Moesten die regels er niet zijn zouden wij elke dag ruzie hebben over de Ipad van wie er eerst op gaat en dan worden mama en papa zot en ik vind dat niet leuk dat die boos zijn.

Katrijn (12 jaar)

Maar hier in school is de regel dat je eerst toestemming moet vragen aan degene waarvan je een foto trekt. Meestal vragen we wel zo 'mogen we dat op Facebook zetten?'.

Marie (15 jaar)

Mijn ouders hebben dat wel gezegd, maar ik denk dat ze nu ook wel beseffen dat we daar nu verstandig genoeg voor zijn. Als je dat pas hebt, op 12 jaar, dan zeiden ze daar meer over, maar nu niet meer.

Ruben (12 jaar)

Mijn pa kijkt dat na...mijn pa kijkt mijn Facebook na. Die logt in op mijn account, maar ik weet wanneer dat die dat doet, die doet dat altijd op het einde van de maand. En dan...iedere keer voor die dat gaat doen, alle berichten wissen! [lacht]

Begeleiding en ondersteuning zijn in deze overgangsfase daarom cruciaal. Simpelweg beperkingen opleggen is in deze fase minder aan de orde. Meer zinvol is het aanscherpen van verantwoordelijkheidszin en kritische reflectie, en aandacht besteden aan het aanleren van digitale vaardigheden. Op die manier leren jongeren weerbaarheid op te bouwen in hun omgang met online risico's; ze voelen beter aan hoe ze met bepaalde online risico's kunnen omgaan en welke strategieën hen kunnen helpen om eventuele negatieve gevolgen aan te pakken (Dürager & Livingstone, 2012). Ook moeten ze leren aanvoelen in welke omstandigheden het gepast is om bezig te zijn met mobiele toestellen, en in welke situaties het beter is om even 'offline' te zijn. Zowel ouders, leerkrachten, (oudere) broers en zussen als klasgenoten kunnen hierin een belangrijke rol spelen (Mascheroni e.a., 2013; O'Neill & Laouris, 2013; Barbovschi & Marinescu, 2013).

Matthias (15 jaar)

Ik mag altijd op internet gaan. Behalve als het zo dingen zijn wanneer je iets koopt via internet. En je moet dat dan vooraf betalen. Daar is mijn pa niet zo voor. Maar ik ook niet, dus...dan daar letten we wel op.

Mirte (9 jaar)

De meester zei ook eens dat wat je ook typt, bijvoorbeeld dikzak. Je typt dat, maar je zegt dat niet maar dat komt toch heel hard aan bij die persoon.

Silke (12 jaar)

Maar we zijn wel naar zo'n safer internet day geweest. Dat was een film in de bioscoop. En dan zag je wat er allemaal kon gebeuren. Het verhaal was natuurlijk een beetje overdreven, maar zo'n dingen kunnen wel gebeuren.

Clara (15 jaar)

Je kan op Facebook instellen dat je eerst toestemming moet geven voor de tag of dat het op je tijdlijn komt of niet.

Het is hierbij belangrijk dat de privacy van het kind gerespecteerd blijft. Ouders kunnen niet van hun kinderen verwachten dat ze elk detail van hun persoonlijk leven met hen bespreken. Zeker vanaf het secundair onderwijs hebben jongeren meer de behoefte om een eigen wereld op te bouwen. Een klimaat van open communicatie en vertrouwen verlaagt de drempel om kleine en grote problemen aan te kaarten, maar niet alles zal openlijk op tafel worden gelegd.

Jacqueline (12 jaar)

Papa zou alles beginnen lezen ook. Maar mama weet al alles van mij. Sommige dingen mogen mijn ouders gewoon echt niet weten, en dan verwijder ik die berichten.

Gerdien (12 jaar)

Er zijn berichten die je liever voor jezelf houdt en niemand mag dat weten.

Lina (12 jaar)

Mijn mama vertrouwt mij daar ook wel in, dus die kijkt daar niet zoveel op [op Facebook]. Die kent wel al mijn wachtwoorden van mijn laptop, iPhone, en één keer in de maand kijkt die dat eens na.

Evelien (12 jaar)

Altijd als ik op Facebook ging, dan controleerde papa wat ik deed op Facebook. Nee, nu niet meer, nu vertrouwen ze mij.

12. Discussie

12.1. Toegang, gebruik, opportuniteiten en vaardigheden

Mobiele media, en met name smartphones, worden stilaan een integraal onderdeel van de media-omgeving waarin kinderen opgroeien. Mobiele toestellen bieden in principe de mogelijkheid om altijd en overal online te gaan; toch blijkt uit dit onderzoek dat ze in de eerste plaats binnenshuis gebruikt worden, op de slaapkamer of in gemeenschappelijke ruimtes.

Het belang van de thuiscontext voor internetgebruik legt een centrale rol weg voor de ouders in het online weerbaar maken van hun kind. Anderzijds brengt het mobiele karakter van de nieuwe toestellen, die bijna per definitie als meer ‘persoonlijk’ ervaren worden, uitdagingen met zich mee op vlak van ouderlijke controle en begeleiding. Het is meer dan ooit noodzakelijk dat ouders met hun kinderen communiceren over veilig internetgebruik. Beleidsmakers moeten hierin een ondersteunende rol opnemen, en denken aan initiatieven rond leeftijdsspecifieke diensten en instellingen, classificatie van content, en solide rapporteringsmechanismen.

Mobiele media bieden kinderen meer diverse mogelijkheden om online te gaan, waardoor ze een meer divers patroon van online activiteiten ontplooiën. Onze data ondersteunen de ‘usage’ hypothese: kinderen die meer online actief zijn, maken meer gebruik van online opportuniteiten, en ontwikkelen ook meer digitale vaardigheden. Kinderen die een smartphone gebruiken, hebben een breder en meer gediversifieerd online-activiteitenpatroon, en bouwen ook meer digitale vaardigheden op.

12.2. Risico en schade

Risico resulteert niet noodzakelijk in schade. Zoals ook uit voorgaand onderzoek blijkt, zullen kinderen die het meest blootgesteld zijn aan risico’s ook de meeste digitale vaardigheden en weerbaarheid opbouwen (Livingstone e.a., 2011; 2012). Kinderen die minder online actief zijn komen minder in aanraking met risico’s op het internet, maar blijken vaak minder weerbaar wanneer ze een negatieve ervaring hebben. Online en offline weerbaarheid dan wel kwetsbaarheid gaan hand in hand.

Online ‘risico’s’ worden door kinderen vaak niet als dusdanig gepercipieerd. Het ontmoeten van nieuwe mensen bijvoorbeeld, zien ze eerder als een opportuniteit dan als een potentieel gevaar. In navolging van het ‘stranger danger’-discours, heerst veel bezorgdheid over het online leggen van nieuwe contacten door jongeren. Het stereotiepe beeld van de ‘vieze oude man’ blijft hierbij overeind. In praktijk gaat het vaak om contacten met vrienden-van-vrienden, en is het meestal een positieve ervaring. Het is uiteraard belangrijk dat jongeren weten dat er mannen bestaan die kinderen verleiden op het internet (‘grooming’), maar het is weinig zinvol om dit uit proportie te trekken, enkel en alleen om jongeren schrik aan te jagen. Een actieve begeleiding en open communicatie over het leggen van via-via contacten online is evenzeer belangrijk.

Cyberpesten is het risico met de potentieel sterkste impact. Relatief weinig kinderen komen ermee in aanraking, maar wanneer dat wel gebeurt is het meestal een zeer negatieve ervaring. Jongeren moeten weten bij wie ze terecht kunnen als ze hier het slachtoffer van zijn. Vertrouwenspersonen spelen een cruciale rol, zeker als ze het kind een aantal concrete strategieën kunnen aanreiken om het pestgedrag in te dijken (bv: rapporteringsfuncties, contactpersonen blokkeren, etc.)

Gebruikers van mobiele media zijn meer blootgesteld aan online risico’s, maar storen zich

er minder aan. Dat ligt in de lijn met de verwachting dat kinderen die meer mogelijkheden hebben om online te gaan, ook meer activiteiten ontplooiën, en daardoor meer weerbaarheid opbouwen.

12.3. Mediatie

Het toenemende gebruik van mobiele media door kinderen stelt ouders voor nieuwe uitdagingen op vlak van mediatie. Het essentieel private karakter van mobiele toestellen bemoeilijkt controle van het internetgebruik door de ouders. Het is niet evident om een gezond evenwicht te vinden tussen controleren en respect voor de privacy van het kind. In de overgangsfase naar het secundair onderwijs zouden ouders geleidelijk aan moeten overgaan van een eerder controlerende aanpak naar actieve begeleiding gebaseerd op open communicatie en een vertrouwensband.

Onze cijfers tonen aan dat een meerderheid van de ouders een actieve rol opneemt in het begeleiden van het internetgebruik van hun kind, en dat dit door het kind ook vaak als positief ervaren wordt. Zeker als kinderen aanvoelen dat hun ouders interesse hebben in hun online activiteiten en voeling hebben met hun leefwereld, zetten ze vaker de stap om er met hun ouders over te praten. Toch is het normaal dat oudere tieners zich wat afstandelijker kunnen opstellen tegenover hun ouders en niet over alles willen praten. Broers, zussen en andere familieleden nemen in sommige gevallen dan spontaan de rol van vertrouwenspersoon op zich.

Vrienden spelen een eerder ambivalente rol, en kunnen elkaar zowel positief als negatief beïnvloeden. De normen en waarden binnen de vriendengroep zijn een belangrijke factor voor jongeren om bepaald gedrag al dan niet te stellen online. Bepaalde online activiteiten die tot de sfeer online risico's behoren (bv: pornografisch content bekijken) zullen ook vaker in groepsverband plaats vinden. Zulk experimenteel groepsgegedrag hoeft niet noodzakelijk problematisch te zijn. Vaak gebeurt het eerder occasioneel, en wordt het eerder beschouwd als een sociale activiteit.

13. Aanbevelingen

13.1. Voor beleidsmakers

- Focus op jongeren in de overgang naar het secundair onderwijs (**11-12 jarigen**), want zij zijn de meest kwetsbare leeftijdsgroep.

Initiatieven op vlak van online veiligheid en digitale vaardigheden moeten afgestemd zijn op de (online) realiteit van de jongeren. Ook al ligt de officiële leeftijd om een profiel aan te maken op sociale netwerksites vaak hoger dan 12 jaar, als de meeste 12-jarigen een profiel hebben is het zinvol om te werken aan relevante vaardigheden zoals privacy instellingen aanpassen.

- Ondersteun ouders in hun opvoedingstaken. Er is bij hen veel onzekerheid over wat de meest aangewezen aanpak is.

Restrictief optreden op jonge leeftijd kan functioneel zijn in de bescherming tegen online risico's, maar zeker vanaf de leeftijd van 11-12 jaar is een meer actieve en communicatieve aanpak gewenst.

- Focus op de **ontwikkeling van gepaste coping-strategieën** om met online risico's om te gaan.

(Negatieve) ervaringen met online risico's zijn haast onvermijdelijk. Het gaat niet zozeer om het vermijden van problematische situaties, maar wel om hoe jongeren ermee kunnen leren omgaan.

- **Vermijd een discours waarin ouders en kinderen schrik wordt aangejaagd.**

In de media verschijnen regelmatig dramatische berichten over de gevolgen van online risico's zoals cyberpesten, grooming, misbruik van persoonlijk informatie, etc. Dit maakt het zowel voor ouders als kinderen moeilijk om de reële risico's in te schatten, en kan voor onzekerheid en onnodige angst zorgen. Reik een meer genuanceerd aanbod van informatie aan, dat ouders kunnen gebruiken om binnen het gezin de discussie over online risico's op gang te trekken.

- Digitale vaardigheden is meer dan technologische 'knoppenkennis'. Stimuleer ouders en opvoeders om **alle aspecten van 'mediawijs' zijn te leren kennen** en over te brengen aan hun kinderen.

Ouders hebben soms het gevoel dat hun kinderen digitaal vaardiger zijn dan henzelf en dat hun kinderen 'als vanzelf' met allerlei toestellen leren werken. Vaak is dit onterecht. Digitaal vaardig zijn omvat meer dan enkel op de juiste knoppen klikken. Vooral als het gaat om de verwerving van informatievaardigheden en kritische vaardigheden hebben jongeren nood aan actieve ondersteuning.

13.2. Voor ouders en andere opvoeders

- Zorg dat de overgang van 'voorzichtig' naar 'vlot' internetgebruik niet te bruusk verloopt. Laat je kind **stapsgewijs kennis maken met nieuwe toestellen en technologieën**.

Ga de eerste keren samen met de tablet of smartphone aan de slag, maak bijvoorbeeld samen met je kind een profiel aan, en ga samen op zoek naar de passende instellingen.

- **Bouw de online toegang en mogelijkheden trapsgewijs** op, zeker bij mobiele toestellen.

In het begin kan het volstaan om enkel op het thuisnetwerk online te gaan, naderhand kan dit ook op andere locaties.

- **Broers en zussen** (of andere familieleden) kunnen een belangrijke rol spelen in de opbouw van digitale vaardigheden en online weerbaarheid.

Moedig hen aan om van elkaar te leren en om met elkaar in discussie te gaan over wat kan en niet kan online. Sommige kinderen voelen zich ook comfortabeler om met een broer of zus te praten over een negatieve ervaring online dan met hun ouders, zeker als het gaat over seksueel getinte zaken.

- Probeer een **open communicatieklimaat** te creëren.

Toon interesse in de online activiteiten van je kind, en praat regelmatig over wat hij/zij doet op de verschillende toestellen.

- In de **overgangsfase kunnen meer indirecte niet-technologische manieren van monitoring gehanteerd worden.**

Wanneer je kind een profiel aanmaakt, kan je bijvoorbeeld zelf ook 'vriend' worden. Probeer voeling te krijgen met zijn/haar leefwereld, evenwel met respect voor de privacy van je kind, en zonder al te opvallend of opdringerig aanwezig te zijn in zijn/haar online netwerk. Je kan meer

afstand nemen naarmate je kind ouder, vaardiger en kritischer wordt.

- Een open en **transparante begeleiding** stimuleert het wederzijds vertrouwen.

Wees naar je kinderen toe duidelijk over de manier waarop je hen begeleidt en/of monitort, en leg uit waarom je bepaalde maatregelen neemt. Vermijd controles achter de rug van je kinderen, dit komt het wederzijds vertrouwen niet ten goede. Maak samen met je kinderen afspraken, betrek hen actief in het opstellen van bepaalde regels. Leg uit op welke manier de afspraken kunnen evolueren naarmate het kind ouder en digitaal vaardiger wordt.

Referenties

- Attwood, F., & Smith, C. (2011). Investigating young people's sexual cultures: an introduction. *Sex Education, 11*(3), 235-242.
- Barbovschi, M., Marinescu, V., Velicu, A., & Laszlo, E. (2012). Meeting new contacts online. In S. Livingstone, L. Haddon, & A. Görzig (eds) *Children, risk and safety on the internet* (pp. 177-189). Bristol: Policy Press.
- Bauwens, J., Pauwels, C., Lobet-Maris, C., Pouillet, Y. & Walrave, M. (2009). *Cyberteens, cyberrisks, cybertools. Tieners en ICT, risico's en opportuniteiten. Les teenagers et les TIC, risques et opportunités*. Gent: Academia Press.
- Bertel, T. & Stald, G. (2013). From SMS to SNS: the use of the internet on the mobile phone among young Danes. In K. Cumiskey & L. Hjorth (eds) *Mobile media practices, presence and politics. The challenge of being seamlessly mobile* (pp. 198-213). New York: Routledge.
- Buckingham, D. (2007). Digital Media Literacies: rethinking media education in the age of the Internet. *Research in Comparative and International Education, 2*(1), 43-55.
- Buckingham, D., & Bragg, S. (2004). *Young people, sex and the media: The facts of life?* Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Dürager, A. & Livingstone, S. (2012). *How can parents support children's internet safety?* Londen: EU Kids Online.
- Goggin, G. (2010). *Global mobile media*. New York: Routledge.
- Goggin, G. & Hjorth, L. (2014). *The Routledge Companion to Mobile Media*. New York: Routledge.
- Haddon, L. (2004). *Information and communication technologies in everyday life*. Oxford: Berg.
- Hall, J.A. & Baym, N.K. (2012). Calling and texting (too much): Mobile maintenance expectations (over) dependence, entrapment, and friendship satisfaction. *New Media & Society, 14*(2), 316-331.
- Helsper, E., Kalmus, V., Hasebrink, U., Sagvari, B. & de Haan, J. (2013). *Country classification: Opportunities, risks, harm and parental mediation*. London: EU Kids Online.
- Hjorth, L. & Goggin, G. (2009). *Mobile technologies: From telecommunications to media*. Londen: Routledge.
- Ito, M. e.a. (2009). *Hanging out, messing around, and geeking out: Kids living and learning with new media*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Kardefelt-Winther, D. (2014). A conceptual and methodological critique of internet addiction research: Towards a model of compensatory internet use. *Computers in Human Behavior, 31*, 351-354.
- Kalmus, V., von Felitzen, C., & Siibak, A. (2012). Effectiveness of teachers' and peers' mediation in supporting opportunities and reducing risks online. In S. Livingstone, L. Haddon, & A. Görzig (eds) *Children, risk and safety on the internet* (pp. 245-256). Bristol: Policy Press.
- Katz, J.E. & Aakhus, M. (2002). *Perpetual contact: Mobile communication, private talk, public performance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kernaghan, D., & Elwood, J. (2013). All the (cyber) world's a stage: Framing cyberbullying as a performance. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace, 7*(1). Geraadpleegd via: <http://www.cyberpsychology.eu/view.php?cisloclanku=2013011604&article=5>
- Kofoed, J. & Ringrose, J. (2012). Travelling and sticky affects: Exploring teens and sexualized cyberbullying through a Butlerian-Deleuzian-Guattarian lens. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education, 33*(1), 5-20.
- Kuiper, E., Pijpers, R., de Haan, J. (2011). Young children and their digital skills in the Netherlands. *International Journal of Media & Cultural Politics, 6* (3), 327-334.
- Lampert, C. & Donoso, V. (2012). Bullying. In S. Livingstone, L. Haddon & A. Görzig (eds.) *Children, risk and safety on the internet* (pp. 141-150). Bristol: Policy Press.
- Lenhart, A. (2009). *Teens and sexting: How and why minor teens are sending sexually suggestive nude or nearly nude images via text messaging*. Washington: Pew Research Center. Geraadpleegd via: <http://pewresearch.org/assets/pdf/teens-and-sexting.pdf>.
- Lenhart, A., Ling, R., Campbell, S., & Purcell, K. (2010). *Teens and mobile phones*. Washington, DC: Pew Research Center.
- Levy, N., Cortesi, S., Crowley, E., Beaton, M., Casey, J., & Nolan, C. (2012). Bullying in a networked era: A literature review. *Berkman Center Research Publication, 17*. Geraadpleegd via http://cyber.law.harvard.edu/publications/2012/kbw_bullying_in_a_networked_era
- Licoppe, C. (2004). 'Connected' presence: the emergence of a new repertoire for managing social relationships in a changing communication technoscape. *Environment and Planning D: Society and Space, 22*(1), 135 – 156.

- Ling, R. (2012). *Taken for grantedness. The embedding of mobile communication into society*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Ling, R. & Bertel, T. (2013). Mobile communication culture among children and adolescents. In D. Lemish (ed.) *The Routledge international handbook of children, adolescents and media* (pp. 127-133). London: Routledge.
- Livingstone, S. (2009). *Children and the Internet: Great expectations, challenging realities*. Cambridge: Polity.
- Livingstone, S. & Bovill, M. (2001). *Children and their changing media environment: A European comparative study*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Livingstone, S. & Helsper, E.J. (2007). Gradations in digital inclusion: children, young people and the digital divide. *New Media & Society*, 9, 671-696.
- Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., & Ólafsson, K. (2011). *Risks and safety on the internet: The perspective of European children. Full findings*. London: LSE, EU Kids Online.
- Livingstone, S., Hasebrink, U. & Görzig, A. (2012). Towards a general model of determinants of risks and safety. In S. Livingstone, L. Haddon, & A. Görzig (eds) *Children, risk and safety on the internet* (pp. 323-339). Bristol: Policy Press.
- Mascheroni, G. & Ólafsson, K. (2014). *Net Children Go Mobile: Cross-cultural comparisons. Report D3.2*. Milan: Educatt.
- Peter J. & Valkenburg P. M. (2006). Adolescents' Internet Use: Testing the 'disappearing Digital Divide' Versus the 'emerging Digital Differentiation' Approach. *Poetics*, 34(4-5): 293- 305.
- Ringrose, J., Gill, R., Livingstone, S., & Harvey, L. (2012). *A qualitative study of children, young people and 'sexting': A report prepared for the NSPCC*. London: National Society for the Prevention of Cruelty to Children.
- Rovolis, A. & Tsaliki, L. (2012). Pornography. In S. Livingstone, L. Haddon, & A. Görzig (eds) *Children, risk and safety on the internet* (pp. 165-176). Bristol: Policy Press.
- Schrock, A. & Boyd, D. (2008). *Online threats to youth: Solicitation, harassment, and problematic content: Literature review prepared for the Internet Safety Technical Task Force*. Geraadpleegd via http://cyber.law.harvard.edu/sites/cyber.law.harvard.edu/files/RAB_Lit_Review_121808_0.pdf
- Van Cleemput, K., Bastiaensens, S., Vandebosch, H., Poels, K., Deboutte, G., DeSmet, A. & De Bourdeaudhuij, I. (2013). *Zes jaar onderzoek naar cyberpesten in Vlaanderen, België en daarbuiten: een overzicht van de bevindingen* (White Paper Friendly ATTAC, IWT-SBO). Geraadpleegd via <http://wise.vub.ac.be/fattac/mios/FA%20white%20paper%201%20Zes%20jaar%20onderzoek%20naar%20cyberpesten.pdf>
- van Deursen, A. & van Dijk, J. (2011). Internet skills and the digital divide. *New Media and Society*, 13(6), 893-911.
- Vandoninck, S., d'Haenens, L., & Roe, K. (2013). Online risks: Coping strategies of less resilient children and teenagers across Europe. *Journal of Children and Media*, 7(1), 60-78.
- Vincent, J. & Fortunati, L. (Eds.). (2009). *Electronic emotion: The mediation of emotion via information and communication technologies*. Oxford: Peter Lang.

Bijlage 1: Overzicht deelnemers kwalitatieve deel

Volwassenen

focus groep of interview	deelnemer	relatie deelnemer tot kinderen (vetgedrukt = focus van gesprek)
FG	moeder	Zoon, 16 jaar Zoon, 14 jaar Dochter, 10 jaar
FG	moeder	Dochter, 16 jaar Zoon, 13 jaar
FG	moeder	Zoon, 14 jaar
FG	moeder & vader	Zoon, 11 jaar Zoon, 9 jaar Zoon, 6 jaar
FG	moeder & vader	Zoon, 13 jaar Zoon, 11 jaar
INT	moeder	Dochter, 13 jaar Zoon, 11 jaar Zoon, 9 jaar
INT	moeder	Dochter, 16 jaar Dochter, 15 jaar Zoon, 13 jaar Zoon, 10 jaar
INT	moeder	Zoon, 21 jaar Dochter, 20 jaar Dochter, 18 jaar Dochter, 13 jaar
INT	moeder	Dochter, 14 jaar Zoon, 12 jaar Zoon, 9 jaar
INT	moeder	Dochter, 11 jaar
INT	moeder	Dochter, 22 jaar Zoon, 19 jaar Dochter, 11 jaar
INT	moeder	Zoon, 16 jaar Zoon, 13 jaar
INT	moeder	Zoon, 15 jaar Dochter, 12 jaar
INT	moeder	Dochter, 18 jaar Dochter, 15 jaar
INT	moeder	Dochter, 23 jaar Dochter, 22 jaar Dochter, 19 jaar Zoon, 16 jaar
INT	moeder	Dochter, 16 jaar Zoon, 15 jaar
INT	vader	Zoon, 19 jaar

		Zoon, 16 jaar Dochter, 15 jaar Dochter, 16 jaar Zoon, 15 jaar
INT	moeder	
FG	leerkracht geschiedenis, latijn, filosofie, cultuur & gedragswetenschappen (man)	leerlingen uit 3 ^e , 4 ^e en 5 ^e jaar
FG	leerkracht aardrijkskunde en geschiedenis (man)	leerlingen in eerste graad
FG	leerkracht fysica, wiskunde, informatica (man)	leerlingen in tweede graad
FG	leerkracht Frans (vrouw)	leerlingen in tweede en derde graad
FG	leerkracht Nederlands (man)	leerlingen in tweede graad
FG	leerkracht Engels (vrouw)	leerlingen in tweede en derde graad
FG	leerkracht lagere school (vrouw)	vijfde leerjaar
FG	leerkracht lagere school (man)	vijfde leerjaar
INT	leerkracht lagere school (vrouw)	zesde leerjaar
FG	leider scouts	groep 9-11 jarigen (jongens)
FG	leidster scouts	groep 12-14 jarigen (meisjes)
FG	leidster scouts	groep 14-16 jarigen (meisjes)
FG	leidster scouts	groep 14-16 jarigen (meisjes)
FG	leider scouts	groep 12-14 jarigen (jongens)

Kinderen

focusgroep	geslacht	aantal	relatie tot elkaar
9-10 jarigen	meisjes	4	vriendinnetjes
9-10 jarigen	meisjes	4	vriendinnetjes
9-10 jarigen	jongens	4	vriendjes
12-13 jarigen	meisjes	4	klasgenoten (klas 1A)
12-13 jarigen	meisjes	4	klasgenoten (klas 1A)
12-13 jarigen	jongens	5	klasgenoten (klas 1A)
15-16 jarigen	meisjes	4	klasgenoten (4 ^e jaar humane)
15-16 jarigen	meisjes	4	klasgenoten (4 ^e jaar humane)
15-16 jarigen	jongens	5	klasgenoten (4 ^e jaar humane)

Bijlage 2: Interviewgids volwassenen

Net Children go Mobile topic guide
Interview met ouders

Focus/doel

- Percepties, inzichten, gevoelens en meningen (ivm impact/gevolgen van smartphones in het gezin, regels en afspraken, blootstelling van hun kinderen aan online risico's, ...).
- Waarom hebben de ouders deze percepties, inzichten, gevoelens en meningen, waar komen deze vandaan?
- Verhalen en anekdotes over hun eigen ervaringen, die van hun kinderen en/of die van hun vriendjes.

Structuur van het gesprek

- **Aanschaf van toestel voor mobiel internet**
 - welke toestellen voor mobiel internetgebruik zijn er aanwezig in huis;
 - wat waren de redenen om wel/geen toestel voor mobiel internetgebruik aan te schaffen;
 - welke afwegingen hebben de ouders gemaakt alvorens tot aankoop van een toestel voor mobiel internetgebruik over te gaan.
- **Impact/gevolgen**

- wat is er veranderd in het internetgebruik van de kinderen sinds de komst van de smartphone of tablet;
- heeft dit een impact gehad het gezinsleven, wat de kinderen doen in hun vrije tijd;
- hoe evalueren de ouders deze veranderingen.

- **Opportunities/mogelijkheden**

- welke educatieve mogelijkheden bieden mobiele media volgens de ouders;
- welke positieve ervaringen hebben ouders mbt gebruik van mobiele media, welke vaardigheden leren hun kinderen ervan.

- **Risico's**

- voorbeelden problemen met de smartphone of tablet waarbij er discussies waren in het gezin;
- voorbeelden van incidenten met mobiele media dat voor een negatief gevoel zorgde bij de kinderen of ouders;
- hoe ze daar als ouders op inspelen.

- **Rol van de ouders**

- op welke manier kunnen ouders hun kinderen begeleiden in het gebruik van mobiele media;
- welke moeilijkheden, problemen en valkuilen ervaren de ouders hierbij.

- **Rol van de leerkrachten en school**

- welke rol kunnen leerkrachten en de school spelen als het gaat om

veilig en verantwoord gebruik van mobiele media;

- o welke inspanningen zouden de leerkrachten en scholen moeten doen volgens de ouders.

AANSCHAF VAN TOESTEL VOOR MOBIEL INTERNETGEBRUIK

Peil naar de redenen, motivaties en overwegingen die de ouders maken bij de aanschaf van een toestel voor mobiel internetgebruik. Waarom gaan ouders wel/niet over tot de aankoop, en welke argumenten hebben ze daarvoor.

- *“Welke toestellen zijn er in huis?”*
- *“Welke redenen en argumenten waren voor jullie doorslaggevend om wel/geen mobiel toestel te kopen? Welke rol hebben de kinderen in hierin gespeeld, welke argumenten hadden zij?”*
- *“Als andere ouders een smartphone of tablet zouden willen kopen voor hun kinderen, en jullie zouden vragen om advies, wat zouden jullie hen dan adviseren? Waar zouden ze op moeten letten?”*
- *“Hangt de aankoop van een smartphone of tablet samen met een bepaalde leeftijd van de kinderen? Krijgen ze pas een toestel op een bepaalde leeftijd of voor een bepaalde gelegenheid? Waarom is dit zo?”*
- *“Uit cijfers blijkt dat kinderen op een steeds jongere leeftijd een eigen smartphone of tablet krijgen, waarom is dit zo volgens jullie? Waarom gaan ouders steeds vroeger over tot de aankoop van een mobiel toestel voor hun kind?”*

IMPACT/GEVOLGEN (RISICO'S EN OPPORTUNITEITEN) VAN SMARTPHONES EN

TABLETS

Vraag naar hoe de kinderen omgaan met mobiele media thuis en in hun vrije tijd;

- *“Wat is er sinds de opkomst van mobiele media (laatste twee jaar) veranderd bij jullie thuis, nu de kinderen in het bezit zijn van een toestel voor mobiel internetgebruik?”*
- *“Maken de kinderen volgens jullie nu op een andere manier gebruik van het internet?”*
- *“Heeft de komst van mobiele media ervoor gezorgd dat de kinderen op een andere manier gaan internetten? Wat doen ze nu anders?”*
- *“Communiceren jullie nu met de kinderen op een andere manier sinds de komst van mobiele media? Hoe communiceren jullie met de kinderen, en verloopt dat nu anders?”*

Ga na hoe de ouders deze veranderingen ervaren en evalueren;

- *“Wat zijn de positieve gevolgen van de opkomst van smartphones en tablets voor jullie gezin; welke mogelijkheden en voordelen bieden deze mobiele media voor de kinderen en jullie als ouders?”*
- *“Heeft de komst van mobiele media ook al voor moeilijkheden of problemen gezorgd in het gezin?”*
- *“Heeft een smartphone een andere impact dan een tablet? Welke verschillen ervaren jullie tussen deze twee types toestellen?”*

ROL VAN DE OUDERS

Uitzoeken waarover ouders zich zorgen maken (waarover ze bekommerd zijn) als het gaat om veilig en verantwoord gebruik van mobiele media;

- “Hebben jullie het gevoel dat kinderen via mobiele media makkelijker in contact komen met online risico’s en dingen die (nog) niet geschikt zijn voor hun leeftijd (vb: schokkende of gruwelijke beelden, misleidende commerciële boodschappen, misbruik van persoonlijke gegevens, ...). Waarom wel/niet?”
- “Hebben jullie als ouder het gevoel dat het met de komst van mobiele media moeilijker is geworden om de kinderen te begeleiden en te controleren in wat ze doen online? Waarom wel/niet?”
- “Met welke dilemma’s en twijfels zitten jullie als ouder als het gaat over het gebruik van mobiele media door jullie kinderen? Welke moeilijkheden of drempels ervaren jullie?”
- “Waarover maken jullie je soms zorgen als het gaat over mobiel internetgebruik? Over welke online risico’s zijn jullie bezorgd? Waarvoor willen jullie je kinderen beschermen of waarschuwen?”
- “Hebben jullie de indruk dat jullie meer/minder bezorgd zijn dan andere ouders?”

Uitzoeken hoe de ouders hun kinderen begeleiden in hun mobiel internetgebruik;

- “Op welke manier begeleiden of controleren jullie het gebruik van mobiele media van de kinderen? Wat is volgens jullie een goede aanpak?”
- “In welke mate is het nodig om te controleren of dingen te verbieden? Waarom?”
- “Hoe kan je als ouder reageren als je kind een vervelende ervaring heeft gehad op het internet (bijvoorbeeld cyberpesten, benaderd door vreemde, gehackt profiel, misbruik van privacy, schokkende beelden,

...). Wat is volgens jullie een goede aanpak?”

- “Welke raad geven jullie je kinderen om zichzelf te beschermen tegen online risico’s? Hoe reageren de kinderen op jullie advies?”
- “Welke incidenten of negatieve ervaringen hebben jullie kinderen al meegemaakt? Hoe heb je toen als ouder gereageerd?”

SPECIFIEKE PROBLEMEN EN RISICO’S

Communicatie => cyberpesten

Peilen of mobiele toestellen voor een andere/nieuwe manier van communiceren gezorgd hebben, en of dit makkelijker leidt tot conflicten of peestsituaties;

“We gaan nu nadenken over communicatie, hiermee bedoelen we in contact staan met andere mensen via smartphones of tablets (mobiele toestellen), dus met elkaar praten of informatie met elkaar uitwisselen. Dit kan zijn tekst (chat) maar ook foto’s, filmpjes, enzovoort.”

- “Op welke manier zorgen mobiele toestellen ervoor dat er meer of minder wordt gepest? Hebben jullie het gevoel dat kinderen elkaar meer of minder pesten sinds de komst van mobiele toestellen? Waarom?”
- “Kennen jullie voorbeelden van incidenten bij jullie kinderen of hun vriendjes waarbij miscommunicatie leidde tot een conflict- of peestsituatie?”

Afbeeldingen/foto’s

Nagaan of hun kinderen negatieve ervaringen hebben gehad met afbeeldingen of foto’s die

doorgestuurd worden via mobiele toestellen. Uitzoeken of de ouders weet hebben dat jongeren soms seksueel getinte afbeeldingen of foto's met elkaar uitwisselen, en hoe ze daar tegenover staan.

NOOT: Als we hier spreken over "foto's" bedoelen we ook "filmpjes".

"Mobiele toestellen worden vaak gebruikt om foto's en soms ook filmpjes naar elkaar door te sturen. Ook kunnen foto's op Facebook worden gezet via mobiele toestellen. Dat kunnen leuke of grappig foto's zijn, maar soms ook niet".

- *"Hebben jullie ervaring met situaties waarin jullie kinderen of hun vriendjes zich stoorden aan het soort foto's die werden doorgestuurd of op internet werden gezet? Hiermee bedoelen we dat je kind liet merken dat hij/zij dat niet leuk vond, of dat hij/zij zich er slecht bij voelde toen de foto's werden doorgestuurd of online stonden. Om wat voor soort foto's ging het, en wat was er toen precies gebeurd?"*
- *"Hoe kan je er als ouder voor zorgen dat er van jouw kinderen geen ongepaste of 'lelijke' foto's doorgestuurd worden of op internet komen te staan? Welke raad of adviezen geven jullie aan je kinderen, en hebben jullie het gevoel dat zij daarmee rekening houden?"*
- *"Soms zijn er verhalen over jongeren die sexy foto's van zichzelf trekken en dit doorsturen naar hun lief, of die zich (gedeeltelijk) uitkleden voor de webcam. Kennen jullie zo'n verhalen uit jullie omgeving? Hoe zouden jullie reageren als dit jullie kinderen zou overkomen?"*

Geweld

Peilen naar blootstelling van de kinderen aan gewelddadige beelden of gewelddadige interacties via mobiele toestellen. Uitzoeken of de ouders het gevoel hebben dat dit is

toegenomen/afgenomen sinds de komst van mobiele toestellen.

- *"Sommige foto's of filmpjes die mensen naar elkaar doorsturen via een mobiel toestel kunnen heel gewelddadig of gruwelijk zijn. Hebben jullie kinderen dit al meegemaakt? Hoe heb je daar toen als ouder op gereageerd?"*
- *"Op welke manier kan je er als ouder voor zorgen dat je kind niet in contact komt met zulke beelden? Welke raad of advies geven jullie je kinderen om dit soort van incidenten te voorkomen? Of is dit volgens jullie onvermijdelijk?"*
- *"Hebben jullie het gevoel dat dit soort agressieve of gruwelijke beelden vaker doorgestuurd worden sinds de komst van de mobiele toestellen? Waarom wel/niet?"*

Seksuele beelden

Nagaan of mobiele toestellen de toegang tot en 'consumeren van' seksuele/pornografische inhoud vergemakkelijkt. Uitzoeken of de ouders het gevoel hebben dat de kinderen sinds de komst van mobiele media vaker worden blootgesteld aan seksuele beelden, al dan niet vrijwillig.

- *"Zijn jullie kinderen (of hun vriendjes) via mobiele toestellen al in contact gekomen met pornografisch materiaal? Wat is er toen precies gebeurd, en hoe hebben jullie daar als ouder op gereageerd?"*
- *"Hebben jullie als ouder het gevoel dat jullie kind hierover open kan praten met jullie? Of zorgt dit thema voor een ongemakkelijke situatie?"*
- *"Op welke manier kan je er als ouder voor zorgen dat je kind niet in contact komt met zulke seksueel getinte beelden? Of is dit volgens jullie onvermijdelijk?"*

- *Welke raad of advies geven jullie je kinderen als ze te maken krijgen met pornografische beelden?”*
- *“Hebben jullie het gevoel dat seksuele/pornografische beelden vaker doorgestuurd of bekeken worden sinds de komst van mobiele toestellen? Bijvoorbeeld omdat het voor ouders nu moeilijker is om de online activiteiten van de kinderen te checken op deze toestellen? Waarom wel/niet?”*

Locaties

Nagaan in welke mate de kinderen gebruik maken van zgn ‘location based services’ of apps die hun precieze locatie meedelen. Uitzoeken hoe de ouders hier tegenover staan, en welke voor- of nadelen ze hieraan koppelen.

- *“Via een mobiel toestel kan je anderen laten weten waar je precies bent, je kan ervoor zorgen dat je toestel je locatie doorgeeft, bijvoorbeeld via Foursquare. Wie heeft er hier al van gehoord? Maken jullie kinderen gebruik van dit soort apps?”*
- *“Welke risico’s of nadelen zijn er volgens jullie verbonden aan dit soort van location based apps?”*
- *“In welke mate kan je je kinderen beschermen tegen de mogelijke risico’s van location based apps? Welke raad of advies geven jullie je kinderen hierover?”*

ROL VAN DE SCHOOL – INTERNETGEBRUIK + GEBRUIK VAN MOBIELE MEDIA

Nagaan welke indruk de ouders hebben van de rol van school, en op welke manier de school de kinderen begeleidt in hun online activiteiten;

- *“Hebben jullie de indruk dat de kinderen op school actief werken rond (veilig) gebruik van internet en mobiele media? Kunnen jullie voorbeelden geven van lessen of activiteiten die de kinderen gehad hebben over veilig internet of mediawijsheid?”*
- *“Welke vaardigheden mbt mobiele media (technische vaardigheden en kritische vaardigheden) hebben de kinderen geleerd op school?”*
- *“Hebben jullie het gevoel dat de school voldoende inspanningen doet om de kinderen kennis en vaardigheden bij te brengen over (veilig) gebruik van mobiele media? Waar zouden de scholen meer/minder aandacht aan moeten besteden?”*
- *“Zijn er bepaalde vaardigheden die de kinderen beter thuis (niet op school) leren? Welke inzichten en vaardigheden leren ze best van hun ouders?”*
- *“Welke verantwoordelijkheden hebben ouders ten aanzien van hun kinderen als het gaat om (veilig) mobiel mediagebruik?”*

ROL VAN DE JEUGDBEWEGING – INTERNETGEBRUIK + GEBRUIK VAN MOBIELE MEDIA

*NOOT: enkel vragen als de kinderen lid zijn van een jeugdbeweging

- *“Op welke manier kan de jeugdbeweging een aanvullende rol spelen in de internetopvoeding van jongeren?”*
- *“Op welke manier kan de jeugdbeweging de kinderen iets bijbrengen als het gaat om veilig mobiel internetgebruik?”*

Bijlage 3:

Interviewgids

kinderen

Net Children go Mobile topic guide
Focus groep met kinderen/jongeren

Focus/doel

- Percepties, inzichten en meningen (ivm impact/gevolgen van smartphones, regels en afspraken, blootstelling aan risico's, ...).
- Waarom hebben de jongeren deze percepties, inzichten en meningen.
- Verhalen en anekdotes over hun eigen ervaringen en die van anderen uit hun omgeving.

Structuur van het gesprek

- Wat vinden ze **leuk**/wat vinden ze **niet leuk**;
- **Regels en afspraken**
 - welke regels worden hen opgelegd en welke afspraken zijn er met ouders en leerkrachten;
 - worden deze regels/afspraken altijd opgevolgd of niet;
 - hoe worden deze regels/afspraken door de jongeren zelf geëvalueerd (gaan ze ermee akkoord of niet).
- **Impact/gevolgen**
 - wat is er veranderd in hun dagelijks leven sinds de komst van de smartphone of tablet;
 - heeft dit een impact gehad op hun relaties met vrienden familie;

- heeft dit een impact gehad op wat ze doen op school, en waarom.

- **Risico's**

- voorbeelden van dingen of situaties die ze hebben meegemaakt met de smartphone of tablet waar ze een slecht/negatief gevoel bij hadden;
- hoe gaan ze om met deze problematische of vervelende situaties, welke acties hebben ze ondernomen;

- **Meer specifieke vragen over negatieve ervaringen**

- in welke mate hebben ze al (indirect) te maken gehad met 'social drama', cyberpesten, sexting, pornografisch materiaal, onbekenden die hen benaderen, ...

WAT IS LEUK/WAT IS NIET LEUK

Oefening met post-its

De onderzoeker vraagt aan de kinderen om na te denken over wat ze denken, voelen of ervaren als ze online gaan via een smartphone, tablet of ander mobiel toestel. De kinderen worden gevraagd om alles wat ze met gebruik van een mobiel toestel associëren op te schrijven op de post-its. Dit kan één woord of een korte zin zijn, zowel positieve dingen als negatieve dingen.

"Ik deel zo meteen post-its uit. Iedereen mag intussen nadenken over wat er in jullie opkomt als jullie denken aan smartphones, tablet of andere mobiele toestellen om online te gaan. Denk na over wat je ermee doet, en wat je dan voelt of ervaart. Dit kunnen leuke of minder leuke dingen zijn. Dit mag één woord zijn, of een korte zin. Schrijf dit op de post-it en plak deze dan op het blad in het midden van tafel".

Bespreking van oefening met post-its

- De onderzoeker kan nu de verdere discussie op gang brengen door aan de kinderen te vragen waarom ze dit of dat hebben opgeschreven. Vraag naar motivaties/redenen waarom ze dit of dat hebben opgeplakt.
- Vraag aan de kinderen waarom ze dit of dat hebben opgeschreven en maak onderscheid tussen positieve dingen (die ze leuk vinden) en negatieve dingen (die ze niet leuk vinden). Hergropeer de post-its en sorteer de ‘leuke’ dingen aan de ene kant en de ‘niet leuke dingen’ aan de andere kant.
- Deze discussie moet de onderzoekers inzicht geven in welke activiteiten de kinderen doen met hun mobiele toestellen, en hoe ze deze activiteiten percipiëren, ervaren en evalueren.

In de loop van het gesprek kan er altijd terug verwezen worden naar wat er op de post-its staat, bijvoorbeeld *“in het begin heb je ... opgeschreven”*, of *“in het begin heb je ... gezegd”*. Ook later in het interview kan je nog vragen naar meer details bij wat er op de post-its staat.

GEDEELD GEBRUIK

Peil naar de mate waarin mobiele toestellen gedeeld worden met vrienden en/of familieleden;

- *“Gebeurt het dat anderen jou soms dingen tonen op hun smartphone of tablet, gebeurt het vaak dat mensen dingen tonen op smartphones/tablets aan hun vrienden? Wat voor dingen tonen ze dan zoal?”*
- *“Gebeurt dat vrienden soms hun smartphone of tablet uitlenen aan jou?”*
Gebeurt dat vrienden of klasgenoten soms hun toestel door anderen laten gebruiken? Of is het meer de gewoonte dat je je toestel

niet uitleent of geeft aan anderen, en dat enkel de eigenaar het toestel gebruikt?”

- *Aan wie zou jij je toestel durven uitlenen? Wie mag jouw toestel mee gebruiken? Hoe zit het thuis, met welke familieleden moet je een toestel delen?”*

VERANDERINGEN/IMPACT

Peil naar de mate waarin het internetgebruik veranderd is sinds de komst van mobiele toestellen, en zoek uit of mobiele toestellen de manier van communiceren met anderen beïnvloed heeft of niet;

- *“Wat is er veranderd sinds de komst van de smartphone/tablet? Doe je andere dingen op het internet sinds de komst van mobiele toestellen? Wat doe je anders?”*
- *“Welke dingen zijn er veranderd op school of tussen je vrienden sinds de komst van mobiele toestellen?”*
- *“Welke dingen zijn er verbeterd of gemakkelijker geworden sinds de komst van mobiele toestellen?”*
- *“Welke dingen zijn moeilijker of vervelender geworden met de komst van mobiele toestellen?”*

SPECIFIEKE PROBLEMEN EN RISICO's

Communicatie

Peilen of mobiele toestellen voor een andere/nieuwe manier van communiceren gezorgd hebben;

“We gaan nu nadenken over communicatie, hiermee bedoelen we in contact staan met andere mensen via smartphones of tablets (mobiele toestellen), dus met elkaar praten of informatie met elkaar uitwisselen. Dit kan zijn tekst (chat) maar ook foto's, filmpjes, enzovoort.”

- “Welke voordelen hebben mobiele toestellen voor communicatie? Waarom is het met een mobiel toestel handiger/makkelijker om in contact te zijn met anderen?”
- “Welke nadelen hebben mobiele toestellen voor communicatie? Welke problemen of moeilijkheden kunnen er soms opduiken wanneer je via een mobiel in contact staat met anderen? Waar moet je voor opletten als je praat/in contact staat met anderen via een mobiel toestel? Waar moet je voor oppassen?”
- “Op welke manier zorgen mobiele toestellen ervoor dat er meer of minder wordt gepest? Denk je dat mensen elkaar meer of minder pesten sinds de komst van mobiele toestellen? Waarom?”

Afbeeldingen/foto's

Nagaan of jongeren zich soms storen aan de afbeeldingen of foto's die doorgestuurd worden via mobiele toestellen. Uitzoeken of jongeren soms seksueel getinte afbeeldingen of foto's met elkaar uitwisselen, en hoe ze daar tegenover staan.

NOOT: Als we hier spreken over “foto's” bedoelen we ook “filmpjes”.

“Mobiele toestellen worden vaak gebruikt om foto's en soms ook filmpjes naar elkaar door te sturen. Ook kunnen foto's op Facebook worden gezet via mobiele toestellen. Soms kunnen dat leuke of grappige foto's zijn, maar soms ook niet.”

- “Kennen jullie verhalen of situaties waarin iemand zich stoort aan het soort foto's die werden doorgestuurd of op internet werden gezet? Hiermee bedoelen we dat de persoon die niet leuk vond, of dat hij/zij zich er slecht bij voelde toen de foto's werden doorgestuurd of online stonden. Om wat voor soort foto's ging het, en wat was er toen precies gebeurd?”

- “Welke soort foto's of filmpjes van jezelf zouden jullie liever niet online zien?”
- “Hoe kan je ervoor zorgen dat er van jou geen belachelijke, lelijke of voze foto's doorgestuurd worden of op internet komen te staan?”
- “Soms zijn er verhalen over mensen die sexy foto's van zichzelf trekken en dit doorsturen naar hun lief, of die zich (gedeeltelijk) uitkleden voor de webcam. Kennen jullie zo'n verhalen? Hoe voelen deze personen zich daar nu bij, hebben ze daar spijt van of niet?”

Geweld

Peilen naar blootstelling aan gewelddadige beelden of gewelddadige interacties via mobiele toestellen. Uitzoeken of de jongeren het gevoel hebben dat dit is toegenomen/afgenomen sinds de komst van mobiele toestellen.

- “Sommige foto's of filmpjes die mensen naar elkaar doorsturen via een mobiel toestel kunnen heel gewelddadig of zelfs bloederig zijn. Welke ervaringen hebben jullie hiermee of ken je mensen die dit hebben meegemaakt?”
- “Hoe voelen jullie je bij dit soort van beelden? Wat doe je als je dit doorgestuurd krijgt?”
- “Hebben jullie het gevoel dat dit soort beelden vaker doorgestuurd worden sinds de komst van de mobiele toestellen? Waarom wel/niet?”

Seksuele beelden

Nagaan of mobiele toestellen de toegang tot en ‘consumeren van’ seksuele/pornografische inhoud vergemakkelijkt. Uitzoeken of jongeren het gevoel hebben dat ze sinds de komst van mobiele media vaker worden blootgesteld aan seksuele beelden, al dan niet vrijwillig.

- “Soms kan je ook seksueel getinte beelden doorgestuurd krijgen of tegen komen op je smartphone of tablet, bijvoorbeeld naakte of halfnaakte mensen, of mensen die seks hebben. Welke ervaringen hebben jullie hiermee, of kennen jullie mensen die dit hebben meegemaakt?”
- “Soms gaan jongeren ook zelf op zoek naar seksuele of pornografische beelden, bijvoorbeeld via bepaalde apps. Kennen jullie verhalen van mensen die apps gebruiken om seksuele beelden/porno te bekijken? Hebben jullie hier ook zelf ervaring mee?”
- “Hoe voelen jullie bij zulke seksuele beelden? Wat doe je als je dit doorgestuurd krijgt?”
- “Hebben jullie het gevoel dat seksuele/pornografische beelden vaker doorgestuurd of bekeken worden sinds de komst van mobiele toestellen? Bijvoorbeeld omdat ouders deze toestellen minder checken? Waarom wel/niet?”

Locaties

Nagaan in welke mate de jongeren gebruik maken van zgn ‘location based services’ of apps die hun precieze locatie meedelen. Uitzoeken hoe ze hier tegenover staan, en welke voor- of nadelen ze hieraan koppelen.

- “Via een mobiel toestel kan je anderen laten weten waar je precies bent, je kan ervoor zorgen dat je toestel je locatie doorgeeft, bijvoorbeeld via Foursquare. Wie heeft er hier al van gehoord? Op welke manier kan je nog je locatie (plaats waar je bent) doorgeven via je smartphone of tablet, welke apps kennen jullie nog? Wie maakt er gebruik van zulke apps?”

- Waarom kan het nuttig of leuk zijn om je locatie (plaats waar je bent) door te geven? Wanneer doe je dit wel, en wanneer niet? Welke voordelen heeft dit?
- Waarom is het soms beter om dit niet te doen? In welke situaties of omstandigheden doe je dit beter niet? Waarom? Welke nadelen of gevaren hebben deze apps?

REGELS EN AFSPRAKEN OP SCHOOL

Nagaan welke regels er gelden op school mbt het meebrengen van smartphones en het gebruik van mobiele toestellen in de klas. Uitzoeken hoe je jongeren tegenover deze regels staan, kunnen ze zich erin vinden of niet, welke regels vinden ze zinvol en welke niet, wat zouden ze veranderen.

- Welke regels of afspraken zijn er op school over het gebruik van mobiele toestellen? Wanneer mag je ze wel/niet gebruiken op school?
- En hoe zit het in de klas, zijn er ook specifieke regels in de klas? Hebben de verschillende leerkrachten andere regels en afspraken?
- Wat gebeurt er als een leerling de regels niet naleeft? Welke gevolgen of sancties zijn er dan? Hebben jullie de indruk dat de meeste leerlingen de regels naleven of niet? Zijn er veel overtredingen of niet?
- Gaan jullie akkoord met deze regels? Welke regels/afspraken zijn zinvol, welke zijn nutteloos?
- Welke regels/afspraken zouden jullie willen veranderen? Wat zouden jullie er precies aan veranderen? Hoe zouden jullie iemand straffen of sanctioneren die zich niet aan deze regels of afspraken houdt?

REGELS EN AFSPRAKEN MET OUDERS

Nagaan welke regels/afspraken de ouders hebben met hun kinderen. Probeer uit te zoeken welk type van ouderlijke tussenkomst ze hanteren (restrictief, actieve mediëring, controlerende aanpak), en hoe de jongeren deze tussenkomsten ervaren.

- *Welke regels of afspraken gelden er thuis als het gaat over het gebruik van mobiele toestellen? Mag je de toestellen altijd en overal gebruiken? Mag je eender wat doen op deze toestellen? Of zijn er afspraken over wat je erop mag doen, en wanneer je dat mag doen?*
- *Welke adviezen of raad krijg je soms van je ouders als het gaat over mobiele toestellen? Vind je dit nuttig?*
- *Praten je ouders soms met jou over wat je doet met mobiele toestellen? Waarover praten ze dan? Wat leggen ze uit? Vind je dit nuttig, leuk, vervelend, ...?*
- *Controleren je ouders soms wat je doet op de mobiele toestellen? Wat controleren ze dan precies? Hoe controleren ze dat? Vind jij dat OK, hoe voel je je daarbij?*
- *Over welke dingen maken je ouders zich zorgen als het gaat over mobiele toestellen? Waar waarschuwen ze je voor, waar moet je volgens hen voor opletten?*

Bijlage 4: Procedure cluster- analyse

handelingen op sociale netwerksites.

Omdat we zowel continue als categorische variabelen in de analyse betrekken, kiezen we voor een *two-step cluster analyse* op basis van de *log likelihood distance*. Voor de berekening van het optimale aantal clusters werd gebruik gemaakt van het Schwarz Bayes criterium. De analyses werden uitgevoerd met SPSS 20. Omdat de volgorde van de cases een rol kan spelen in de uitkomst van de clusteranalyse, werden 10 gerandomiseerde variabelen aangemaakt. Op basis daarvan werden de respondenten telkens door elkaar geschud, en werd de clusteranalyse 10 keer opnieuw uitgevoerd. Elke clusteroplossing stelde een groepering in twee clusters voor, waarbij SPSS de kwaliteit telkens als 'fair' beoordeelde. De meest robuuste clusteroplossing kwam vijf keer voor, en werd gebruikt voor de verdere analyses. Hierbij werden 61% van de deelnemers toegekend aan cluster 1, en 39% aan cluster 2. De overige clusteroplossingen waren zeer gelijkaardig. Dit wijst erop dat de bekomen clusteroplossing erg stabiel is, en dat een indeling in twee groepen het meest gewenst is.

In totaal werden 126 deelnemers opgenomen in de clusteranalyse. Omdat de groep van 9-11-jarigen niet alle vragen voorgelegd kregen, konden zij niet opgenomen worden in de analyse. Ook deelnemers die één of meer *missing values* hebben op één van de betrokken variabelen in de analyse, worden geweerd uit de berekening.

Nadat deze 126 deelnemers toegewezen werden aan één van de twee clusters, werden verdere analyses met kruistabellen uit welke kenmerken meer voorkomen in elke cluster. We keken hiervoor naar geslacht, leeftijd, taal (Nederlandstalig of Franstalig), al dan niet gebruik maken van mobiele media op dagelijkse basis, types van ouderlijke begeleiding, begeleiding door leerkrachten en vrienden, en

Bijlage 5: Vergelijkend landenrapport

Mascheroni, G., & Ólafsson, K. (2014). *Net Children Go Mobile: Cross-cultural comparisons*. Report D3.2. Milan: Educatt.



Net Children Go Mobile: Cross-cultural comparisons

Giovanna Mascheroni & Kjartan Ólafsson

PLEASE CITE AS:

Mascheroni, G., and Ólafsson, K. (2014). Net Children Go Mobile: Cross-cultural comparisons. Report D3.2. Milano: Educatt.

ACKNOWLEDGEMENTS: The Belgian data collection is made possible thanks to the financial support of the Flemish Government. The Portuguese data collection is made possible thanks to the financial support of the Portuguese Foundation for Science and Technology (FCT)

1 Introduction

1.1 Context

Both childhood and the media environment are changing and co-determining each other (Livingstone, 2009). Children are growing up in a **convergent media ecology** (Ito *et al.*, 2009), whereby significant opportunities for sociability, self-expression, learning, creativity and participation are provided by online media and increasingly, mobile media (Hjorth & Goggin, 2009; Goggin, 2010; Goggin & Hjorth, 2014). However, children may also experience risks on the internet: since 2006, the EU Kids Online network has investigated online opportunities and risks for children, showing their interdependence (Livingstone *et al.*, 2011): the more children use the internet, the wider range of opportunities taken up, the more they are exposed to risky experiences. The changing conditions of internet access by means of mobile media call for new research on children's online experiences, opportunities and risks of the mobile internet.

Although there is much current discussion of mobile media, there is scope for different definitions at this point in time as well as changing definitions over time if, like the internet itself, **mobile media are a moving target** as new technologies and applications are continuously developed. That said, any research project has to define its object of study. Certainly, we would like to differentiate between experiences of the internet when it is accessed by PCs (including via laptops and netbooks) and the online experiences when accessed by portable devices that utilise different operating systems (e.g. smartphones and tablets) since these technological affordances can either enable or hinder different practices.

Hence, when we speak of the 'mobile internet' in this project, we refer to access to the internet from mobile media that is potentially different from a PC-based online experience. The mobile media we focus on are as follows:

- **Portable devices connected to the**

internet via wifi or 3G/4G, such as smartphones, tablets, feature phones, portable games consoles and MP3/MP4 players (such as iPod Touch) and e-book readers. Thanks to their portability, the internet can technically be accessed anywhere, anytime that there is a signal, although it is not exclusively used while on the move, and social considerations affect its usage.

- **Convergent multifunctional devices**, which support an ever-growing repertoire of communication practices and online activities. These combine options already supported by previous generations of mobile phones (such as phone calls, text messages, games, radio, music, photos) with activities usually performed on computers, the internet and social media (such as email, instant message services, social network sites [SNS], maps, video, television and blogging). They also enable new activities such as those related to location-based services, and those performed through apps (which can shape new online experiences).
- **Personal devices**,⁵ which are affective media (evoking emotional attachment) that have become taken-for-granted components of everyday lives. Being personal and portable, mobile media make the way we consume media and engage in online practices more flexible and personalised, and create new opportunities for private use within the domestic/school/public context. This **privatisation of access and use** is accompanied by **the pervasiveness of the internet in children's daily lives**, and implies the creation of different social conventions of freedom, privacy, sociability and not least, supervision by parents and adults.

⁵ It should be noted that we are interested not just in the owners of mobile devices, but also in users (e.g. of shared tablets).

One question is whether, by potentially expanding the range of online opportunities, the mobile internet is promoting a specific repertoire of communication and entertainment activities - eg. social networking and gaming - which are preferred by children compared to educational and other more socially legitimate online activities. Another question is **whether access to the internet by means of mobile media poses greater, fewer or newer risks** to children.

Our aim is therefore to understand and distinguish the mobile internet experience from the PC-based internet experience in terms of opportunities and risks.

1.2 The project

The Net Children Go Mobile project is co-funded by the **Safer Internet Programme** to investigate through quantitative and qualitative methods how the changing conditions of internet access and use – namely, mobile internet and mobile-convergent media – bring greater, fewer or newer risks to children's online safety. Participating countries include **Denmark, Italy, Romania, the UK, Belgium, Ireland** and **Portugal**, the latter three joining the project on a self-funded basis.

Drawing on the experience of network members within the EU Kids Online network, the conceptual framework is operationalised in a *child-centred, critical, contextual* and *comparative* approach (Livingstone & Haddon 2009; Livingstone *et al.*, 2011), which understands children's online experiences as contextualised and shaped by three intersecting circles: 1) childhood, family life and peer cultures; 2) media systems and technological development; and 3) the European social and policy context. Accordingly the project assumes that the voice and viewpoint of children is crucial to understanding online opportunities, risks and any harmful consequences of mobile-convergent media use.

The survey was administered to a representative sample of 3,500 children aged 9-16 who are internet users and their parent⁶ in the seven European countries. In order to maximise the quality of children's answers and to ensure their privacy, the survey⁷ was conducted face to face in the home, but sensitive questions were self-completed by the child. The wording of the questionnaire was refined on the basis of cognitive testing with children of different age groups and gender in each country, in order to ensure children's comprehension and to avoid adults' terminology (such as 'sexting'). Furthermore, particularly emotive terms, such as 'stranger' or 'bullying', were also avoided.

Key features of the survey are:

- A cognitive testing with eight children from different age groups (9-10, 11-12, 13-14, 15-16) in each country, to check children's understandings of and reactions to the questions.
- Random stratified survey sampling of some 500 children (9-16 years old) who use the internet per country.
- Survey administration at home, face to face, with a self-completion section for sensitive questions.

The project also involved a qualitative research, including interviews and focus groups with children, parents, teachers and youth workers in 9 European countries (Belgium, Denmark, Germany, Ireland, Italy, Portugal, Romania, Spain and the UK) - findings will be published in a new report in September 2014.

⁶ Parents were asked questions on the household's demographics and socio-economic status (SES), as well as on their own use of the internet, smartphones and tablets.

⁷ The fieldwork was conducted between May and July 2013 in Denmark, Italy, Romania and the UK; between November and December 2013 in Ireland; and between February and March 2014 in Belgium and Portugal.

The combination of quantitative and qualitative data will contribute to enhancing knowledge on children's uses of mobile-convergent media by providing clear, representative and cross-nationally comparable quantitative data, combined with in-depth qualitative and comparative research on children's social awareness and perceptions of mobile media risks. Moreover, the qualitative fieldwork includes group interviews with parents, teachers and other youth workers, in order to compare children's and adults' perceptions and awareness of mobile internet risks, and to provide empirical data that can inform awareness-raising initiatives and guide safety policies.

1.5 This report

This report offers further analysis of the survey findings already reported in:

Mascheroni, G. and Olafsson, K. (2014). *Net Children go Mobile: Risks and Opportunities* (2nd edition).

More specifically, the report compares several key findings by countries. The aim is to highlight cross-national variations in five main areas (see below) and thus to provide a basis for further exploration of cross-cultural differences. These five areas are:

- The adoption and use of smartphones.
- The consequences of smartphone use in terms of sociability and dependence.
- Online risks and harm.
- Parental mediation.
- School regulation and mediation.

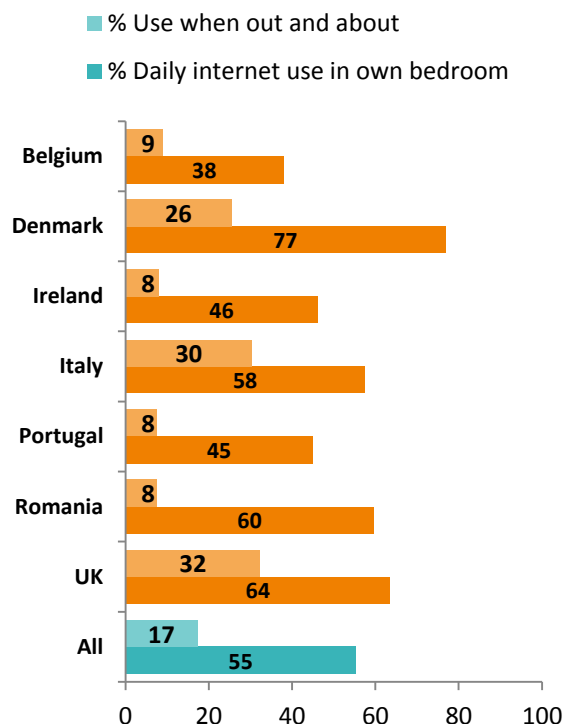
2. Adoption and use

Research has shown that the social context of internet access shapes children's online experiences and, more specifically, the conditions under which children take advantage of online opportunities or are exposed to online risks (Livingstone, Haddon & Görzig, 2012). More specifically, some locations and devices accord more privacy and greater **autonomy of use** (Hargittai & Hinnant, 2008). While mobile media expand the spatial and temporal locations of internet use among children by providing **'anywhere, anytime' accessibility**, economic or technological constraints (such as the cost of web packages or the lack of wifi connections) may limit the use of mobile devices when children are on the move.

The Net Children Go Mobile full findings report (Mascheroni and Ólafsson, 2014) has shown variations in where and how children access the internet both within and across countries, based on age, gender, socio-economic status (SES) but also general diffusion of mobile devices in each country - measured by parental adoption of smartphones and tablets.

Figure 1 and 2 summarise differences across countries in the locations where children access the internet - namely own bedroom and on the move, which can be indicative of greater autonomy of use - and the devices through which they go online daily - considering the portable devices, namely smartphones, tablets and laptops.

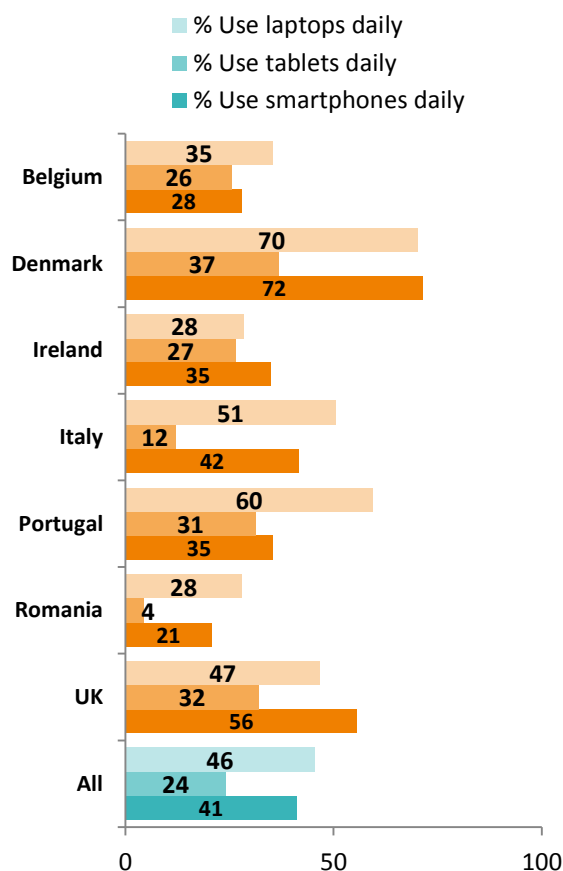
Figure 1: Comparison between access in own bedroom and when out and about, by country



Q1 a and e: Looking at this card, please tell me how often you go online or use the internet (from a computer, a mobile phone, a smartphone, or any other device you may use to go online) at the following locations... Your own bedroom or a private room at home... When out and about or on the way to school or other places.

Base: All children who use the internet.

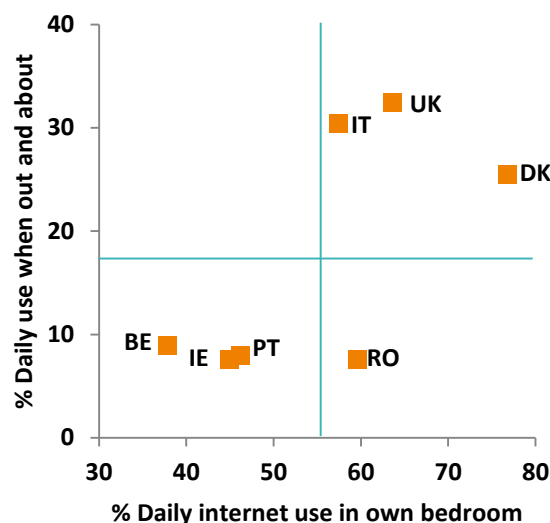
Figure 2: Comparison between daily use of smartphones, tablets and laptops by country



Q2 b and Q2 d: When you use the internet these days at ..., how often do you use the following devices to go online?
Base: All children who use the internet.

In this report we focus more on variations in children's autonomy of use across the countries surveyed. Figure 3 examines the relationship between two indicators of autonomy of use, that is daily use of the internet in own bedroom and on the move:

Figure 3: Daily use of use of the internet in own bedroom and when out and about



Q1 a: Looking at this card, please tell me how often you go online or use the internet (from a computer, a mobile phone, a smartphone, or any other device you may use to go online) at the following locations... Your own bedroom or a private room at home.

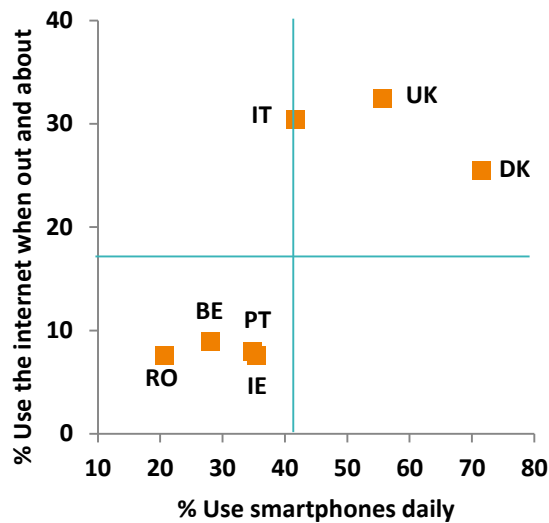
Q1 e: Looking at this card, please tell me how often you go online or use the internet (from a computer, a mobile phone, a smartphone, or any other device you may use to go online) at the following locations... When out and about or on the way to school or other places.

Base: All children who use the internet.

- Two main patterns of use emerge: the first, characteristic of **Denmark, Italy and the UK** points towards **greater autonomy of use**, with both access to the internet in own bedroom and when out and about being higher than average. By contrast, children in Belgium, Ireland and Portugal are least likely to use the internet both in their bedrooms and on the move.
- Romania stands alone, with high use of the internet in own bedroom but lower access on the move. The pattern is then of privatisation without mobility.

In Figure 4 we explore the relationship between daily use of smartphones and use of the internet on the move:

Figure 4: Daily use of smartphones by daily use of the internet when out and about



Q1 a: Looking at this card, please tell me how often you go online or use the internet (from a computer, a mobile phone, a smartphone, or any other device you may use to go online) at the following locations... Your own bedroom or a private room at home.

Q2 d: When you use the internet these days at ..., how often do you use the following devices to go online? A smartphone.

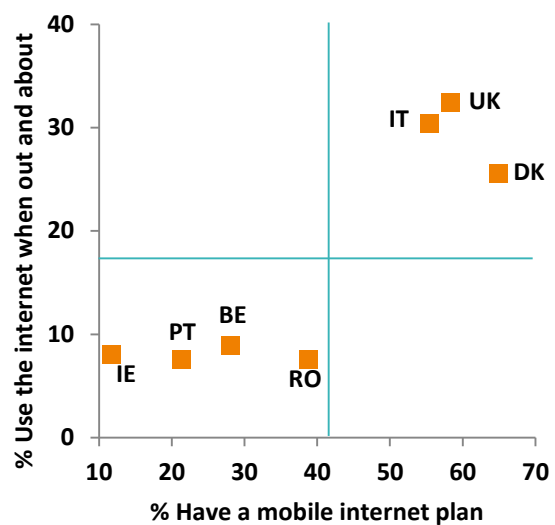
Base: All children who use the internet.

- Not surprisingly, the figure shows that smartphones provide children with greater autonomy of use: **daily use of smartphones is positively correlated with daily use of the internet when out and about**. In Denmark and the UK there is a pattern of highest daily use of smartphones and highest use on the move.
- In **Italy**, daily use of smartphones is comparatively lower while **use of the internet on the move is above average**.
- By contrast, despite an average daily use of smartphone by children, use of the internet on the move is **lower in Ireland and Portugal**. In **Belgium and Romania** both daily use of smartphones and use when out and about are low.

The exceptions from the positive pattern of daily use of personal devices to go online and greater

autonomy in use, suggest that accessing the internet by means of a private devices does not necessarily result in deeper incorporation of the mobile internet into everyday lives routines. As anticipated, the way children connect to the internet from their smartphones may offer an explanation for the above deviations. Figure 5 examines the role of mobile internet plans in explaining daily use of the internet when out and about:

Figure 5: Daily use of the internet when out and about and mobile internet plans



Q8 a-c: Are you able to connect to the internet from your smartphone/mobile phone, and if so, how do you connect?

Q1 e: Looking at this card, please tell me how often you go online or use the internet (from a computer, a mobile phone, a smartphone, or any other device you may use to go online) at the following locations... When out and about or on the way to school or other places.

Base: All children who use the internet (Q1 e) and all children who own or have for private use a mobile phone or a smartphone (Q8 a-c).

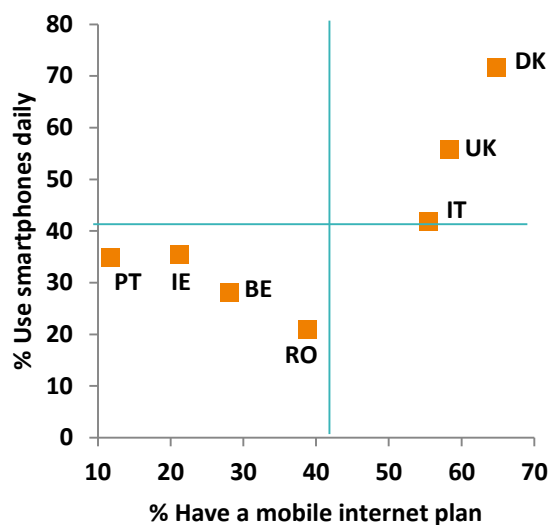
- Figure 5 indicates **a positive pattern between availability of mobile internet plans and use of the internet on the move**, and helps explain the exceptions highlighted in Figure 4: availability of mobile internet plans is above average in Italy and this explains why use on the move is also high despite an average daily use of smartphones among children. On the other side, use of the internet when out and about is low among Portuguese and Irish children also because children in these

countries are least likely to be provided with a mobile internet plan on their smartphone.

- However, the case of Romania, where use on the move is very low despite a non inconsiderable number of children who benefit from a mobile internet plan, suggests that also the type of connectivity does not predict alone the extent to which smartphone has been incorporated in children's and kids lives.

Figure 6 compares mobile internet plans and daily use of smartphone, providing further evidence that access to the internet by means of a private and mobile device provided with data plan - in other words **autonomy of use** - **does not necessarily lead to more intense use**:

Figure 6: Daily use of smartphones and mobile internet plans



Q8 a-c: Are you able to connect to the internet from your smartphone/mobile phone, and if so, how do you connect?
 Q2 d: When you use the internet these days at ..., how often do you use the following devices to go online? A smartphone.
 Base: All children who use the internet (Q2 d) and all children who own or have for private use a mobile phone or a smartphone (Q8 a-c).

- While, as expected, daily use of smartphones is positively associated with the availability of data plans, lower number of children having a mobile internet plan as in Belgium and Ireland

does not necessarily mean lower daily use of smartphones. By contrast, despite potentially having greater autonomy of use, Italian children use it less than expected.

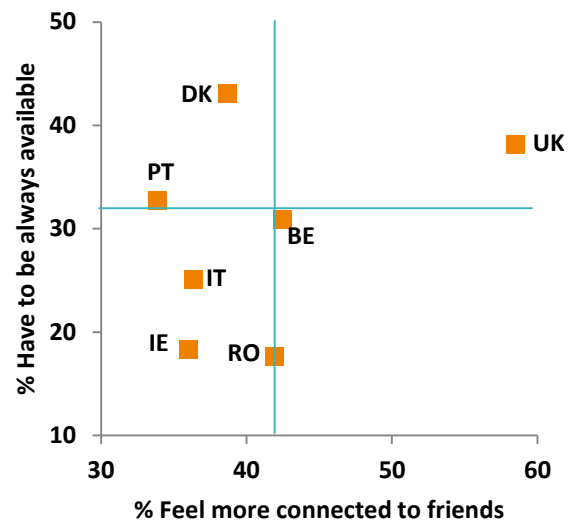
3 Consequences of smartphone use

Mobile communication has become an integral part of our social ecology (Ling, 2012), bringing about notable benefits – for example, always being in contact with family and friends, easier management of everyday life activities and mobility, better employment of otherwise ‘dead’ time, etc. – as well as some negative consequences – more stress, and the pressure to be ‘always on’. Therefore, in the survey we wanted to measure what, if ever, changes are associated with smartphones in children’s perception.

The *Net Children Go Mobile: Risks and opportunities* report (Mascheroni & Ólafsson, 2014) has already suggested that **children are more likely to develop an overdependent attitude towards their smartphones because of its features**: first, like mobile phones before them, smartphones are perceived among children and adolescents **as ‘extensions’ of their body**, that can be easily stored in a pocket and carried around all the day long (Vincent & Fortunati, 2009); and second, they support a new mode of communication called **‘connected presence’** (Licoppe, 2004), associated with a feeling of perpetual contact with friends and family. For these reasons, it is understandable that children feel uncomfortable when they cannot check their phones, or tend to check them every once in a while when they can do so.

Figure 7 examines how the feeling of a greater social access to peers varies according to the feeling of a pressure to be always available to friends and family members.

Figure 7: Feel more connected to friends and feel the need to be always available to family and friends



Q50: How true are these of you? Thanks to my smartphone I feel more connected to my friends.

Q50: How true are these of you? Since I have had my smartphone I feel I have to be always available to family and friends

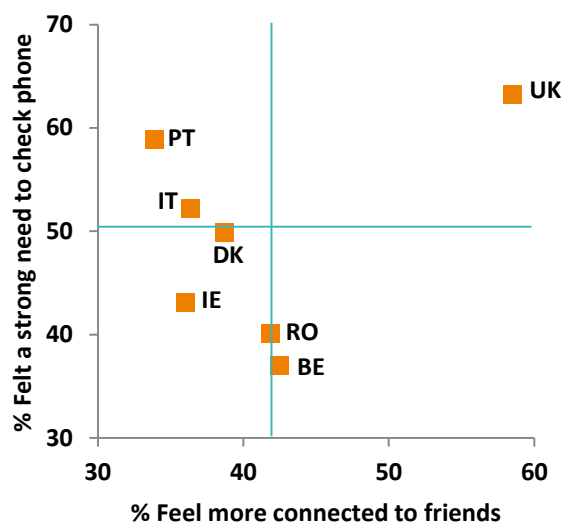
Base: All children who own or have for their own use a smartphone.

- The figure indicates that **'perpetual contact'** (Katz and Aakhus, 2002) is **not necessarily coupled with 'overdependence'** and the feeling of being constantly available to peers and family.
- Both positive outcomes and downsides of 'anywhere, anytime' accessibility are higher in the **UK**. By contrast, Danish children are more vulnerable to the social pressure of being always available, while their perception of beneficial outcomes of smartphones are on average. Social pressure is lowest in Romania, and higher in Portugal, where satisfaction from increased connectivity is also lowest.

Figure 8 and 9 examine the relationship between social connectivity and indicators of overdependence, such as the feeling to check the smartphone to see if anything has happened or the use of smartphones in places and situations where it is not appropriate.

Figure 8: Feel more connected to friends and feel a

strong need to check the smartphone



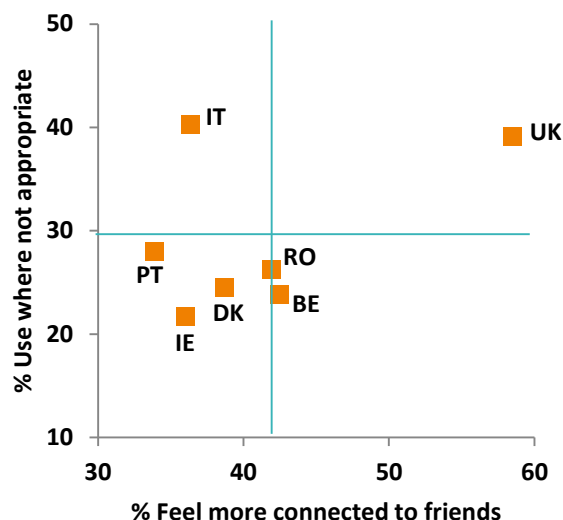
Q50: How true are these of you? Thanks to my smartphone I feel more connected to my friends.

Q49: In the PAST 12 MONTHS, how often, have these things happened to you? I have felt a strong need to check my phone to see if anything new has happened.

Base: All children who own or have for their own use a smartphone.

- The figure shows different patterns operating across countries. In the **UK** the feeling of both **being more close to friends** and experiencing **a strong need to check the phone** is **above average**. By contrast, in Italy and Portugal reporting a strong need to check the phone is above average, while the sense of proximity to friends is lower.
- In Denmark and Ireland a pattern of lower sense of proximity and lower overdependence can be observed, while in Romania and Belgium children's feeling of greater social access to peers is on average while the need to check the smartphone is lower.

Figure 9: Feel more connected to friends and using the phone in places and situations where it is not appropriate



Q50: How true are these of you? Thanks to my smartphone I feel more connected to my friends.

Q49: In the PAST 12 MONTHS, how often, have these things happened to you? I find myself using my phone even in places/situations where it is not appropriate.

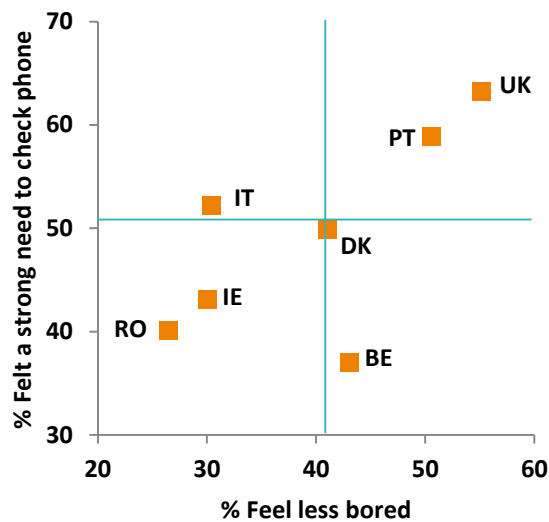
Base: All children who own or have for their own use a smartphone.

- The figure indicates a similar pattern in the **UK** - where both using the phone where it is not appropriate and feeling closer to friends are higher than average; Italy - where using the smartphone where one should not is above average but the feeling of augmented connectivity with friends is below average; and Ireland - lowest on both indicators.
- In the remaining four countries use of the internet in places and situations where it is not appropriate is below average, but connection to friends varies, being higher in Belgium and Romania compared to Denmark and, especially, Portugal.

Figure 10 examines how the experience of feeling a strong need to check the smartphones relates to another perceived outcome of smartphone use, namely feeling less bored.

Figure 10: Feel less bored and feel a strong need to

check my phone



Q50: How true are these of you? Thanks to my smartphone I feel less bored.

Q49: In the PAST 12 MONTHS, how often, have these things happened to you? I find myself using my phone even in places/situations where it is not appropriate.

Base: All children who own or have for their own use a smartphone.

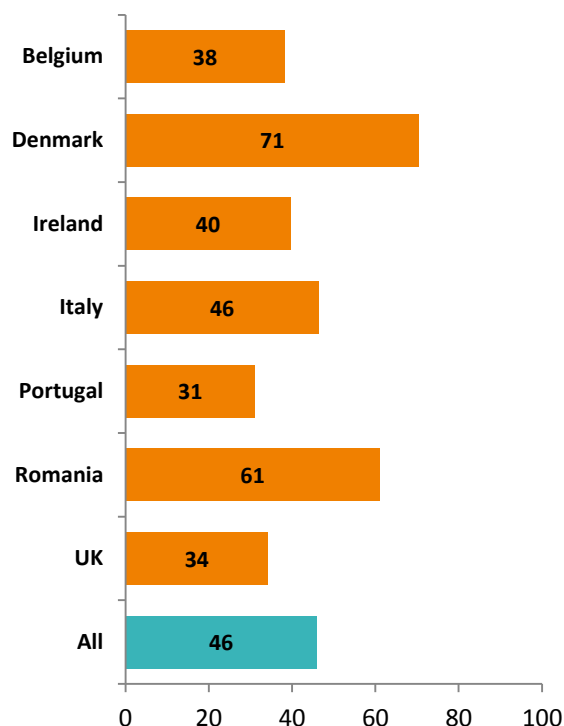
- This figure also suggests different patterns. **Both measures are above average in Portugal and the UK.** Belgian and Danish children generally agree with the idea that smartphones are helpful resources to reduce boredom but are positioned differently regarding the need to check the phone frequently, which is on average in Denmark and lowest in Belgium.
- In Italy an average need to check the smartphone is not associated with an equally average perception of being less bored than before thanks to smartphones, while Ireland and Romania show lower levels of both indicators.

4 Risk and harm

One major acquisition of research on online risks and safety in comparative perspective - and notably of the EU Kids Online project - is that **online risky experiences do not necessarily result in harm**, as reported by children (Livingstone *et al.*, 2011). While internet activities are not beneficial nor negative *per se*, some online experiences are more likely to result in problematic experiences for children, namely, in harm. Harm is, therefore, considered as the distinct - subjective or objective - outcome of exposure to online risks (Livingstone, 2013).

Figure 11 shows the number of children in each country who have experiences at least one of the seven risks asked about - namely, being bullied (online or offline); receiving sexual messages; seeing sexual images; meeting online contacts offline; seeing negative user generated content (concerned with hate, pro-anorexia, self-harm, drug taking or suicide); experiencing other risks such as privacy risks; and reporting excessive internet use.

Figure 11: Child (%) has experienced at least one of seven risks, by country

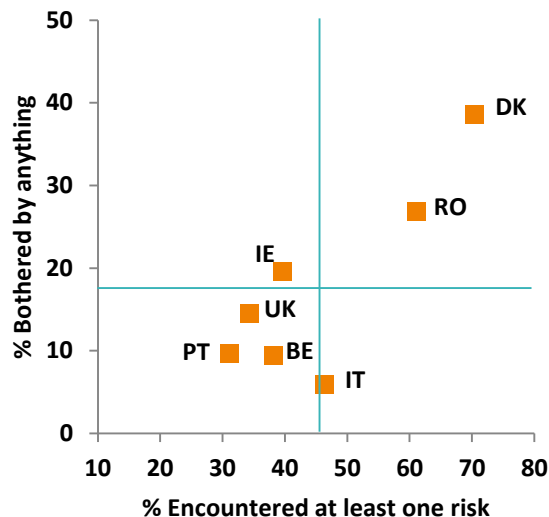


Has encountered at least one of the seven risks: being treated in a hurtful or nasty way; receiving sexual messages; seeing sexual images; meeting online contacts offline; seeing negative user generated content; experiencing other risks such as privacy risks, commercial risks or viruses; and reporting excessive internet use.

Base: All children who use the internet.

Figure 12, instead, examines how the relationship between risk and harm varies across country.

Figure 12: has experienced at least one of seven risks and has been bothered



Has encountered at least one of the seven risks: being treated in a hurtful or nasty way; receiving sexual messages; seeing sexual images; meeting online contacts offline; seeing negative user generated content; experiencing other risks such as privacy risks, commercial risks or viruses; and reporting excessive internet use.

Q30: In the PAST 12 MONTHS, have you seen or experienced something on the internet that has bothered you in some way? For example, made you feel uncomfortable, upset, or feel that you shouldn't have seen it?

Base: All children who use the internet.

- The figure shows two groups of countries and related patterns of risk and harm: **Denmark and Romania** can be classified as **higher risk, higher harm countries**, since the number of children who both experienced at least one in seven risks and reported harmful consequences is higher than average.
- The second group of countries includes **Belgium, Portugal and the UK**, countries characterised by a **lower risk, lower harm** pattern: children in these countries are generally exposed to less online risks and, consequently, report less harmful online experiences.

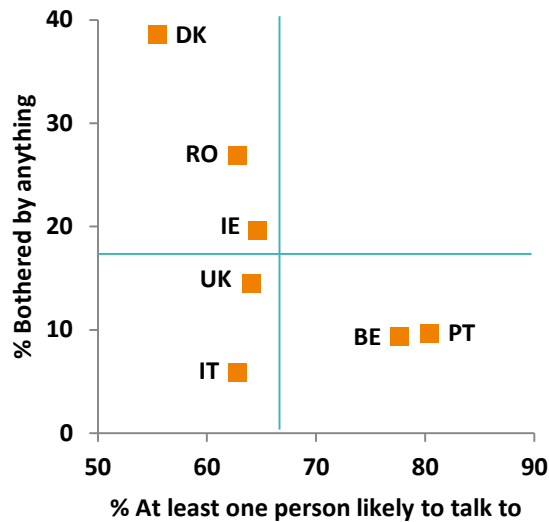
- However, the relationship between risks and harm may not be straightforward and linear, as Ireland and Italy suggest. In **Ireland** the number of children being exposed to at least one risky situation on the internet is slightly below average, while harm is slightly above average. We could argue that Ireland belongs to a **lower risk, medium harm** category.
- By contrast, in **Italy** the exposure to online risks is average, while the incidence of harmful experiences is the lowest among the countries surveyed. Therefore, it could be classified as a **medium risk, lower harm** country.

While the association between risk and use (in terms of breadth of online activities and opportunities taken up) is consolidated (Livingstone et al., 2011; Mascheroni & Ólafsson, 2014), the findings presented in previous chapters suggest that **harm is not necessarily correlated with greater autonomy of use and more private use of the internet**. In other words, while daily use of smartphone is associated with higher likelihood of experiencing risks - indeed the *Net Children Go Mobile: Risks and opportunities* report (Mascheroni & Ólafsson, 2014) has already shown that smartphone users benefit from a wider range of online opportunities but are also more exposed to risky content and situations - those who use smartphones more, and also on the move, do not necessarily report more experiences which bothered them. The case of Romania, where daily use of smartphones to go online and use of the internet when out and about is below average, is paradigmatic in this respect; as it is the case of Ireland, where lower autonomy of use is accompanied by higher levels of harm than expected.

Whether an online risky situation turns into a problematic and harmful experience, however, is related to the social context of internet use more in general: so, beyond indicators of a privatisation of internet access and use, also social responses to risks and the type of mediation a child receives are important factors shaping online experiences. Figure 13 examines the relationship between harm and the likelihood that the child talks with someone

(a parent, a friend, a sibling, a teacher, another trusted adult) when bothered by something on the internet

Figure 13: child has been bothered by something online and child is likely to talk to at least one person about harmful experiences



Q48: If you were to experience something on the internet or when you were online from different devices that bothered you or made you upset, how likely or unlikely is it that you would talk with the following people? (% who say they are very likely to talk to at least one of the eight persons named.

Q30: In the PAST 12 MONTHS, have you seen or experienced something on the internet that has bothered you in some way? For example, made you feel uncomfortable, upset, or feel that you shouldn't have seen it?

Base: All children who use the internet.

- Indeed, children in **higher risk, higher harm countries** are **less likely to talk with at least someone** about things that might bother them on the internet, with Danish children being the least likely to do so.
- By contrast, generally **children in lower risk, lower harm countries** are **usually more likely to talk with someone** they trust about problematic online experiences, the UK being an exception as children are slightly less likely to engage in social responses to online risks.
- Again, Ireland and Italy show different and less straightforward patterns, whereby in both

countries children are slightly less likely to share online problematic experiences with someone.

Looking at parental mediation strategies (Chapter 5) helps better contextualise these variations.

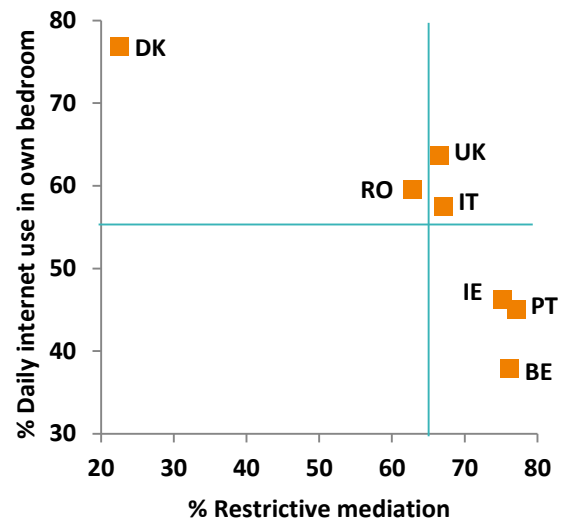
5 Parental mediation

The approach on risks and opportunities of the internet adopted in this study assumes that children's online experiences are contextualised within intersecting socio-cultural, technological and political spheres. In this perspective, the family sphere is clearly an influential social space that shapes children's online experiences: strategies adopted by parents in order to regulate their children's internet use may result in different contexts of internet access - e.g. inhibiting or favouring private access and use - as well as mould the way children cope with online risks. This chapter examines first the relationship between parental mediation and autonomy of use; and, second, patterns of mediation and harm. To do so we focus on 4 different mediation strategies:

- 1) **Active mediation of internet use**, where parents engage in activities such as talking about internet content while the child is engaging with it, and sharing the online experience of the child by remaining nearby.
- 2) **Active mediation of internet safety**, where the parent promotes safer and responsible uses of the internet.
- 3) **Restrictive mediation**, which involves setting rules that limit and regulate time spent online, location of use and online activities.
- 4) **Technical restrictions of smartphones**, that is, the use of software and technical tools to filter, restrict and monitor children's use of smartphones.

Figure 14 examines in which countries and to what extent restrictive mediation is associated with a reduced autonomy of use, as measure by access to the internet from child's own bedroom:

Figure 14: restrictive mediation and child's internet use in own bedroom



Q55: For each of these things, please tell me if your parents CURRENTLY let you do them whenever you want, or let you do them but only with permission or supervision, or NEVER let you do them. The graph shows the percentage of children who say 'can never do this' to at least two of the nine items in the question.

Q1 c: Looking at this card, please tell me how often you go online or use the internet (from a computer, a mobile phone, a smartphone, or any other device you may use to go online) at the following locations... Your own bedroom or a private room at home.

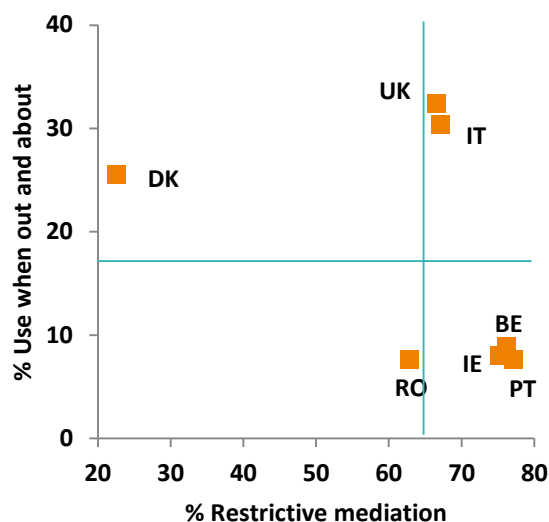
Base: All children who use the internet.

- The Figure shows three main patterns of restrictive mediation and privatisation of internet use in the domestic context at play. In **Belgium, Ireland and Portugal** a pattern of **high restriction and low privatisation of internet use** can be observed. The observed relationship between rules set by parents and limitations of unsupervised children's use of the internet is not surprising.
- At the opposite side, and equally unsurprising, is the pattern of **low regulation and high internet use in child's own bedroom**, as observed in **Denmark and Romania**.
- Third, in **Italy** and **the UK** children are **slightly more restricted** than the average but still **use the internet in their own bedrooms more**. We can thus assume that children are more regulated in their time online and /or in specific

online activities than in autonomy of use.

Figure 15 examines the relationship between parental restrictions and the second indicator of autonomy of use, namely use when out and about:

Figure 15: restrictive mediation and child's internet use when out and about



Q55: For each of these things, please tell me if your parents CURRENTLY let you do them whenever you want, or let you do them but only with permission or supervision, or NEVER let you do them. The graph shows the percentage of children who say 'can never do this' to at least two of the nine items in the question.

Q1 c: Looking at this card, please tell me how often you go online or use the internet (from a computer, a mobile phone, a smartphone, or any other device you may use to go online) at the following locations...When out and about or on the way to school or other places.

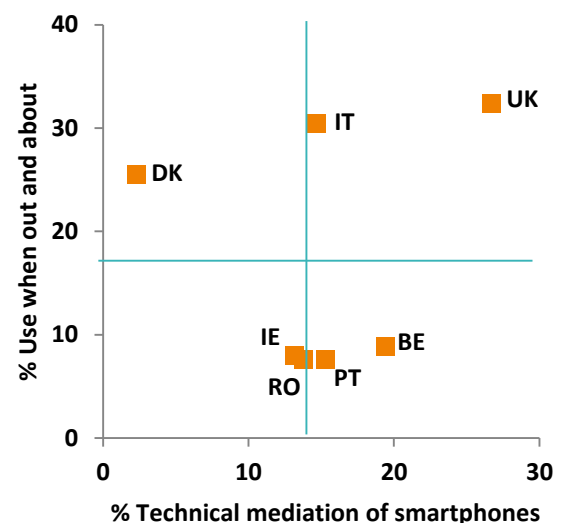
Base: All children who use the internet.

- The figure shows a picture consistent with Figure 14, more specifically: **Belgium, Ireland and Portugal** still fit in the group of countries characterised by **high restriction and lower autonomy of use**, since use of the internet on the move is below average.
- By contrast, **restrictive mediation is lowest in Denmark**, where, instead, **use of the internet when out and about is above average**.
- As previously noted, children in **Italy and the UK** are slightly more **restricted** than average but are **more likely to use the internet on**

the move. Romania combines slightly lower restrictions with low use of the internet when out and about.

Figure 16 examines the relationship between technical mediation of smartphones and use of the internet on the move:

Figure 16: technical mediation of smartphones and child's internet use when out and about



Q57: Are any of the following installed on your smartphone? The graph shows the percentage of children who say 'yes' to at least two of the four items in the question.

Q1 c: Looking at this card, please tell me how often you go online or use the internet (from a computer, a mobile phone, a smartphone, or any other device you may use to go online) at the following locations...When out and about or on the way to school or other places.

Base: All children who use the internet.

- The typical pattern is **average technical mediation of smartphones and low use of the internet on the move**, as observed in **Ireland, Romania and Portugal**.
- In **Denmark**, the use of software to restrict or monitor children's use of the internet from their smartphones is lowest but use of the internet on the move is higher than average. By contrast, **the UK** shows a pattern of **highest technical mediation and highest autonomy of use** as measured by use of the internet when out and about.

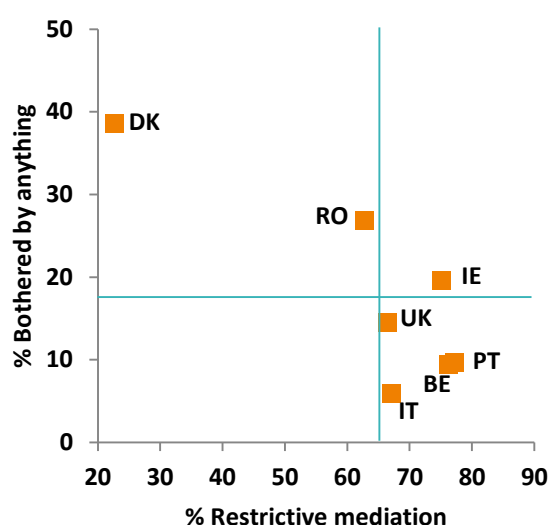
- The picture in **Belgium** and Italy is different: in Belgium technical restriction of smartphone is above average but use on the move remains very low; by contrast, technical mediation is average in **Italy**, where use on the move is however higher than average.

We can conclude that, with the exception of Italy and the UK, **restrictions** over internet use by means of setting rules or parental controls and other software is associated with a **reduced autonomy of use**.

How different types of mediation are related to the likelihood of reporting harmful online experiences? Prior research findings have shown that, among the various possible parental strategies, only active mediation of internet use and restrictions are associated with lower risk and harm (Dürager & Livingstone, 2012; Mascheroni *et al.*, 2013). However, restrictive measures are also likely to undermine children's digital literacy; indeed, 'restrictions on use and opportunities are the most effective but destructive (in terms of resilience building) means of reducing risks' (Livingstone *et al.*, 2012, p. 331).

Figure 17 examines the relationship between restrictive mediation by parents and harmful experiences as reported by children:

Figure 17: restrictive mediation and being bothered by something on the internet



Q55: For each of these things, please tell me if your parents CURRENTLY let you do them whenever you want, or let you do them but only with permission or supervision, or NEVER let you do them. The graph shows the percentage of children who say 'can never do this' to at least two of the nine items in the question.

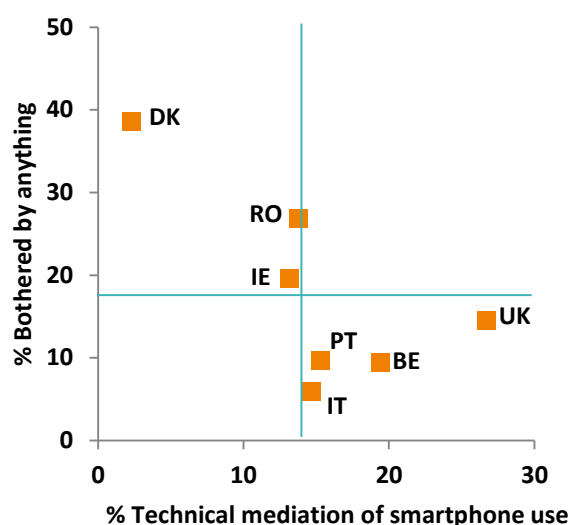
Q30: In the PAST 12 MONTHS, have you seen or experienced something on the internet that has bothered you in some way? For example, made you feel uncomfortable, upset, or feel that you shouldn't have seen it?

Base: All children who use the internet.

- Two main patterns can be observed: the pattern of **low restrictive mediation and high harm**, represented by **Denmark and Romania**; at the opposite side, the pattern of **high or average restrictions and low harm**, which is characteristic of **Belgium, Italy, Portugal and the UK**. The correlation between restrictive mediation and reduced likelihood of problematic and bothering online experiences is thus confirmed.
- Ireland partially deviates from the dominant patterns, being characterised by high restrictive mediation and slightly higher harm than average.

Figure 18 examines whether technical restrictions of smartphones are also associated with less harmful experiences:

Figure 18: technical mediation of smartphones and being bothered by something on the internet



Q57: Are any of the following installed on your smartphone? The graph shows the percentage of children who say 'yes' to at least two of the four items in the question.

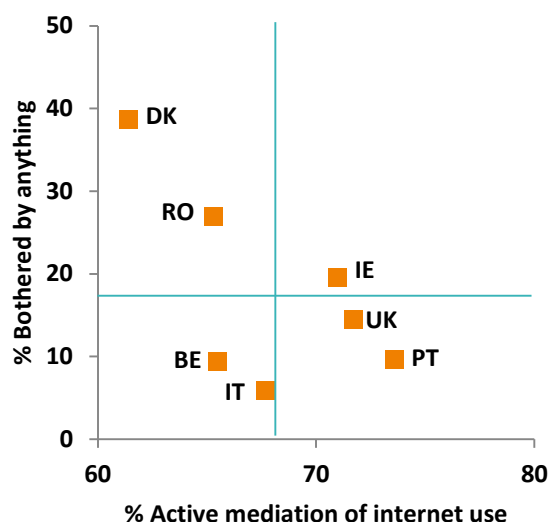
Q30: In the PAST 12 MONTHS, have you seen or experienced something on the internet that has bothered you in some way? For example, made you feel uncomfortable, upset, or feel that you shouldn't have seen it?

Base: All children who use the internet.

- Similarly to the patterns observed in Figure 17 - and despite technical mediation of smartphones is rather uncommon in all countries except the UK - the adoption of **technical restrictions** is associated with **lower harm**, as it happens in Belgium, Italy, Portugal and, especially the UK.
- Denmark stands alone as the country with highest harm and lowest technical mediation of smartphones. Ireland and Romania show a less straightforward pattern.

Figure 19 and 20 examine the relationship between number of children who reported being bothered by something on the internet and active mediation of internet use or active mediation of internet safety respectively:

Figure 19: active mediation of internet use and being bothered by something on the internet



Q53: Does your parent/do either of your parents sometimes... The graph shows the percentage of children who say 'yes' to at least two of the five items in the question.

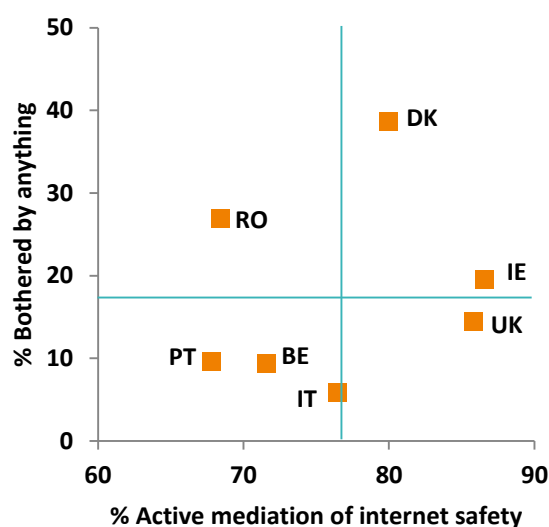
Q30: In the PAST 12 MONTHS, have you seen or experienced something on the internet that has bothered you in some way?

For example, made you feel uncomfortable, upset, or feel that you shouldn't have seen it?

Base: All children who use the internet.

- Figure 19 is consistent with prior studies (Livingstone et al., 2012) in showing that active mediation of internet use is associated with lower levels of harm. Indeed, the dominant pattern is of **high or average active mediation internet use and low harm**. This pattern characterises **Portugal and the UK**.
- By contrast **active mediation below average** is coupled with **higher levels of children being bothered** by something on the internet, as in **Denmark and Romania**.
- Belgium, Italy and Ireland show different patterns, whereby in Belgium and Italy harm remains very low despite the fact that parents tend to engage less in active mediation of child's internet use, while Ireland scores slightly higher than average on both active mediation and incidence of harmful experiences. The Irish case suggests that perhaps neither active mediation nor restrictive measures alone can prevent harm.

Figure 20: active mediation of internet safety and being bothered by something on the internet



Q54: Has your parent/have either of your parents ever done any of the following things with you? The graph shows the percentage of children who say 'yes' to at least two of the six items in the question.

Q30: In the PAST 12 MONTHS, have you seen or experienced something on the internet that has bothered you in some way? For example, made you feel uncomfortable, upset, or feel that you shouldn't have seen it?

Base: All children who use the internet.

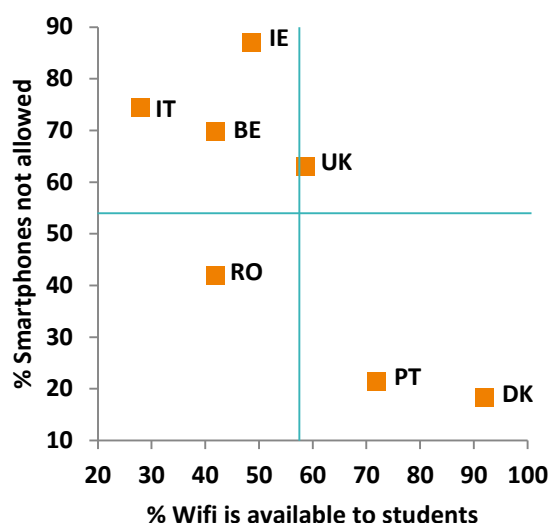
- Figure 20 shows that the relationship between active mediation of internet safety and harmful online experiences is more complex: as already show by the EU Kids Online, **active mediation of internet safety can also follow from, rather than cause, harmful consequences of online risks** (Dürager & Livingstone, 2012).
- In the UK active mediation of internet safety is higher than average and harmful experiences are low. Active mediation of internet safety is also higher than average in Denmark and Ireland, where harm is much or just slightly higher than average.
- Active mediation of internet safety is lower or on average in Belgium, Italy, Portugal and Romania, but while harm is lower in the first three countries, it is higher in Romania.

6 Schools: regulation and mediation

Huge variations across countries persist both regarding internet use in schools and school provision of wifi networks, on one side; and teachers' engagement in various mediation strategies – namely, active mediation of internet safety, restrictions on internet and smartphone use, and promotion of positive school-related uses of the internet and smartphones - as shown in the Net Children Go Mobile: Risks and opportunities report (Mascheroni & Ólafsson, 2014).

The aim of the present chapter is to further examine the relationship between these variables in order to identify different patterns of integration of ICTs and the internet within the educational system. To do so, we first explore schools' approach to the internet and smartphones, by examining the relationship between availability of wifi networks and regulation over student's smartphone use in schools, as shown in Figure 21:

Figure 21: Regulation of wifi access and regulation of smartphone use at school



Q60: Is wifi available at your school, and if so, are the students allowed to use it?

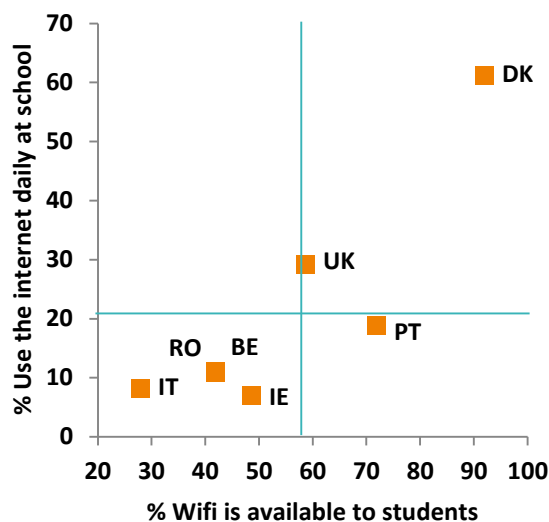
Q61: Are students allowed to use their smartphones when at school?

Base: All children who use the internet.

- Figure 21 shows two main patterns, and relative country groupings, operating across the countries surveyed. **A positive approach to wifi and smartphones** is observed **Denmark** and **Portugal**, where the provision of wifi networks to students is maximum and children are also allowed to use smartphones in school with no or little restrictions.
- By contrast, schools in **Belgium, Ireland and Italy** adopt **a very restrictive approach** to children's internet use, whereby wifi networks, when provided, are not available to students, who are neither allowed to use their smartphones.
- The UK and Romania are uniquely positioned as countries with a mixed but opposite approach to wifi networks and smartphones in school: in the **UK** the provision of wifi networks in school is on average while **smartphone use is highly restricted**; on the other side, **wifi availability is poor in Romania**, where however policies regarding smartphone use are less strict.

Figure 22 and 23 examine how the general attitude towards ICTs in school - expressed by regulation of wifi networks and smartphones use - is then mirrored in the daily use of the internet at school:

Figure 22: Daily internet use at school and regulation of wifi access



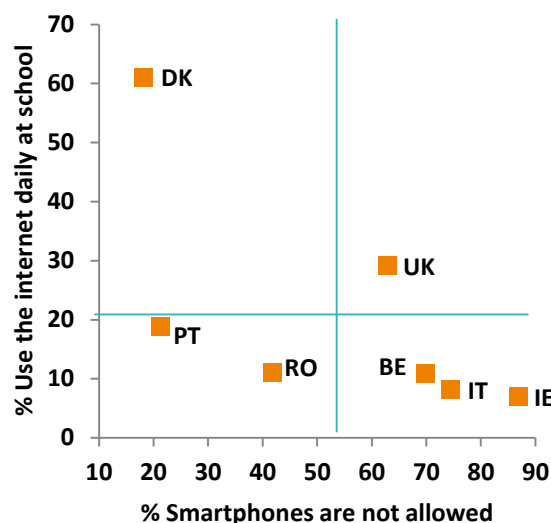
Q60: Is wifi available at your school, and if so, are the students allowed to use it?

Q1 c: Looking at this card, please tell me how often you go online or use the internet (from a computer, a mobile phone, a smartphone, or any other device you may use to go online) at the following locations... School.

Base: All children who use the internet.

- **Ireland, Italy, Belgium and Romania** show the lowest level of wifi availability coupled with the lowest proportion of children who use the internet at school daily.
- Consistent with its unrestrictive approach to both wifi and smartphones use in school, **Denmark** is the country where children are most used to access the internet at school on a daily basis.
- By contrast, despite the availability of wifi networks to students is well above average, daily internet use in school is slightly below average in **Portugal**. The **UK** is not so dissimilar, scoring slightly above average on both wifi provision and daily internet use.

Figure 23: Daily internet use at school and regulation of smartphone use



Q61: Are students allowed to use their smartphones when at school?

Q1 c: Looking at this card, please tell me how often you go online or use the internet (from a computer, a mobile phone, a smartphone, or any other device you may use to go online) at the following locations... School.

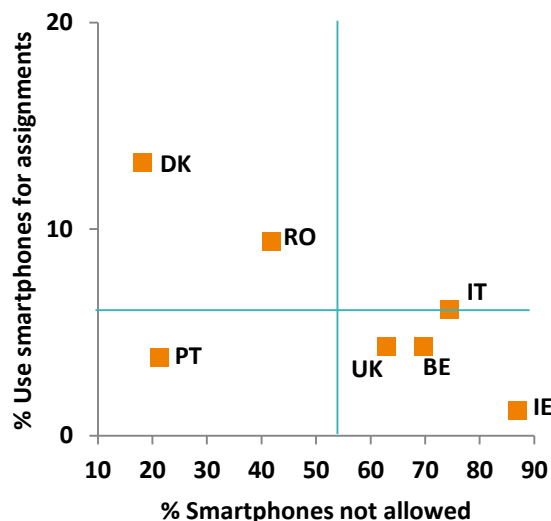
Base: All children who use the internet.

- The picture showed in Figure 23 is not dissimilar: **Denmark** stands alone as the country with highest daily internet use at school and lowest regulation of smartphone use.
- At the opposite side **Ireland, Italy and Belgium** combine a strict policy regulating smartphone use in school with the lowest level of daily internet use.
- **Portugal** and **Romania** score low on daily internet use at school despite a more permissive policy regarding smartphone use in school, while **the UK** shows the opposite pattern of medium daily use of the internet at school and high regulation of smartphones.

How do daily internet use at school and regulation of smartphones relate with teachers' mediation of children's internet use and with the integration of new devices into the learning activities? Figure 24 examines how the relationship between regulation

of smartphones and use of smartphones for assignments in class varies across countries:

Figure 24: Regulation of smartphone use at school and use of smartphones for assignments in class



Q61: Are students allowed to use their smartphones when at school?

Q62: If you think about your school, how often do the teachers want students to do these things?

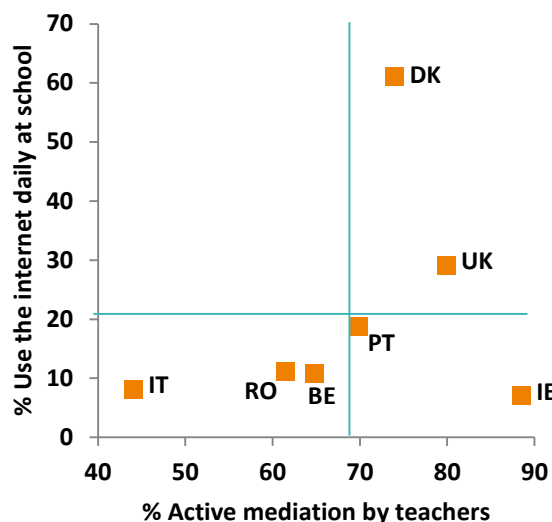
Base: All children who use the internet.

- Figure 24 shows a clear relationship between regulation of smartphone use and the integration of new devices into class activities, with two main patterns. The first pattern combines **strict rules about smartphone use at school** with **low use of smartphones in class assignments**, and is distinctive of **Belgium, Ireland, Italy and the UK**.
- By contrast, **Denmark** and **Romania** show a higher integration of smartphones into class activities as well as lower restrictions on its use.
- Portugal** stands alone: despite children having little restrictions on smartphone use at school, teachers do not suggest its use for assignments in class.

Whether general attitudes towards the internet in school are associated with teachers mediation, and how this relationship varies across countries, is explored in Figure 25 and 26, which examine the

relationship between teacher mediation and daily internet use at school and use of smartphones in class respectively.

Figure 25: Daily internet use at school and teacher mediation



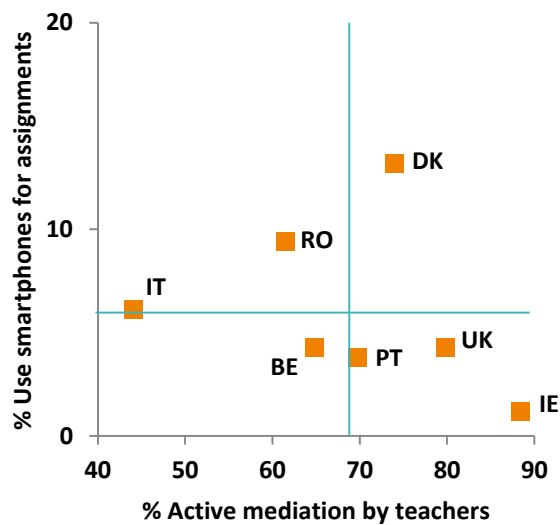
Q59: Have any teachers at your school ever done any of these things? The graph shows the percentage of children who say 'yes' to at least two of the eight items listed in the question.

Q1 c: Looking at this card, please tell me how often you go online or use the internet (from a computer, a mobile phone, a smartphone, or any other device you may use to go online) at the following locations... School.

Base: All children who use the internet.

- Overall there does not seem to be a clear correlation between the level of active mediation and the percentage of children who use the internet daily at school.
- The countries with the highest level of daily use at school (Denmark and the UK) also have a rather high level of active mediation by teachers. At the same time, however, Ireland, which has the highest level of active mediation by teachers, has the lowest percentage of children who use the internet daily at school.

Figure 26: Use of smartphones for assignments in class and teacher mediation



Q59: Have any teachers at your school ever done any of these things? The graph shows the percentage of children who say 'yes' to at least two of the eight items listed in the question.

Q62: If you think about your school how often do the teachers want students to do these things?... Use smartphones for assignments in class.

Base: All children who use the internet.

The analysis showed in this chapter confirms that teachers' attitudes towards the internet and their engagement in different forms of mediation is at least partially related to schools' policies regarding the internet, wifi networks and use of smartphones.

- Figure 26 shows that a high level of active mediation by teachers does not necessarily go hand in hand with a high level of use of smartphones for assignments in class.
- In **Portugal, Ireland and the UK**, teachers are above average in in active mediation of internet use but use of smartphones for assignments in class is below average.
- Conversely, **Denmark** shows a pattern of **high mediation and higher use of smartphone** in class activities.
- In Italy and Romania integration of smartphones into class assignments is on or above average, while active mediation by teachers is relatively low.

7 Conclusions

The comparative analysis shows that, while it is quite easy to group countries based on risk, harm and mediation, differences regarding autonomy of use, consequences of smartphones, and school regulation and mediation persist in each group:

- Autonomy of use is higher in Denmark, Italy and the UK.
- The UK also scores higher on both positive consequences and downsides of smartphones use, while children in Denmark, Italy and Portugal are more likely to experience some forms of overdependence without feeling a closer relationship to friends thanks to smartphones.
- Children in lower risk, lower harm countries (Belgium, Portugal and the UK) receive more of any form of mediation asked about from their parents - except for active mediation of internet safety - and usually engage in social responses to cope with online risks.
- Children in higher risk, higher harm countries (Denmark and Romania) receive less restriction and less active mediation of internet use from parents - with Danish children receiving more active mediation of internet safety and also more mediation from teachers - but are least likely to talk to at least one person about what might bother them on the internet.
- Children in Ireland and Italy experience slightly more harm or more risks respectively, despite being restricted by their parents.
- School access, regulation and mediation provide a more complex picture: the only clear pattern is observable in Denmark whereby the lowest regulation of wifi networks and smartphones use in school goes hand in hand with higher daily internet use at school, higher teachers' mediation and more integration of smartphones into class' activities.

References

- Dürager, A. & Livingstone, S. (2012). *How can parents support children's internet safety?* London: EU Kids Online.
- Goggin, G., & Hjorth, L. (2014). *Routledge Companion to Mobile Media*. New York: Routledge.
- Hall, J.A., & Baym, N.K. (2012). Calling and texting (too much): Mobile maintenance expectations, (over) dependence, entrapment, and friendship satisfaction. *New Media & Society*, 14(2), 316-331.
- Hargittai, E., & Hinnant, A. (2008). Digital inequality differences in young adults' use of the internet. *Communication Research*, 35(5), 602-621.
- Hjorth, L. & Goggin, G. (2009). *Mobile technologies: From telecommunications to media*. London: Routledge.
- Ito, M., et al. (2010). *Hanging Out, Messing Around, Geeking Out: Kids Living and Learning with New Media*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Katz, J.E., & Aakhus, M. (2002). *Perpetual contact: Mobile communication, private talk, public performance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Licoppe, C. (2004). 'Connected' presence: the emergence of a new repertoire for managing social relationships in a changing communication technoscape. *Environment and Planning D: Society and Space*, 22(1), 135-156.
- Ling, R. (2012). *Taken for grantedness. The embedding of mobile communication into society*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Livingstone, S. (2009). *Children and the Internet: Great Expectations, Challenging Realities*. Cambridge: Polity Press.
- Livingstone, S. (2013). Online risk, harm and vulnerability: Reflections on the evidence base for child internet safety policy. *Zer: Revista De Estudios De Comunicación= Komunikazio Ikasketen Aldizkaria*, 35, 13-28.
- Livingstone, S., Haddon, L., & Görzig, A. (eds) (2012). *Children, Risk and Safety Online: Research and Policy Challenges in Comparative Perspective*. Bristol: Policy Press.
- Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., & Ólafsson, K. (2011). *Risks and Safety on the Internet: The Perspective of European Children. Full Findings*. London: LSE, EU Kids Online. Available at <http://eprints.lse.ac.uk/33731/>
- Livingstone, S., Hasebrink, U., & Görzig, A. (2012). 'Towards a General Model of Determinants of Risks and Safety.' In S. Livingstone, L. Haddon and A. Görzig (eds) *Children, Risk and Safety on the Internet* (pp.323-339). Bristol: Policy Press.
- Mascheroni, G., Murru, M.F., Aristodemou, E., & Laouris, Y. (2013). Parents. Mediation, self-regulation and co-regulation. In B. O'Neill, E. Staksrud, & S. McLaughlin (eds) *Towards a better internet for children? Policy pillars, players and paradoxes* (pp. 211-225). Göteborg: Nordicom.
- Mascheroni, G., & Olafsson, K. (2014). *Net Children go Mobile: Risks and Opportunities* (2nd edition). Milano: Educatt. Available at www.netchildrengomobile.eu/reports/